

บทที่ 4

ปัจจัยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวแบบชั้นนำ ภายใต้พรรคไทยรักไทยปี พ.ศ. 2544

ในบทที่ 4 อันว่าด้วยเรื่อง “ปัจจัยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวแบบชั้นนำภายใต้พรรคไทยรักไทยปี พ.ศ. 2544” นี้จะเป็นการกล่าวถึงพัฒนาการของพรรคไทยรักไทยต่อการก่อเกิดสู่การเป็นรัฐสภาเสียงข้างมากแบบเบ็ดเสร็จตามความหมายของรัฐบาลพรรคเดียวแบบชั้นนำ (one-dominant party government) โดยนำปัจจัยการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวทั้ง 4 ปัจจัย อาทิ (1) สภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ (historical circumstances) อันเกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงปี พ.ศ. 2540 และกระแสการปฏิรูปการเมือง พ.ศ. 2540 (2) ผู้นำพรรคการเมือง (3) นโยบายพรรคการเมือง และ (4) ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่ง มาเพื่อวิเคราะห์และอธิบายถึงพัฒนาการในช่วงริเริ่มก่อตั้งพรรค เพื่อที่จะศึกษาดูว่าปัจจัยเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างไรบ้าง จนกระทั่งพรรคได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปี พ.ศ. 2544

สำหรับการแบ่งเนื้อหาในการอธิบายของบทนี้จะแบ่งออกเป็น 5 หัวข้อสำคัญด้วยกัน อันตามแต่ละปัจจัยประกอบด้วย

หัวข้อแรก จะเป็นการนำเสนอถึง ปัจจัยด้านสภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ (historical circumstances) อันเกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงปี พ.ศ. 2540 และกระแสการปฏิรูปการเมือง พ.ศ. 2540 ในลักษณะที่เป็นปัจจัยจุดชนวนสำคัญของการก่อเกิดพรรคไทยรักไทย จนสามารถได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544

หัวข้อที่สอง จะเป็นการนำเสนอในหัวข้อของ ปัจจัยผู้นำการเมือง : พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวภายใต้พรรคไทยรักไทย อันได้แก่การอธิบายถึง ชีวประวัติ บุคลิกภาพ วิสัยทัศน์ต่อการพัฒนาประเทศ จนกระทั่งการสั่งสมอำนาจทุนทางเศรษฐกิจ ที่ประชาชนในสังคมเห็นว่าเขาเป็นทางเลือกใหม่ที่นำพาประเทศไทยให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นได้

หัวข้อที่สาม จะเป็นการนำเสนอให้เห็นถึงปัจจัยด้านนโยบายของพรรคไทยรักไทยที่ใช้ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปี พ.ศ. 2540

หัวข้อที่สี่ จะแสดงให้เห็นถึง ปัจจัยด้านความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ. 2544 อันเกิดจากทั้งความอ่อนแอโดยตัวของพรรคคู่แข่งเอง ที่ถูกกระทำอย่าง

ต่อเนื่องจากปัจจัยด้านสภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และความอ่อนแอที่เกิดจากการโยกย้ายสมาชิกของพรรคการเมืองคู่แข่งไปสู่พรรคไทยรักไทย จนกระทั่งพรรคฝ่ายค้านไร้ศักยภาพในการแข่งขันเพื่อชิงชัยกับพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544

นอกจากนั้นผู้เขียนยังได้นำเสนอให้เห็นถึงโครงสร้างการบริหารพรรคกับความพร้อมในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2544 ใน **หัวข้อที่ห้า** เพื่อให้เนื้อหาในบทที่สามนี้มีความครอบคลุมยิ่งขึ้นโดยจะเป็นการกล่าวถึง การกำเนิดพรรคไทยรักไทย ในปี พ.ศ. 2541 ซึ่งจะเป็นการกล่าวถึงฐานข้อมูลสำคัญของพรรคไทยรักไทย ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งพรรคไปจนถึงข้อมูลของการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรปี พ.ศ. 2544 อันได้แก่ คณะกรรมการบริหารพรรคและสมาชิกพรรค โครงสร้างการบริหารงาน กลยุทธ์การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง และคะแนนเสียงในการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544 ที่ส่งผลให้พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง จนได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลเสียงข้างมากแบบเบ็ดเสร็จในที่สุด

ปัจจัยที่หนึ่ง : สภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ (historical circumstances) อันเกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงปี พ.ศ. 2540 และกระแสการปฏิรูปการเมือง พ.ศ. 2540¹

สภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ (historical circumstances) นับได้ว่าเป็นปัจจัยหลักสำคัญหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการเป็นตัวจุดชนวนต่อการก่อเกิดรัฐบาลพรรคไทยรักไทย จนกระทั่งในช่วงเวลาต่อมาที่สามารถพัฒนากลายมาเป็นรัฐบาลพรรคเดียว เพราะเมื่อประเทศเกิดวิกฤตการณ์ขึ้น² โดยไม่ว่าจะเป็นทั้งวิกฤตทางการเมืองหรือวิกฤตเศรษฐกิจ ประชาชนในประเทศย่อมมีความรู้สึกร่วมกันอย่างรุนแรง และต่างมองหาทางเลือกที่จะเข้ามาเปลี่ยนแปลงแก้ไขวิกฤตการณ์ดังกล่าวเสมอ ดังเช่นที่ T.J.Pempel ได้กล่าวว่า “พรรคเดียวครอบงำมักมีจุดกำเนิดจากการที่ประเทศเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง เช่น สงครามโลก หรือเศรษฐกิจ เช่น วิกฤตการณ์น้ำมัน” หรือดังเช่นในประเทศญี่ปุ่น การที่รัฐบาลพรรค LDP ชนะการเลือกตั้งในครั้งแรกก็เนื่องมาจากประเทศประสบกับภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 จนเป็นเหตุให้เศรษฐกิจของ

¹ ฐานข้อมูล วันที่ เดือน และปี ของเหตุการณ์ทั้งหมด รวบรวมจาก นคร และ อุรุกซ์ พจนานุกรม, ข้อมูลประวัติศาสตร์การเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2542).

² วิกฤตการณ์ หมายถึง เหตุการณ์อันวิกฤต เช่น เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, <<http://rirs3.royin.go.th/dictionary.asp>>, [เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2550].

ประเทศตกต่ำ ประชาชนโดยเฉพาะในภาคธุรกิจต่างต้องออกมาสนับสนุนพรรคการเมืองที่มี
 แนวนโยบายที่คาดว่าจะเข้ามาแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ดังกล่าวได้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นให้พรรค LDP
 ชนะการเลือกตั้ง และได้พิสูจน์ตนเองนำพาประเทศจนผ่านพ้นวิกฤต และขยับขึ้นมาเป็นหนึ่งใน
 ประเทศมหาอำนาจของโลก จึงเป็นเหตุให้พรรคครองใจประชาชนและได้รับเลือกตั้งเป็นรัฐบาล
 พรรคเดียวเสมอมา

การก่อเกิดของพรรคไทยรักไทยก็เชกเช่นเดียวกันเพราะเราต่างทราบกันดีว่าพรรค
 ไทยรักไทยได้ก่อตัวขึ้นภายหลังจากเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ. 2540 และเป็น
 พรรคการเมืองพรรคแรกที่ก่อตั้งขึ้นหลังจากประเทศไทยได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่
 (พ.ศ. 2540) ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของการก่อตั้งพรรคที่ว่า “พรรคไทยรักไทยสถาปนาขึ้นเพื่อ
 เป็นทางเลือกให้กับพี่น้องประชาชนชาวไทยผ่านพ้นวิกฤตทางเศรษฐกิจในครั้งนี้”³

ดังนั้นในหัวข้อนี้ผู้เขียนจึงได้อธิบายและวิเคราะห์ถึงวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและ
 วิกฤตการณ์ทางการเมืองตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2531 ภายใต้อำนาจของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ
 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2543 ภายใต้อำนาจของนายชวน หลีกภัย (สมัยที่ 2) ที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นช่วง
 เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่นับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญตัวหนึ่งที่ส่งผลให้พรรคไทยรักไทย
 ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 และเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดรัฐบาลผสมเบ็ดเสร็จใน
 ช่วงเวลาต่อมา นอกจากนี้วิกฤตการณ์ดังกล่าวก็ยังได้ส่งผลเป็นตัวทำลายเสถียรภาพและ
 ความน่าเชื่อถือของพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่ได้เข้ามาบริหารประเทศในช่วงเวลานี้ด้วยเช่นกัน

จุดเริ่มต้นของวิกฤตการณ์ทางการเมือง-เศรษฐกิจ พ.ศ. 2531

วิกฤตการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจนั้น มีจุดเริ่มต้นมาจากการที่สัมพันธภาพ
 ทางอำนาจของไทยได้เปลี่ยนไปจาก “สภาวะประชาธิปไตยครึ่งใบ” ในช่วงรัฐบาลพลเอกเปรม
 ติณสูลานนท์ มาสู่สัมพันธภาพทางอำนาจใหม่ในยุคปัจจุบัน นั่นคือ การมีระบอบการเมืองที่มี
 นายกรัฐมนตรีมาจากการหัวหน้าพรรคการเมืองโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งของประชาชน
 ภายใต้อำนาจรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521⁴ โดยได้พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ หัวหน้า

³ เอกสารประชาสัมพันธ์พรรคและเว็บไซต์ของพรรค, <<http://www.thairakthai.or.th>>, [เข้าถึง
 ข้อมูลเมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2543].

⁴ เสถียร จันทิมาธร, ชาติชาย ชุณหะวัณ ทหาร “นัก” ประชาธิปไตย, พิมพ์ครั้งที่ 2
 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิกเนตส์ พรินติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2541), น. 203.

พรรคชาติไทย เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2531

ช่วงการบริหารงานภายใต้รัฐบาลชุดนี้เป็นช่วงที่นโยบายต่างประเทศของไทยและการพัฒนาอุตสาหกรรมเจริญรุดหน้าเป็นพิเศษ อันเนื่องมาจาก “นโยบายการเปลี่ยนแปลงสนามรบให้เป็นสนามการค้า” นโยบายนี้ได้ส่งผลให้เศรษฐกิจเติบโตแบบก้าวกระโดด⁵ พร้อมทั้งรัฐบาลยังได้เปิดเสรีทางการเงินของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (ไอเอ็มเอฟ) ความร้อนแรงของเศรษฐกิจ ทำให้ตลาดหุ้นอสังหาริมทรัพย์เติบโตอย่างรวดเร็วจนเกิด “เศรษฐกิจใหม่” ขึ้นมากมายในสังคมไทยในขณะนั้น อย่างไรก็ตามการพุ่งทะยานอย่างร้อนแรงในภาคเศรษฐกิจโดยไร้การควบคุมอย่างเข้มงวด ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นแห่งสภาวะฟองสบู่ ซึ่งกลับกลายเป็นสิ่งบั่นทอนเศรษฐกิจอย่างร้ายแรงในช่วงเวลาต่อมา⁶

การเติบโตทางเศรษฐกิจดังกล่าว ได้นำไปสู่การแสวงหาประโยชน์ในภาคเศรษฐกิจเมื่อนักเลือกตั้งเริ่มเป็นใหญ่ในแผ่นดิน และสามารถยึดเอียงส่วนเกิดทางเศรษฐกิจ ผ่านทางกระบวนการการกำหนดนโยบายและการบริหารประเทศ จนมีผู้ขนานนามรัฐบาลชุดนี้ว่าเป็น “buffet cabinet” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปี พ.ศ. 2533 รัฐบาลพลเอกชาติชายมีภาพพจน์ติดลบอย่างมากในเรื่องการทุจริตคอร์รัปชัน โดยมีผู้ตั้งข้อสงสัยในโครงการใหญ่ ๆ ที่มีการทุจริตคอร์รัปชันถึง 10 โครงการ⁷ อันได้แก่ โครงการขยายหมายเลขโทรศัพท์ทั่วประเทศ โครงการรถไฟฟ้าขนส่งมวลชน โครงการดาวเทียมสื่อสาร การแก้ไขสัญญาโทรศัพท์ชนช่อง 3 การแก้ไขสัญญากับบริษัท ลิตเติลดีค การอนุมัติให้สัมปทานบริษัท ไอปซี กรณีการเปิดป่าสงวนแควระบบสีเขียว การอนุมัติให้

⁵ เศรษฐกิจไทยโดยเฉลี่ยเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องในปี พ.ศ. 2529 เศรษฐกิจไทยขยายตัวอยู่ในระดับร้อยละ 5.5 และก้าวกระโดดในปี พ.ศ. 2530 เป็นร้อยละ 9.5 และเติบโตกลายเป็นเลข 2 หลัก (double-digit) ในระหว่างปี พ.ศ. 2531 - 2533 เฉลี่ยร้อยละ 12.2 แม้ว่าจะชะลอตัวลงในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2534 - 2538 ในระดับเฉลี่ยร้อยละ 8.6 ก็ตาม แต่ก็ยังถือว่าอยู่ในอัตราที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง, อ้างถึงใน บริษัท ศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์ จำกัด (2541), น. 1.

⁶ เสถียร จันทิมาธร, ชาติชาย ชุณหะวัณ ทหาร “นัก” ประชาธิปไตย, น. 218-220.

⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน กลุ่มเอทีม, ทุบกรรณสมบัติราชครู ชาติชาย-ประมาณ-กร (กรุงเทพมหานคร: จงเจริญการพิมพ์, 2534), น. 30-33.

ธนาคารต่างประเทศเข้ามาเปิดสาขาในประเทศไทย การซื้อโรงไฟฟ้าจากสาธารณรัฐประชาชนจีน การซื้อเครื่องบินโบอิง 777

ด้วยเหตุนี้เรื่องการคอร์ปชั่นได้กลายเป็นเหตุผลสำคัญที่ส่งผลให้เกิดเหตุการณ์รัฐประหารขึ้น เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 โดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) หลังจากนั้นคณะ รสช. ได้จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการตรวจสอบทรัพย์สินนักการเมืองขึ้น ซึ่งมีหน้าที่ทำการตรวจสอบนักการเมืองที่มีพฤติกรรมอันแสดงว่ามีทรัพย์สินร่ำรวยผิดปกติโดยมีรายชื่อดังต่อไปนี้ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง พล.ต.อ.ประมาณ อติเรกสาร นายมนตรี พงษ์พานิช นายประมวล สภาวสุ นายบรรหาร ศิลปอาชา นายวัฒนา อิศวเหม นายชูชีพ หาญสวัสดิ์ นายสุชน ชามพูนท พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายสุบิน ปิ่นขยัน นายภิญญา ช่วยปลอด นายเสนาะ เทียนทอง นายพิทักษ์ อินทวิทย์นันท์⁸

เห็นได้จากรายชื่อนักการเมืองที่มีทรัพย์สินร่ำรวยผิดปกติในรัฐบาลชุดนี้มีรายชื่อของ นายบรรหาร ศิลปอาชา ซึ่งได้กลายเป็นหัวหน้าพรรคชาติไทยและนายกรัฐมนตรี และนายเสนาะ เทียนทอง ได้กลายเป็นเลขาธิการพรรคชาติไทยในช่วงเวลาต่อมาจนกระทั่งถึงยุคของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

ภายหลังจากการรัฐประหาร พ.ศ. 2534 ได้มีการดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ อันได้แก่ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 ซึ่งค่อนข้างไปในทางที่ให้อำนาจแก่กลุ่มอำมาตยาธิปไตยอีกครั้ง ที่มุ่งหวังให้เป็นเครื่องมือในการสืบทอดอำนาจของ รสช. หลังจากที่สัมพันธภาพทางอำนาจได้เปลี่ยนแปลงมาสู่ผู้เลือกตั้งไม่นาน จนกระทั่งการกระทำดังกล่าวมีผู้ให้ข้อสังเกตว่าคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินถูกใช้เป็นเครื่องมือของ รสช. ในการรวบรวมนักการเมืองเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองที่สนับสนุน รสช. เพื่อสืบทอดอำนาจทางการเมือง แม้แต่พลเอกชาติชาย ยังระบุว่า พรรคชาติไทย และพรรคสามัคคีธรรมร่วมมือกันสนับสนุน พลเอกสุจินดา คราประยูร เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีการต่อรองกันเรื่องการพ้นจากการถูกยึดทรัพย์กับร่วมกันสนับสนุน พลเอกสุจินดา คราประยูร เป็นนายกรัฐมนตรีภายหลังจากการเลือกตั้งวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2535 ซึ่ง

⁸ สมบัติ อารังธัญวงศ์, การเมืองการปกครองไทย: ยุคเผด็จการ-ยุคปฏิรูป (กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม, 2548), น. 552.

การเลือกตั้งในครั้งนี้เป็นการเลือกตั้งที่สกปรกที่สุดครั้งหนึ่งของประเทศไทย พรรคการเมืองแต่ละพรรคใช้เงินซื้อเสียงอย่างเปิดเผยและเป็นจำนวนมากที่สุดในประวัติศาสตร์⁹

จนกระทั่งก่อให้เกิดคลื่นใต้น้ำในสังคมไทยเหตุการณ์รุนแรงจนนำไปสู่การนองเลือดในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 จนพลเอกสุจินดา คราประยูร ต่อกองจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ต่อจากนั้นรัฐสภาได้แก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 ถึง 4 ครั้งด้วยกัน ภายใต้รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน และรัฐบาลนายชวน หลีกภัย แต่มีทำให้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 มีเนื้อหาที่แตกต่างจากเดิมมากนัก รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังเอื้อประโยชน์ต่อนักเลือกตั้ง จน รั้งสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ได้เรียกขานการเมืองในช่วงนี้ว่าเป็น “ระบอบยี่ยาธิปไตย” อันเป็นระบอบการเมืองการปกครองของยี่ โดยยี่เพื่อยี่¹⁰

พรรคประชาธิปัตย์ภายใต้รัฐบาลนายชวน หลีกภัย 1 พ.ศ. 2538 : ความล้มเหลวของรัฐบาลผสมหลายพรรคการเมือง

หลังจากการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2535 รัฐบาลผสมของนายชวน หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ที่มีพรรคกิจสังคม พรรคพลังธรรม พรรคชาติไทย พรรคเสรีธรรม เป็นพรรคร่วมรัฐบาล รัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์บริหารประเทศได้เพียงปีเศษ ก็ได้เกิดความขัดแย้งขึ้นในรัฐบาล อันเนื่องมาจากกรณี สปก. 4-01 ในเรื่องเอกสารสิทธิที่ต้องเป็นของเกษตรกรผู้ยากจน แต่ปรากฏว่าผู้รับเอกสารสิทธิบางกลุ่มมิใช่เกษตรกร เป็นผลให้พรรคฝ่ายค้านได้ยื่นมติอภิปรายไม่ไว้วางใจ ภายหลังจากที่อภิปรายแล้วเสร็จ พรรคพลังธรรมในฐานะพรรคร่วมรัฐบาลซึ่งมี 47 เสียง ได้ถอนตัวจากการเป็นพรรคร่วมรัฐบาล รวมทั้งกลุ่ม 16 ซึ่งเป็นการร่วมตัวกันของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากหลายพรรคการเมืองในพรรครัฐบาล โดยมีนายเนวิน ชิดชอบ เป็นแกนนำกลุ่ม ได้ประกาศว่าจะไม่ยกมือไว้วางใจให้รัฐบาล จึงเป็นเหตุให้นายชวนจำต้องตัดสินใจประกาศยุบสภาในวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2538 ซึ่งเป็นเวลาก่อนการลงมติไม่ไว้วางใจเพียงแค่ชั่วโมงเดียว เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ได้แสดงถึงความขาดเสถียรภาพของรัฐสภาผสม จนนำไปสู่การยุบสภาในที่สุด

⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 597-598.

¹⁰ (...ยี่เป็นสามัญนามที่ใช้แทนนักเลือกตั้ง ซึ่งขณะการเลือกตั้งด้วยวิธีการอันไม่สุจริต และเที่ยงธรรม ครั้งยึดกุมอำนาจได้ก็ใช้อำนาจในทางฉ้อฉลเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ในตนเอง และพวกพ้อง...), อ้างถึงใน รั้งสรรค์ ธนะพรพันธุ์, เศรษฐศาสตร์รัฐธรรมนูญ บทวิเคราะห์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2546), น. 77-78.

พรรคชาติไทยภายใต้รัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา¹¹ พ.ศ. 2538 : จุดเริ่มต้นของกระแสปฏิรูปการเมือง

หลังจากนั้นได้จัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 ผลของการเลือกตั้งในครั้งนี้ปรากฏว่าให้พรรคชาติไทยได้รับคะแนนเสียงสูงสุด และเป็นพรรคแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล โดยมีนายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรค เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อรายชื่อคณะรัฐมนตรีรัฐบาลนายบรรหาร ปรากฏต่อสาธารณชน รัฐบาลก็ต้องเผชิญกับการวิจารณ์ถึงความไม่เหมาะสมในการคัดเลือกผู้มาดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีเนื่องจากการแต่งตั้งบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าไม่ชอบมาพากลในการเลือกตั้ง และไม่มีฝีมือในการบริหารประเทศเข้ามาเป็นรัฐมนตรี

ภายหลังจากการบริหารงาน รัฐบาลก็เริ่มสั่นคลอน อันเนื่องมาจาก รัฐบาลมีการปรับคณะรัฐมนตรีหลายครั้ง และมี 2 ครั้งที่รัฐมนตรีของพรรคพลังธรรมและพรรคประชากรไทยได้ลาออก และต่อมาเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2539 พรรคพลังธรรมได้ขอลงตัวจากการเป็นพรรคร่วมรัฐบาล โดยให้เหตุผลว่าไม่พอใจภาพพจน์ของรัฐบาล เฉพาะกรณีรัฐมนตรีของรัฐบาลเองแถลงว่ามีการรับเงินใต้โต๊ะในการที่จะออกไปอนุญาตให้ตั้งธนาคารพาณิชย์ใหม่ 3 แห่ง ซึ่งรัฐบาลไม่สามารถทำความเข้าใจให้ประชาชนเข้าใจได้

อีกทั้งภายหลังจากการบริหารงานมาได้ 8 เดือนเศษ พรรคฝ่ายค้านได้ยื่นญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคล จำนวน 10 รัฐมนตรี โดยได้ให้เหตุผลในการยื่นญัตติครั้งนี้ต่อประธานสภาผู้แทนราษฎรในครั้งนั้นว่า

“...บริหารราชการแผ่นดินโดยไร้ประสิทธิภาพ ไม่เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลที่แถลงไว้ต่อสภา ขาดความรู้ความสามารถพิจารณาณ จริยธรรมและความชอบธรรม ทั้งยังมีการกระทำไม่ชอบด้วยกฎหมาย มีความประพฤติซื่อฉล ยึดประโยชน์ของตน และพวกพ้อง มากกว่าของประชาชน ไม่สมควรที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป พฤติกรรมดังกล่าวสร้างความเสียหายต่อประเทศชาติและกระทบกระเทือนความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างกว้างขวาง...”¹²

¹¹ รวบรวมจาก สมบัติ อารังญวงศ์, การเมืองการปกครองไทย: ยุคเผด็จการ-ยุคปฏิรูป, น. 686-706.

¹² สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 42(21-27 เมษายน 2539):16.

มีเพียงเท่านั้นกรณีของการล้มเหลวในกิจการธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ (บีบีซี) ที่มีปัญหาในระบบการบริหารงานแบบเก่า เป็นผลให้ธนาคารมีความเสี่ยงสูงในการให้กู้โดยไม่โปร่งใส โดยเฉพาะการให้นักลงทุนต่างชาติและนักการเมืองกู้เงินเป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้กู้บางรายเป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลบรรหาร ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยรับทราบถึงปัญหาภายในแต่ก็ไม่จัดการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง รัฐบาลกลับยังโอบอุ้มธนาคารต่อเพื่อเอื้อต่อประโยชน์ของนักการเมืองในสังกัด ก็นับเป็นความล้มเหลวอีกประการหนึ่งที่กระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลนายบรรหารที่ส่งผลให้พรรคฝ่ายค้านเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจบ่อยครั้ง ตั้งแต่กรณีนายเนวิน ชิดชอบที่ใช้อำนาจหน้าที่ในการหาประโยชน์จากธนาคาร และนายสุชาติ ตันเจริญ ในกรณีนำที่ดินที่มีมูลค่าต่ำใช้เป็นหลักทรัพย์ในการกู้เงินจากธนาคาร แล้วได้นำเงินไปลงทุนซื้อหุ้นของธนาคารกลับมาเป็นของตน เมื่อปัญหาของธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การทรุดหนักเกินกว่าที่จะแก้ไขได้ รัฐบาลกลับสั่งปิดกิจการโดยทิ้งภาระหนี้สินไว้ให้กับสังคม อาจกล่าวได้ว่าการล้มละลายของธนาคารเป็นสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศในเวลาต่อมา

ต่อมาพรรคฝ่ายค้านยังได้ยื่นญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีนายบรรหาร ศิลปอาชา ในวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2539 อันเนื่องมาจากรัฐบาลได้เพิ่มวงเงินงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ. 2539 และได้อนุมัติโครงการก่อสร้างต่าง ๆ รวม 25 โครงการ มูลค่ามากกว่า 400,000 ล้านบาท เช่น โครงการก่อสร้างมอเตอร์เวย์ และโครงการซื้ออาวุธ เป็นต้น ซึ่งการเพิ่มงบประมาณลงทุนในขณะที่ประเทศได้เริ่มประสบปัญหาด้านเสถียรภาพทางการเศรษฐกิจ จนเป็นผลให้เศรษฐกิจไทยตกอยู่ในภาวะสั่นคลอน และเกิดการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดสูงขึ้น มูลค่าการส่งออกของประเทศหดตัวลงติดลบในอัตราร้อยละ 1.9 จากที่เคยขยายตัวร้อยละ 24.8

โดยนายชวน หลีกภัย ในฐานะของผู้นำฝ่ายค้านได้เริ่มอภิปรายโดยมุ่งโจมตีการไร้ประสิทธิภาพในการทำงานและการแต่งตั้งบุคคลไม่เหมาะสมมารับผิดชอบงานด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศเสียหายอย่างร้ายแรง ตลาดหุ้นตกต่ำ และระดับความน่าเชื่อถือทางเศรษฐกิจของประเทศถูกลดลง ขณะเดียวกันนายบรรหารยังได้ดำเนินการหลายประการที่เป็น การเอื้อประโยชน์ต่อเครือญาติ ส่งผลให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาต่อรัฐบาลอย่างรุนแรง

จากนั้นพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ หัวหน้าพรรคชาติพัฒนาได้ลุกขึ้นมาตอกย้ำในการสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลนายบรรหาร ว่าที่มงานเศรษฐกิจจะเลยและไม่มีวิสัยทัศน์ในการขยายตลาดสินค้าไทยไปสู่ต่างประเทศและปล่อยให้เขตเศรษฐกิจภูมิภาค อาทิ สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจและเซาท์เทิร์นซีบอร์ดถูกละเลยจนเสียหาย ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ก็เกิดวิกฤต หลังจากนั้นสมาชิกพรรคฝ่ายค้านคนอื่นก็ได้ร่วมกันอภิปรายต่อในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ กล่าวหาว่า

นายกรัฐมนตรีไม่มีความรู้ ความสามารถ เพียงพอที่จะบริหารประเทศ ขาดภาวะแห่งการเป็นผู้นำ การตั้งงบประมาณเข้าสู่สุพรรณบุรีอย่างไม่โปร่งใส กรณีได้รับสัมปทานการก่อสร้างสาธารณูปโภค โดยไม่โปร่งใส กรณีการคัดลอกวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต และกรณีที่ปกปิดหลักฐานเกี่ยวกับ สัญชาติซึ่งอาจมีผลทำให้หมดสิทธิการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รวมไปถึงจนถึงปัญหาเศรษฐกิจ ตกต่ำ สินค้าราคาแพง ตลาดหุ้นราคาตก ชาวต่างประเทศไม่เข้ามาลงทุน เป็นต้น¹³

จนเป็นเหตุให้นายบรรหาร ศิลปอาชา จำต้องประกาศยุบสภาเมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2539 และกำหนดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539

แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาลนายบรรหาร ก็ยังมีจุดเด่น ตรงที่ได้เป็นรัฐบาลแรกที่ริเริ่มกระแสของการปฏิรูปการเมืองขึ้น โดยได้มีการประกาศเป็นนโยบาย การบริหารประเทศที่มุ่งให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปี พ.ศ. 2534 เพื่อให้ มีการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ โดยการแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 211 ด้วยเหตุนี้จึงเกิดขึ้นตอนของการ ขับเคลื่อนขบวนการสิทธิและเสรีภาพ และแรงกดดันทางการเมืองภาคประชาชน เพื่อให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2534 เพื่อให้มีการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ โดยการแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 211 ให้มีการจัดตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญขึ้น โดยมีเป้าหมายให้ผู้ร่าง รัฐธรรมนูญมาจากตัวแทนประชาชนส่วนหนึ่ง และเป็นผู้เชี่ยวชาญอีกส่วนหนึ่ง โดยมีนายอุทัย พิมพ์ใจชน เป็นประธาน

สภาร่างรัฐธรรมนูญได้กำหนดกรอบการร่างรัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามเงื่อนไขของ ปัญหาการเมืองว่า เกิดจากปัญหาการซื้อสิทธิ์ขายเสียง และการคอร์รัปชันของนักการเมือง ทำให้ ประชาชนเสื่อมศรัทธาต่อระบอบการปกครอง ทำให้รัฐบาลขาดเสถียรภาพจนไม่สามารถแก้ปัญหา บ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาของสังคมไทยให้ได้ผล จึงต้องเริ่มที่ การปฏิรูปการเมืองเป็นอันดับแรก

¹³ ข้อมูลด้านการเมืองการปกครองของไทย, อ้างถึงใน สถาบันพระปกเกล้า, ฝ่ายบริหารราชการแผ่นดิน เล่ม 2 (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2547), น. 3-124 - 3-125.

พรรคความหวังใหม่ภายใต้รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ กับระเบิดวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 และกระแสปฏิรูปการเมืองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540

ผลการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539 ปรากฏว่าพรรคความหวังใหม่ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล เป็นผลให้พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี สาเหตุที่ทำให้พรรคความหวังใหม่ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งครั้งนี้ ก็เนื่องมาจากมีสมาชิกพรรคการเมืองอื่นได้ย้ายพรรคเข้าร่วมสังกัดกับพรรคความหวังใหม่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะสมาชิกของพรรคชาติไทย ที่นำโดย “กลุ่มวังน้ำเย็น” ของนายเสนาะ เทียนทอง

ในช่วงที่รัฐบาลของพลเอกชวลิต บริหารประเทศได้มีเหตุการณ์สำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เหตุการณ์ดังกล่าวคือ

(1) การที่ธนาคารแห่งประเทศไทยทำการปกป้องค่าเงินบาทจากการโจมตีของนักค้าเงินข้ามชาติ

เศรษฐกิจไทยเริ่มส่งสัญญาณว่าเกิดปัญหามาตั้งแต่รัฐบาลนายบรรหาร โดยประสบปัญหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดถึงร้อยละ 8 เมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศพร้อม ๆ กับการมีสัดส่วนหนี้ระยะสั้นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ต่อมาบริษัทผู้ถือหุ้นเวสต์เฮอร์วิต จำกัด ยักษ์ใหญ่ด้านการจัดอันดับความน่าเชื่อถือในการชำระหนี้ ประกาศลดอันดับความน่าเชื่อถือในการกู้ยืมเงินหรือการระดมเงินฝากระยะสั้นของไทย จากอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ลูกค้าชั้นดีเลิศลงมาที่ระดับอัตราดอกเบี้ยชั้นดี ผู้ประกอบการหลายรายเริ่มมีปัญหาในการชำระหนี้และส่อเค้ารุนแรงยิ่งขึ้นเมื่อมูลค่าการส่งออกของประเทศในปี พ.ศ. 2539 หดตัวติดลบในอัตราร้อยละ 1.9 จากที่เคยขยายตัวร้อยละ 24.8 ในปีก่อนหน้าตามรายงานของธนาคารแห่งประเทศไทย

ถึงแม้ว่าพลเอกชวลิตจะมี “ดริมทีมเศรษฐกิจ” ที่ร่วมกันแก้ไขปัญหาโดยเริ่มมีการประกาศตัดงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ. 2540 ลงจำนวน 20,000 ล้านบาท รวมถึงการชะลอและลดโครงการลงทุนขนาดใหญ่ แต่ก็ไม่สามารถนำพาให้ประเทศผ่านพ้นวิกฤตนี้ไปได้ เพราะในขณะที่เศรษฐกิจไทยกำลังอ่อนแอประกอบกับการขาดความเชื่อถือในผู้บริหารประเทศ สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นช่องว่างสำหรับนักค้าเงินที่ใช้เป็นโอกาสในการโจมตีเงินบาทของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

นักค้าเงินในกองทุนควอนตัมของ นายจอร์จ โซรอส¹⁴ กองทุนเหล่านี้มุ่งโจมตีค่าเงินบาทหลายระลอกระหว่างปี พ.ศ. 2539 ถึงต้นปี พ.ศ. 2540 เพื่อต้องการกดดันให้ประเทศไทยลดค่าเงินบาท หากสำเร็จพวกตนจะได้กำไรจำนวนมหาศาล

สงครามเงินบาทได้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2540 โดยมีธนาคารแห่งประเทศไทยได้ใช้เงินแทรกแซงด้วยการขายเงินดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อซื้อเงินบาทไปทั้งสิ้น 1,498 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และใช้เพิ่มเป็น 2,210 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในวันถัดมา และในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540 ยังได้ทุ่มเงินอีก 1,070 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ การโจมตีค่าเงินบาทในช่วงเดือนมกราคมและกุมภาพันธ์นี้ ส่งผลให้ธนาคารแห่งประเทศไทยได้เสียเงินทุนสำรองระหว่างประเทศเป็นจำนวนถึง 7,800 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ¹⁵

ในวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2540 การโจมตีของนักค้าเงินก็ได้ทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นด้วยการทุ่มเททั้งปริมาณเงินและการเปิดยุทธการข่าวลือโดยอาศัยความไม่แน่นอนทางการเมืองของรัฐบาลพลเอกชวลิต และสภาพเศรษฐกิจของไทยที่อยู่ในสภาวะอ่อนแอเต็มที่ ในวันที่ค่าเงินอยู่ระหว่าง 26-28 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐฯ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ใช้ยุทธศาสตร์ประจันหน้าเข้ากับนักค้าเงินเหมือนนักพนันที่หน้ามีดที่แทงเงินจนหมดหน้าตัก ความพยายามของธนาคารแห่งประเทศไทยที่ต้องการรักษาค่าเงินบาทให้มีเสถียรภาพจึงต้องทุ่มเทเงินเข้าแทรกแซงเป็นจำนวนถึง 9.05 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งถือว่าเป็นการปกป้องค่าเงินบาทครั้งที่แพงที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์การเงินของโลก

ในที่สุดปัญหาค่าเงินบาทก็ลุกลามขึ้นอีกในปลายเดือนมิถุนายนอันเนื่องมาจากการไหลออกของเงินบาทของนักลงทุนจากไทยเองเป็นผลให้ไทยเหลือเงินทุนสำรองระหว่างประเทศเพียงแค่ 2.8 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ จาก 38,650 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในเวลาเพียง 6 เดือนนับตั้งแต่เกิดวิกฤต ทำให้ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่มีทางเลือกอื่นจึงต้องประกาศลอยตัวค่าเงินบาทในวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2540

¹⁴ นายจอร์จ โซรอส (George Soros) มหาเศรษฐีฟอมดการเงินผู้สร้างความสำเร็จจากการเก็งกำไรค่าเงินบาทในช่วงเดือนกุมภาพันธ์และพฤษภาคม ค.ศ. 1997 จนประเทศไทยล้มละลาย, อ้างถึงใน อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, วิกฤตไทย วิกฤตเอเชีย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), น. 30.

¹⁵ รวบรวมตัวเลขจาก บริษัท ศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์ จำกัด.

(2) การประกาศลอยตัวค่าเงินบาท

ในเวลาเพียงครึ่งปีที่รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ บริหารประเทศ ในฐานะทางเศรษฐกิจของไทยนอกจากจะไม่กระเตื้องขึ้นแล้วแต่กลับทรุดลงอย่างรวดเร็ว การประกาศตัวเลขทางเศรษฐกิจประจำเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2540 ของธนาคารแห่งประเทศไทยได้ระบุว่าประเทศขาดดุลการชำระเงินถึง 1,120,000 ล้านบาท ขาดดุลบัญชีเดินสะพัด 3,800 ล้านบาท ขาดดุลเงินตราต่างประเทศ 4,700 ล้านบาทและมีการคาดการณ์ในขณะนั้นว่า ปีงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ. 2540 จะขาดดุลงบประมาณระหว่าง 40,000-60,000 ล้านบาท ซึ่งเป็นครั้งแรกในรอบ 10 ปีที่ประเทศไทยต้องเผชิญปัญหาเช่นนี้

ในการแถลงงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ. 2541 เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2540 พลเอกชวลิต กล่าวกับสภาฯ ว่า เศรษฐกิจอยู่ในภาวะชะลอตัว พร้อมกับประกาศปรับอัตราประมาณการขยายตัวทางเศรษฐกิจจากเดิมที่คาดว่าจะขยายตัวร้อยละ 7 เหลือเพียงร้อยละ 5.6 เท่านั้น ทำให้ระดับความน่าเชื่อถือของพลเอกชวลิต ในฐานะผู้นำประเทศลดลงอย่างรวดเร็วอันเป็นผลจากการไร้เอกภาพในการกำหนดทิศทางและการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาล นอกจากนี้ยังประสบปัญหาด้านความไม่แน่นอนในการจัดการกับปัญหาสถาบันการเงินที่พลเอกชวลิตประกาศอย่างหนักแน่นว่าจะไม่ปิดสถาบันการเงินหลังจากมีคำสั่งให้ 10 บริษัทเงินทุนและบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์เพิ่มทุนอย่างเร่งด่วน เมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2540 ก่อนมีคำสั่งปิดเป็นการชั่วคราว 10 แห่ง ในวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2540 และปิดชั่วคราวอีก 42 แห่งในวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2540

สถานการณ์ทางเศรษฐกิจได้เลวร้ายลงจนกระทั่งเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 รัฐบาลประกาศเปลี่ยนแปลงวิธีการกำหนดค่าเงินจากระบบตะกร้ามาเป็นระบบลอยตัว แต่ผลจากการกระทำนี้มิได้ช่วยแก้ปัญหาให้ดีขึ้น แต่กลับเป็นตัวตอกย้ำเร่งให้วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจให้ลุกลามมากยิ่งขึ้น เพราะการเปลี่ยนแปลงอัตราแลกเปลี่ยนมาเป็นระบบลอยตัวทำให้ค่าเงินบาทอ่อนตัวลงจาก 25 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐฯ เป็น 33 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐฯ และต่ำลงเรื่อย ๆ จนถึง 56 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐฯ ส่งผลให้หนี้ต่าง ๆ ของธนาคารพาณิชย์และบริษัทต่าง ๆ ในประเทศพุ่งขึ้นอย่างรวดเร็ว¹⁶ บริษัทจำนวนมากเข้าสู่ภาวะล้มละลาย จนกระทั่งเกิดภาวะการว่างงานตลาดหุ้น

¹⁶ บริษัทที่ประสบกับภาวะขาดทุนมากที่สุดคือ ปูนซีเมนต์ไทย ขาดทุนถึง 20,396 ล้านบาท อันดับ 2 คือ บริษัท ทีพีโอโพลีนจำนวน 9,948 ล้านบาท อันดับสามคือ บริษัท เทเลคอมเอเชีย 8,787.79 ล้านบาท, อ้างถึงใน ดอกเบี๋ย (ธันวาคม 2540):82.

ตกต่ำและราคาน้ำมันพุ่งขึ้นสูง ผลักดันให้ราคาสินค้าต่าง ๆ เพิ่มขึ้นสูงตามไปด้วย จนกว่าที่พลเอกชวลิตจะรับมือด้วยตนเอง และเป็นเหตุให้ไทยต้องสูญเสียอำนาจทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการเข้ามากำหนดทิศทางเศรษฐกิจของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นผลให้คนไทยต้องเจ็บปวดอย่างแสนสาหัส

เนื่องจากการเข้ามาของ IMF ส่งผลให้ไทยต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่รัฐบาลต้องรับไปปฏิบัติคือ จะต้องกระทำการปิดสถาบันการเงินที่มีปัญหาโดยรัฐบาลไทยได้ประกาศปิดสถาบันการเงิน 42 แห่งเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2540 และเงื่อนไขต่อมา คือ รัฐบาลต้องลดการใช้จ่ายของประเทศและของคนไทย และเงื่อนไขอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ การสร้างความโปร่งใส (transparency) และธรรมาภิบาล (good governance) ให้เกิดขึ้นในวงราชการธุรกิจไทย เนื่องจากเห็นว่าวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากระบบ “ทุนนิยมพวกพ้อง” (crony capitalism) โดยต้องแก้ปัญหาด้วยการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจให้มากยิ่งขึ้น¹⁷ การเข้ามาของ IMF ส่งผลให้คนไทยเริ่มหมดหวังกับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาล และเริ่มสูญเสียศรัทธาและความเชื่อมั่นต่อนักการเมืองไทยและระบบราชการไทยจนไม่สามารถจะไว้วางใจต่อไปได้

ทั้งสองเหตุการณ์นี้ไม่ว่าจะเป็น การปกป้องค่าเงินบาทจากการโจมตีของนักค้าเงินข้ามชาติ หรือ การประกาศลอยตัวค่าเงินบาท¹⁸ รวมถึงพฤติกรรมที่ไม่โปร่งใสของรัฐบาล ได้ส่งผลให้การบริหารประเทศของรัฐบาลพลเอกชวลิต ынใจยุทธ ต้องสิ้นสุดลงในเวลาเพียง 11 เดือน ด้วยการประกาศลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2540 และให้นายชวน หลีกภัยขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นสมัยที่ 2 ในวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2540

แต่อย่างไรก็ตามในขณะที่สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำและรัฐบาลประสบกับวิกฤตความน่าเชื่อถือในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กระแสการปฏิรูปการเมืองของภาคประชาชนก็ได้ทวีความรุนแรงเช่นเดียวกัน เพราะประชาชนต่างตระหนักว่าจำเป็นที่ประเทศต้อง

¹⁷ Pasuk Phongpaichit and Chris Baker, *Thailand's Crisis* (Chiangmai: Silkworm Books, 2000), p. 37.

¹⁸ นอกจากนั้นยังได้ส่งผลทำลาย “รากฐานการสะสมทุน” (capital accumulation originality) ของกลุ่มบุคคลที่มั่งคั่งที่สุดในสังคมเศรษฐกิจไทย อันได้แก่ 1) คนจีนโพ้นทะเลเจ้าของธุรกิจธนาคาร 2) คนมั่งคั่งที่มีรากฐานมาจากภาคอุตสาหกรรม 3) กลุ่มคนรุ่นใหม่, อ้างถึงใน อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, *วิกฤตไทย วิกฤตเอเชีย*, น. 28.

สนับสนุนการปฏิรูปรัฐธรรมนูญ เพื่อปกป้องเศรษฐกิจและสังคมจากการบริหารงานที่ผิดพลาดของนักการเมืองที่ขาดความรู้ความสามารถในการบริหาร จนกระทั่งเกิดความไม่โปร่งใสของนักการเมืองที่พบว่ามีการทุจริตคอร์รัปชัน

ทั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ส.ส.ร.) และกลุ่มเคลื่อนไหวภาคประชาชนหลากหลายกลุ่ม ได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อกดดันรัฐบาลให้สภาผู้แทนราษฎรลงมติผ่านร่างรัฐธรรมนูญ โดยกลุ่มที่สนับสนุนร่างรัฐธรรมนูญได้ใช้สีเขียวเป็นสัญลักษณ์ และกลุ่มไม่รับร่างได้ใช้สัญลักษณ์เป็นสีเหลือง แต่ในที่สุด เมื่อร่างรัฐธรรมนูญแล้วเสร็จ ส.ส.ร. ได้ยื่นต่อรัฐสภาให้พิจารณา และลงมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2540 ด้วยคะแนนเสียง 518 เสียง ไม่ให้ความเห็นชอบ 16 เสียง และงดออกเสียง 17 เสียง และรัฐสภานำร่างที่ได้รับความเห็นชอบขึ้นทูลเกล้าฯ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2540 และทรงลงพระปรมาภิไธยในวันเดียวกัน จากนั้นได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ให้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และถือเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 16 นับตั้งแต่ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

พรรคชาติปัตย์ภายใต้รัฐบาลนายชวน หลีกภัย 2 พ.ศ. 2540

รัฐบาลชวน 2 ได้เข้ามาบริหารประเทศภายใต้ความคาดหวังของประชาชนว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมไทยในขณะนั้น และเชื่อว่าทีมเศรษฐกิจของรัฐบาลซึ่งประกอบไปด้วย นายสุภชัย พานิชภักดิ์ รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ และนายธารินทร์ นิมมานเหมินท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจะนำพาประเทศให้รอดพ้นจากหายนะทางเศรษฐกิจได้ โดยรัฐบาลจะบริหารเศรษฐกิจภายใต้เงื้อมมือของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ โดยได้ทำการเพิ่มเงินทุนสำรองระหว่างประเทศ จัดตั้งองค์การเพื่อการปฏิรูประบบสถาบันการเงิน (ปรส.) การปรับโครงสร้างธนาคารพาณิชย์ การปรับปรุงโครงสร้างหนี้ การแก้ปัญหาระงับการว่างงาน เป็นต้น

แต่ความพยายามดังกล่าวไม่สามารถป้องกันปัญหาได้ เมื่อรัฐบาลได้ประกาศใช้กฎหมายฟื้นฟูเศรษฐกิจ 11 ฉบับ¹⁹ จนเป็นประเด็นให้พรรคฝ่ายค้านออกมามีพาดพิงวิจารณ์ และเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลในเดือนมกราคม พ.ศ. 2542 ว่าเป็น “กฎหมายขายชาติ” ที่มุ่งช่วยเหลือนักธุรกิจต่างชาติและละเลยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของคนไทย²⁰ จนส่งผลให้ความนิยมของรัฐบาลตกต่ำลงและทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในรัฐบาล²¹ โดยสาเหตุของความขัดแย้งมาจากความต้องการให้มีการเปลี่ยนตัวรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจากนายธานินทร์ นิมมานเหมินทร์ เป็นบุคคลอื่น เนื่องจากถูกมองว่าล้มเหลวในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจรวมถึงความไม่ลงรอยกับนายสุภชัย พานิชภักดิ์ ซึ่งต่อมาส่งผลให้นายสุภชัย ได้ประกาศวางมือทางการเมือง โดยชี้แจงว่าแนวทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจไม่สอดคล้องกับนายธานินทร์และต้องการไปดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการองค์การการค้าโลก

จากกรณีนี้ทำให้นายชวนถูกมองว่าไม่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ เอาแต่กลบเกลื่อนว่าไม่มีความขัดแย้ง และยังถูกมองว่ามีลักษณะการบริหารที่เชิงช้ำและมีแต่ข้ออ้างโดยยึดแต่หลักการ ตามสมญานามที่ว่า “ชวน เชื่องช้ำ”²² ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจที่ทรุดโทรมมากในปี พ.ศ. 2541 โดยอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP) ติดลบถึงร้อยละ 10.2 เกิดปัญหาการว่างงานโดยมีการปลดคนงานในภาคเอกชนที่อยู่ในธุรกิจการเงินและอสังหาริมทรัพย์ประมาณ

¹⁹ ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขที่ไว้กับกองทุนการเงินระหว่างประเทศในหนังสือแสดงเจตจำนงฉบับที่ 6 ในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2541 อันได้แก่ 1. พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลล้มละลายและวิธีพิจารณาคดีล้มละลาย 2. พระราชบัญญัติล้มละลาย 3. พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (คดีมโนสาร) 4. พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (การพิจารณาโดยขาดนัด) 5. พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (การบังคับคดีตามคำพิพากษา) 6. พระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจ 7. พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว 8. พระราชบัญญัติอาคารชุด 9. พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายที่ดิน 10. พระราชบัญญัติการเช่าอสังหาริมทรัพย์ที่กำหนดให้เป็นทรัพย์สิน 11. พระราชบัญญัติประกันสังคม.

²⁰ เนชั่นสุดสัปดาห์ (25-31 ธันวาคม 2543):38-39.

²¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน มติชนสุดสัปดาห์ (13 พฤศจิกายน 2543):10-11.

²² “จ่ายอย่างไรเงินหาย,” มติชนรายวัน (12 สิงหาคม 2549), น. 2.

37,000 คน ในภาคอุตสาหกรรมการผลิตว่า 70,000 คน และลูกจ้างในภาคการก่อสร้างอีกกว่า 90,000 คน²³ และพนักงานอีกจำนวนมากที่ไม่อาจคาดเดาขนาดการทำงานเนื่องจากบริษัทอาจปลดคนงานอีกหลายระลอก ส่งผลให้เกิดสภาวะเครียดและการฆ่าตัวตาย ดังงานศึกษาของปิยธิดา ตริเดช และศักดิ์สิทธิ์ ตริเดช²⁴ ซึ่งพบว่าปัญหาสุขภาพทางจิตใจในช่วงเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจมีแนวโน้มที่รุนแรงกว่าในช่วงปีก่อนหน้านี้ เมื่อพิจารณาจาก (1) อัตราการฆ่าตัวตายมีตัวเลขอยู่ที่ 7.0 ต่อประชากร 100,000 คน ในปี พ.ศ. 2540 (2) อัตราการป่วยจากภาวะแปรปรวนทางจิตและพฤติกรรมเพิ่มขึ้นจาก 29.4 ต่อประชากร 1,000 คน ในปี พ.ศ. 2539 เป็น 30.7 ต่อประชากร 1,000 คนในปี พ.ศ. 2540 (3) อัตราความชุกช่อนทางจิตและความผิดปกติทางจิตเพิ่มขึ้นจาก 67.35 ต่อประชากร 100,000 คนในปี พ.ศ. 2539 เป็น 71.24 ในปี พ.ศ. 2540

จากเหตุการณ์ต่าง ๆ นี้ ได้ทำให้ช่วงปลายรัฐบาล ความนิยมต่อรัฐบาลชวน 2 ลดลงอย่างมาก จึงเป็นผลให้นายชวน ได้ประกาศยุบสภาเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543 และกำหนดให้มีการเลือกตั้งใหม่ครั้งต่อไปในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 : บทบัญญัติสำคัญที่มีผลต่อพรรคการเมืองก่อนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2544

เนื้อหาในรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ฉบับนี้มีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก เพราะอาจกล่าวได้ว่า เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญมากที่สุด ทำให้รัฐธรรมนูญมีโครงสร้างและสาระสำคัญที่แตกต่างไปจากรัฐธรรมนูญของไทยในอดีต ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์หรือวัตถุประสงค์หลักในการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ เพื่อการปฏิรูปการเมืองอย่างแท้จริง เห็นได้จากว่ารัฐธรรมนูญมีกฎกติกาทางการเมืองใหม่เกิดขึ้นอย่างมากมายดังเช่น

(1) ประเภทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและเขตเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญได้ระบุให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมามีที่มาจากกาเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ (party lists) จำนวน 100 คน

²³ ชัยยุทธ ปัญญาสวัสดิ์สุทธิ์, เจาะมาตรการแก้วิกฤตเศรษฐกิจ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน, 2543), น. 117.

²⁴ ปิยธิดา ตริเดช และศักดิ์สิทธิ์ ตริเดช, การสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันและแนวโน้ม, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544), น. 77.

โดยใช้เขตประเทศเป็นเขตเลือกตั้ง (มาตรา 99) และแต่ละพรรคการเมืองต้องได้รับเลือกตั้งจากประชาชนโดยมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 5 (มาตรา 100) อีกทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยังมาได้จากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำนวน 400 คน ในลักษณะเขตเลือกตั้งแบบเขตเดียวคนเดียว (one man one vote) มาตรา 102 ภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ซึ่งเป็นองค์กฤษฎีใหม่ที่จัดขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญ

การเปลี่ยนแปลงของระบบเลือกตั้งที่มี ส.ส. ได้เขตเดียวคนเดียวนี้ แม้จะมีการหวังวิตกว่าจะส่งผลทำให้การแข่งขันในเขตพื้นที่เลือกตั้งมีสูง นักการเมืองผู้สมัครจำเป็นต้องที่จะเลือกพรรคการเมืองที่มีโอกาสชนะการเลือกตั้งมากที่สุดเขตเลือกตั้งนั้น และส่งผลให้พรรคการเมืองขนาดใหญ่หรือพรรคที่มีชื่อเสียง หรือมีหัวหน้าพรรคที่เป็นที่รู้จักของประชาชนส่วนมาก ที่มีเงินทุนมากมีความได้เปรียบในการได้รับความสนใจและน่าดึงดูดจากผู้สมัคร เพราะพรรคขนาดใหญ่จะมีความสามารถในการให้เงินทุนที่จะใช้รณรงค์หาเสียง ลักษณะเช่นนี้ทำให้พรรคการเมืองขนาดใหญ่มีความได้เปรียบพรรคการเมืองขนาดเล็ก แต่ลักษณะดังกล่าวนี้ผู้เขียนกลับคิดว่าเป็นเรื่องปกติทั่วไปของการเมืองไทยในช่วงก่อนการเลือกตั้งที่พรรคขนาดใหญ่จะมีความได้เปรียบพรรคการเมืองขนาดเล็กอยู่แล้ว และสำหรับทางด้านผู้สมัครที่มีฐานะคະแนนนิยมในพื้นที่เลือกตั้งชื่อเสียงของพรรคก็เป็นปัจจัยรองเพราะไม่ว่าผู้สมัครผู้นั้นสังกัดพรรคการเมืองใดตนก็จะได้รับเลือกตั้งอยู่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นมาโดยตลอดในสังคมไทย จึงเป็นผลให้การเปลี่ยนแปลงกฎกติกาทางการเมืองในเรื่องเขตเลือกตั้งจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มีผลกระทบต่อการที่ผู้สมัครคนใดจะได้รับเลือกตั้งหรือไม่

(2) กฎกติกาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รัฐธรรมนูญได้ระบุให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรคการเมือง ตามมาตรา 107 วรรค 4 ระบุว่า “บุคคลผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งเพียงพรรคเดียวนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าเก้าสิบวัน” ประกอบกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องพ้นจากตำแหน่งหากได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรี (มาตรา 204)

(3) อีกทั้งจะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้มีเจตนารมณ์ในการสร้างให้เกิด “ฝ่ายบริหารเข้มแข็ง (strong minister) และขึ้นตรงกับ ”นายกรัฐมนตรีที่เข้มแข็ง (strong prime minister)” ดังตัวอย่างในมาตรา 211 ที่รัฐบาลแถลงนโยบายต่อรัฐสภาโดยไม่มีอาการงมดไม่ไว้วางใจ รวมทั้งรัฐธรรมนูญยังได้ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีถวายคำแนะนำต่อพระมหากษัตริย์ในการให้รัฐมนตรีพ้นจากตำแหน่งได้อีกด้วย (มาตรา 217) นับว่ารัฐมนตรีต้องกระทำตามคำสั่งของนายกรัฐมนตรี

อย่างเคร่งครัด เพื่อจะได้ไม่ถูกปลดในการปรับคณะรัฐมนตรีในแต่ละครั้ง เพราะถ้าถูกปลดจากตำแหน่งรัฐมนตรี รัฐมนตรีคนนั้น ๆ ก็จะไม่เหลือสถานภาพทางการเมืองใด ๆ

นอกจากนี้ ในมาตรา 185 ที่ว่า “สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่าสองในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี” และในมาตรา 186 ระบุว่า “สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคล...” เพราะจะเป็นผลให้พรรคฝ่ายค้านที่จะเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีต้องมีคะแนนเสียง 100 เสียง และถ้าจะอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีต้องมีคะแนนเสียงถึง 200 เสียง จากกฎกติกานี้ได้ส่งผลให้พรรคการเมืองฝ่ายค้านถูกลดบทบาทต่อหน้าที่ ที่พึงกระทำในการอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีลงจากเดิมเป็นอย่างมาก

จากกฎกติกาทางการเมืองของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่เปลี่ยนแปลงไปดังที่ได้กล่าวมา ผู้เขียนกลับเห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นเพียงปัจจัยเสริมภายใต้ปัจจัยสำคัญของหัวข้อสภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น เหตุที่ผู้เขียนคิดว่ารัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นตัวบทกฎหมายเป็นเพียงปัจจัยเสริมนั้น เพราะรัฐธรรมนูญนั้นเป็นเพียง “ส่วนหนึ่งของกระบวนการทางสังคมและการเมือง... และเป็นผลอันเกิดจากพลังของทางสังคม-การเมือง” ตามทัศนะของ เสน่ห์ จามริก²⁵ เราจึงควรที่จะมาศึกษาการเมืองไทยตามพัฒนาการทางการเมืองในช่วงที่รัฐบาลพรรคไทยรักไทยดำเนินการบริหารประเทศ มากกว่าจะมาศึกษาที่ตัวบทกฎหมาย เพราะภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับเดียวกันพรรคการเมืองทุกพรรคต่างต้องยอมรับภายใต้กรอบของกฎกติกาเหมือนกัน หากว่าแต่ละพรรคการเมืองจะได้รับผลกระทบและเกิดการเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับพัฒนาการของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของไทยที่ส่งผลกระทบต่อแต่ละพรรคการเมืองโดยตรงมากกว่า

ด้วยจากสภาวะเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วในช่วงต้น จะเห็นได้ว่าการเมืองไทยในช่วงนี้ส่งผลให้เกิดปัญหาการคอร์รัปชันของนักการเมืองในรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ จน

²⁵ เสน่ห์ จามริก, การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), น. 5-6.

เป็นเหตุให้เกิดการรัฐประหารในเดือนพฤษภาคม เกิดปัญหารัฐบาลผสมอ่อนแอ ไร้เสถียรภาพ ในสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย 1 เกิดปัญหาผู้นำการเมืองที่เข้ามาบริหารประเทศขาดความรู้ความสามารถอีกทั้งยังก่อให้เกิดคอร์รัปชันในโครงการขนาดใหญ่ต่าง ๆ ของรัฐ เกิดปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง อีกทั้งผู้นำชาติวิสัยทัศน์ในการแก้ไขปัญหากลับทำให้ประเทศขาดเอกราชทางเศรษฐกิจให้กับกองทุนการเงินระหว่างประเทศเป็นครั้งแรก ส่งผลให้ธุรกิจจำนวนมากต่างปิดกิจการลงจนเกิดสภาวะว่างงาน ประชาชนไม่มีงานทำ ราคาสินค้าหลายชิ้นพุ่งสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ในรัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ และเกิดปัญหาลักษณะการบริหารงานที่ล่าช้าของผู้นำที่ไม่ทันต่อการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ ในรัฐบาลนายชวน หลีกภัย 2

ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลให้ประชาชนเกิดความเบื่อหน่าย และขาดศรัทธาต่อนักการเมืองและยังเป็นตัวทำลายระบบการเมืองไทย ซึ่งนับวันได้ทวีความรุนแรงขึ้น จนกระทั่งประชาชนได้รวมตัวกันเพื่อเรียกร้องผลักดันให้มีการปฏิรูปการเมืองจนเกิดเป็นกระแสให้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในเวลาต่อมาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งสามารถสะท้อนผ่านทางเจตนารมณ์ของสภาร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ว่า“...สังคมการเมืองไทยในความฝันของสภาร่างรัฐธรรมนูญเป็นสังคมที่มีการเมืองสีขาว มีลักษณะธรรมาภิบาลและมีการกระจายอำนาจการบริหารการปกครอง ลักษณะของการเมืองสีขาวของสังคมการเมืองไทยเกิดจากการมีพลเมืองที่มีคุณธรรม...จึงมุ่งชะล้างความสกปรกของสังคมการเมืองไทยและพยายามทำความสะอาดด้วยการสถาปนากฎกติกาและองค์กรเพื่อควบคุม กำกับและตรวจสอบสังคมการเมืองไทยอย่างเข้มงวดยิ่งขึ้น”²⁶

ดังนั้นวิกฤตเศรษฐกิจและปัญหาด้านคอร์รัปชันที่ส่งผลผลักดันให้เกิดกระแสของการปฏิรูปการเมืองโดยรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 นั้น นับได้ว่าเป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของไทยที่สำคัญ ในฐานะที่เป็นจุดเปลี่ยนของสังคมการเมืองที่ส่งผลให้ประชาชนในประเทศเกิด “ปฏิกริยาทางสังคมต้องการทางเลือกใหม่ของการแก้ไขปัญหาที่มีลักษณะทั้งชาตินิยมและประชานิยม”²⁷

²⁶ วัจสรณ์ ธนะพรพันธุ์, เศรษฐศาสตร์รัฐธรรมนูญ บทวิเคราะห์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 เล่ม 1, น. 219-220.

²⁷ บุญอริ ยี่หะ, “นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมกับอำนาจทางเศรษฐกิจ : การศึกษาเชิงเศรษฐกิจการเมืองเกี่ยวกับความสำเร็จในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย,” (วิทยานิพนธ์ดุสิตวิทยานิพนธ์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), น. 70.

อีกทั้งยังต้องการผู้นำทางการเมืองที่มีวิสัยทัศน์ในการแก้ไขปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่ดีอีกด้วย ดังเช่นในงานของกิริศักดิ์ จันทร์จรัสวัฒน์²⁸ ได้อธิบายว่า คุณลักษณะและเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อคุณลักษณะของผู้นำทางการเมืองการปกครองของไทยในทศวรรษหน้า นอกเหนือจากการมีคุณธรรม จริยธรรมซึ่งเป็นคุณสมบัติที่เด่นและเป็นคุณต่อประเทศแล้ว ประเทศยังต้องการผู้นำทางการเมืองที่

1. มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตย
2. มีความรู้ความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกเพื่อพยากรณ์และศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบ ผลดีและผลเสีย และวิธีการบริหารจัดการกับสถานการณ์ต่าง ๆ
3. มีความรู้ความเข้าใจสหวิทยาการ เช่น เศรษฐศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีชีวภาพ เศรษฐกิจระหว่างประเทศ และความมั่นคงในประเทศและระหว่างประเทศ
4. มีวิสัยทัศน์ในการวางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว การจัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์ รวมทั้งการจัดทำแผนปฏิบัติการ
5. มีความรู้ความสามารถในเรื่องของภาษาสากล 2 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ และภาษาทางเทคโนโลยี

เมื่อกระแสสังคมเล็งเห็นถึงความต้องการผู้นำทางการเมืองเพื่อเป็นผู้เข้ามาแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ความเดือนร้อนต่าง ๆ ชื่อของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย ต่างรับการกล่าวขานถึงอย่างมากในช่วงเวลานั้นถึงภาพของคนรุ่นใหม่ที่ประสบความสำเร็จที่กลายเป็นบุคคลที่ร่ำรวยที่สุดคนหนึ่งของประเทศในการสร้างตัวเองด้วยความสามารถและมีสายตาค้นกว้างไกล เป็นคนหนุ่มที่มีวิสัยทัศน์ กล้าคิด กล้าทำ เสนอตัวเป็นทางเลือกใหม่สำหรับคนไทย ภาพของเขาจึงโดดเด่นต่างไปจากภาพเดิม ๆ ของหัวหน้าพรรคระดับนายกรัฐมนตรีนายชวน หลีกภัย พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ และนายบรรหาร ศิลปอาชา ประชาชนจึงลงขันทานุมัติให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีผู้วิกฤตประเทศ...เพราะเขาคือความหวังของคนทั้ง

²⁸ กิริศักดิ์ จันทร์จรัสวัฒน์, ผู้นำทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในทศวรรษหน้า (เอกสารวิชาการส่วนบุคคล สถาบันพระปกเกล้า, 2546), น. บทคัดย่อ-ก.

ประเทศ²⁹ ด้วยเหตุนี้ปัจจัยทางด้านสภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ อันเนื่องมาจากการก่อเกิดของวิกฤตเศรษฐกิจและกระแสการปฏิรูปการเมืองเมื่อปี พ.ศ. 2540 นับได้ว่าเป็นปัจจัยหลักในการเปิดช่องทางให้ประชาชนได้รู้จัก **พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร**

ปัจจัยที่สอง : ผู้นำพรรคการเมือง : พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย

“ผมเป็นห่วงเรื่องความรู้สึกของประชาชนที่ยังไม่เข้าใจผม คิดว่าผมเป็นนักบริหารหรือนักธุรกิจไม่ใช่ทางการเมืองที่จะเล่นการเมืองเพื่อบริหารประเทศ มีประชาชนบางส่วนที่ยังไม่เข้าใจ จึงอยากให้อ่านใจและไม่ต้องกลัว ถ้าจะมาบริหารประเทศด้วยความใจคงจะทำเช่นนั้นไม่ได้ ผมกินอาหารวันละสามมื้อ ขับรถที่ละคัน แล้วผมจะโกงบ้านเมืองไปทำไม ฉะนั้นอย่ากลัวความมีฐานะของผมเลย หากไม่เชื่อขอให้ลองติดตามดูผมต่อไปก็แล้วกันว่าผมเป็นอย่างไร”³⁰

พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

ก่อนที่จะไปศึกษาถึงกำเนิดพรรคไทยรักไทย การศึกษาถึงความเป็นไปของชีวิตประวัติและวิสัยทัศน์ ของผู้นำพรรคการเมือง ก็นับว่าเป็นจุดเชื่อมโยงกันที่จะให้เราได้เข้าใจถึงเจตนารมณ์และอุดมการณ์ของพรรค เพราะวัฒนธรรมองค์กรต้องส่งผ่านโดยผู้นำ เพราะฉะนั้นถ้าวัฒนธรรมองค์กรถูกวางไว้ตั้งแต่ต้น ถ้าวางไว้ดีพรรคก็จะไปในทางที่ดี”³¹ อีกทั้งในเอกสารหลักสูตรพรรคการเมืองกับการปกครองประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้า ยังได้กล่าวถึงภาวะผู้นำของหัวหน้าพรรคการเมืองไว้ว่า “ภาวะผู้นำทางการเมืองของหัวหน้าพรรคการเมืองมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง

²⁹ วัลยา, เรียบเรียง, ทักษิณ ชินวัตร ตาดูดาว เข้าติดดิน, พิมพ์ครั้งที่ 27 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2547), น. 9-11.

³⁰ คำกล่าวปราศรัยแสดงวิสัยทัศน์และการเสนอ “วาระแห่งชาติ” ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทยให้กับสมาชิกพรรคและผู้เข้าสัมมนาประชุมสัมมนาใหญ่ประจำปี พรรคไทยรักไทย ที่อาคารนิมเนเชียม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2543, อ้างถึงใน “ ‘ทักษิณ’ ไขว้วิสัยทัศน์ 11 วาระแห่งชาติ ‘ทรท.’ ” มติชนรายวัน (27 มีนาคม 2543), น. 2.

³¹ HI-CLASS (ธันวาคม 2541):35.

ในการที่จะให้พรรคการเมืองของตนมีความเข้มแข็ง และสมาชิกพรรคยอมรับ ตลอดจนประชาชนทั่วไปเกิดการยอมรับด้วย³²

ดังนั้นในตอนที่ว่าด้วยเรื่อง ผู้นำพรรคการเมือง : พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นี้จะเป็นการศึกษาถึงชีวประวัติและวิสัยทัศน์ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก่อนที่จะเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพื่อให้ทราบถึงเจตนารมณ์ของผู้ก่อตั้งพรรคไทยรักไทยเพื่อชิงชัยเข้าสู่เวทีการเมือง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่ผู้นำพรรคไทยรักไทยคนนี้มีเป็นพิเศษกว่าผู้นำพรรคการเมืองคนอื่น ๆ นั่นก็คือการสะสมอำนาจทางเศรษฐกิจ ในการดำเนินธุรกิจสื่อสาร ในฐานะที่เป็นธุรกิจที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจน้อยที่สุด ดังคำกล่าวของ พ.ต.ท.ทักษิณ เองที่ว่า “ผมก็กล้าพูดได้ว่า ชินวัตร ขาดเจ็บจากวิกฤตครั้งนี้ น้อยมากเมื่อเทียบกับบริษัทคู่แข่งแนวเดียวกัน”³³

ประวัติ และ วิสัยทัศน์³⁴

พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เกิดเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2492 บิดา คือ นายเลิศ ชินวัตร และมารดา ชื่อ นางยีนดี (ระมิงค์วงศ์) ชินวัตร (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) เขาได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนประชาบาลสันกำแพง ในปี พ.ศ. 2498 และเข้าศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจาก มงฟอร์ตวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2503 ชีวิตในวัยเด็กของทักษิณ ต้องช่วยทางบ้านทำงานทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นงานบ้านหรืองานในร้านกาแฟ เพราะบิดาได้เปิดร้านกาแฟอยู่ที่ตลาดสันกำแพง จนกระทั่งบิดามาทำงานธนาคารเป็นผู้จัดการสินเชื่อธนาคาร

³² ภาวะผู้นำทางการเมืองกับการพัฒนาพรรคการเมือง (เอกสารหลักสูตรพรรคการเมืองกับการปกครองประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้า, 2547), น. 27.

³³ วัลยา, เรียบเรียง, ทักษิณ ชินวัตร ตาตูดาว เท้าติดดิน, น. 149. (ตัวหนาเน้นโดยผู้เขียนเอง)

³⁴ รวบรวมจาก (1) วัลยา, เรียบเรียง, ทักษิณ ชินวัตร ตาตูดาว เท้าติดดิน, พิมพ์ครั้งที่ 27 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2547) เป็นหนังสือประวัติของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่เกิดจากการให้สัมภาษณ์โดยตัวทักษิณเอง และจับนำมาเรียบเรียงทำเป็นชีวประวัติ ประกอบกับเป็นหนังสือที่ทักษิณใช้เป็นกลยุทธ์ในการเปิดตัวสู่ประชาชน (2) อธิวัฒน์ ทรัพย์ไพฑูรย์, เส้นทางชีวิต “พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร” (กรุงเทพมหานคร: ปฐมกาล, 2543) เป็นหนังสือที่ให้อายละเอียดเกี่ยวกับบรรพบุรุษและสมาชิกในครอบครัว (ภรรยาลูกทั้ง 3 คน) (3) สรกล อดุลยานนท์, ทักษิณ ชินวัตร : อัศวินคลื่นลูกที่สาม (กรุงเทพมหานคร: ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, 2536) เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติการทำธุรกิจของทักษิณ การบริหารการจัดการในธุรกิจที่ประสบความสำเร็จ.

นครหลวงไทย ทักษิณจึงได้เริ่มหัดเขียนธุรกิจจากบิดา จากจุดนี้จึงเป็นการสร้างนิสัยให้เขื่อนักธุรกิจมาแต่วัยเยาว์

หลังจากที่ทักษิณ จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจากมงฟอร์ตวิทยาลัย เขาได้ย้ายมาเข้าโรงเรียนเตรียมทหาร ในปี พ.ศ. 2510 และสำเร็จการศึกษาเมื่อปี พ.ศ. 2516 ในรุ่นที่ 26 โดยสอบได้คะแนนเป็นที่ 1 ของรุ่น พร้อมทั้งได้ติดยศเป็นร้อยตำรวจตรี และได้รับการบรรจุให้ประจำกองกำกับการสนับสนุนทางอากาศ ตำรวจตระเวนชายแดน ที่ค่ายนเรศวร ในปี พ.ศ. 2516 และเมื่อปี พ.ศ. 2517 ร.ต.ต.ทักษิณ ได้รับทุนรัฐบาลไทย หรือ ทุน ก.พ. ไปศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขา Criminal Justice ที่มหาวิทยาลัยอีสเทิร์น เคนตักกี (Eastern Kentucky University) ประเทศสหรัฐอเมริกา ในฐานะที่สอบได้เป็นที่ 1 ของโรงเรียนนายร้อยตำรวจ และเมื่อศึกษาจบปริญญาโทแล้ว ได้กลับมาที่ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2518 และในปี พ.ศ. 2519 ได้รับการปรับยศขึ้นตามวุฒิความรู้เป็นร้อยตำรวจเอก พร้อมทั้งมีหน้าที่เป็นอาจารย์สอนโรงเรียนนายร้อยตำรวจ ที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ในปี พ.ศ. 2518 ร.ต.อ.ทักษิณ ได้มีโอกาสก้าวเข้ามาสัมผัสการเมืองเป็นครั้งแรก เมื่อถูกเรียกตัวไปเป็นตำรวจช่วยราชการ สำนักนายกรัฐมนตรี อันเป็นสมัยที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี โดยทำหน้าที่เป็นนายตำรวจติดตามนายปรีดา พัฒนถาบุตร รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี แต่ทำงานติดตามท่านรัฐมนตรีอยู่ได้ไม่นาน การเมืองได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไป ชีวิต ร.ต.อ.ทักษิณ ก็ต้องกลับมาดำรงตำแหน่งเป็นรองสารวัตรปราบปราม สถานีตำรวจพระราชวัง ต่อมาได้สมรสกับ นางสาวพจมาน ดามาพงศ์ เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2519 และในปีเดียวกันนี้ ร.ต.อ.ทักษิณ ได้ลาไปศึกษาต่อปริญญาเอก สาขา Criminal Justice ที่มหาวิทยาลัยแชนน เฮาส์ตัน สเตท (SAM Houston State University) รัฐเท็กซัส ประเทศสหรัฐอเมริกา และได้เลือกเรียนวิชาบังคับในวิชาคอมพิวเตอร์ จำนวน 6 หน่วยกิต จากจุดนี้เองที่ทำให้ ร.ต.อ.ทักษิณ ได้เริ่มมีความสนใจในธุรกิจคอมพิวเตอร์ และโทรคมนาคม และสามารถศึกษาจนจบระดับปริญญาเอก ในปี พ.ศ. 2521 โดยได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่องการใช้คอมพิวเตอร์ ในการจับผู้ร้าย

ในปี พ.ศ. 2522 หลังจากสำเร็จการศึกษา ร.ต.อ.ทักษิณ ได้เข้าดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนก 6 (แผนกแผน) กองวิจัยและวางแผนกรมตำรวจ ในระหว่างนี้ได้เข้าร่วมเป็นอาจารย์สอนคณะสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล พร้อมกับเข้าเป็นอาจารย์ที่โรงเรียนสารวัตร และผู้กำกับกองโรงเรียนหลักสูตรฝ่ายอำนวยการตำรวจ ในปี พ.ศ. 2523 ถูกโยกย้ายให้ไปช่วยราชการในตำแหน่งรองผู้อำนวยการศูนย์ประมวลข่าวสารของกรมตำรวจ (ซึ่งตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 ชื่อเดิมคือ สำนักงานสถิติ กรมตำรวจ ปี พ.ศ. 2516 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์ประมวล

ข่าวสาร มีหน้าที่รวบรวมข้อมูลทุกด้านของตำรวจ) และ ร.ต.อ.ทักษิณ ชินวัตร ได้พัฒนาศูนย์นี้ให้มีศักยภาพสูงขึ้น ด้วยการนำคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วย ทำให้ศูนย์เป็นแหล่งข้อมูลเพื่อการคลี่คลายคดีของตำรวจได้อย่างมากมาย เช่นเรื่อง ทะเบียนรถ และใบขับขี่ ซึ่งเป็นการช่วยเหลือตำรวจท้องที่ในการจับกุมคดีตามท้องถนน ในปี พ.ศ. 2524 ดำรงตำแหน่งเป็นผู้กำกับศูนย์ประมวลข่าวสาร พร้อมด้วยรับยศพันตำรวจตรี (พ.ต.ต.) ในปี พ.ศ. 2527 พ.ต.ต.ทักษิณ ชินวัตร ได้รับการปรับยศอีกครั้งหนึ่ง และเป็นการปรับยศครั้งสุดท้าย คือได้ ยศพันตำรวจโท (พ.ต.ท.)

ระหว่างที่เขาดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนก 6 กองวิจัย และวางแผน เขาได้รับการชักชวนจากเพื่อนให้เริ่มทำธุรกิจแรกโดยการนำหนังเรื่อง “บ้านทรายทอง” ไปฉายที่โรงหนัง จังหวัดเชียงใหม่ และต่อมาได้ขยายไปฉายตามโรงหนังแถวภาคอีสาน ธุรกิจในการฉายหนังครั้งนี้สามารถทำกำไรเกือบล้านบาท เป็นผลให้หลังจากนั้น เขาได้สะพัดหนังเข้าออกวันละหลาย ๆ เรื่อง จนธุรกิจโรงหนังสามารถทำกำไรได้เกือบ 20 ล้านบาท แต่เมื่อปี พ.ศ. 2523 รายได้จากการฉายหนังและโรงหนังค่อย ๆ ชบเซาลง เพราะตลาดภาพยนตร์เริ่มเปลี่ยน จนพลิกเกมไม่ทัน จึงเริ่มทยอยขาดทุนจนมีหนี้สินติดตัวถึง 30 ล้านบาท แต่เขายังไม่ยอมแพ้ โดยได้นำพาชีวิตเข้าไปสู่ธุรกิจการพัฒนาที่ดิน คือการเอาที่ดิน 300 ตารางวา ที่เคยเป็นโรงหนังราชวัตรเก่าที่เคยซื้อไว้ในราคา 18 ล้านบาท ไปทำคอนโดมิเนียม แต่โครงการกลับล้มเหลว ทำให้หนี้สินเพิ่มจากเดิม 30 ล้านบาท กลายมาเป็น 50 ล้านบาท เป็นผลให้เขาเริ่มอยู่ในสภาวะของลูกหนี้ที่มีเจ้าหนี้มาคอยทวงเงินอยู่ตลอดเวลา แต่ด้วยความคิดของนักธุรกิจ เขาจึงได้ปรับเปลี่ยนคอนโดมิเนียมให้กลายเป็นอพาร์ทเมนต์ที่ให้เช่าในภายหลังเพื่อชดเชยหนี้สินที่มีอยู่และหันกลับมาตั้งหลักใหม่ด้วยการขยายธุรกิจคอมพิวเตอร์ จนสามารถก้าวเข้าสู่ระดับแนวหน้าของนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จในการสร้างเนื้อสร้างตัวขึ้นมาด้วยตัวเอง เริ่มจากขณะที่ประจำอยู่ศูนย์ประมวลข้อมูลข่าวสาร พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรได้มองเห็นปัญหาต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะปัญหาของเอกชนกับหน่วยราชการ ความต้องการของทั้งสองฝ่ายไม่ตรงกัน

พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มองเห็นปัญหาการเข้าคอมพิวเตอร์ของหน่วยราชการกับภาคเอกชนเป็น “โอกาส” สำหรับการเริ่มต้นธุรกิจของเขา พ.ต.ท.ทักษิณ และพจมาน จึงเริ่มต้นนับหนึ่งทางธุรกิจโดยตัดสินใจจัดตั้ง ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอ ซี เอส ไอ ขึ้นมารองรับแนวความคิดในการซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์แล้วให้รัฐบาลเช่า เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2525 ด้วยทุนจดทะเบียน 2 ล้านบาท ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอ ซี เอส ไอ ดำเนินการเกี่ยวกับการเป็นผู้ขายให้บริการ และบำรุงรักษาเครื่องคอมพิวเตอร์ขนาดใหญ่ ในปีแรกธุรกิจยังไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แต่ในปีที่สองประมวลงานได้ถึง 8 โครงการ ซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่ของบริษัทคือ กรมตำรวจ

ระหว่างที่ ธุรกิจคอมพิวเตอร์ของ พ.ต.ท.ทักษิณ กำลังขยายตัวอย่างมาก ก็ต้องเผชิญกับอุปสรรคครั้งใหญ่อีก คือเมื่อปี พ.ศ. 2527 ในรัฐบาลของ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี สหมาย ฮุนตระกูล เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และอนุกุล ประจวบเหมาะ เป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ค่าเงินบาทถูกปรับลดจากอัตรา 21 บาทต่อดอลลาร์มาเป็น 26 บาทต่อดอลลาร์ การลดค่าเงินครั้งนี้มีเหตุผลสำคัญคือภาวะเงินเฟ้อ ยอดการค้าของประเทศตกต่ำ ทุนสำรองระหว่างประเทศร่อยหรอ และความเชื่อถือต่อค่าเงินบาทตกต่ำ เป็นผลให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ขาดทุนทันทีที่ลดค่าเงินบาทถึง 19 ล้านบาท เนื่องจากสั่งซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์จากต่างประเทศ ต่อมาเมื่อค่าเงินต่ำลงอีก ทางธนาคารทหารไทยซึ่ง พ.ต.ท.ทักษิณ เป็นลูกหนี้อยู่ได้แนะนำให้เปลี่ยนแปลงหนี้ไปเป็นเงินฟรังก์ของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ จะได้จ่ายดอกเบี้ยน้อยลง แต่กลับซ้ำร้ายขึ้นไปอีก เพราะค่าเงินฟรังก์เปลี่ยนจาก 13 บาทต่อฟรังก์ เป็น 22 บาทต่อฟรังก์ ทำให้ช่วงนั้น พ.ต.ท.ทักษิณ มีหนี้สินรวมแล้วประมาณ 200 ล้านบาท

แต่อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อ ๆ มา ธุรกิจแรกๆ ของ พ.ต.ท.ทักษิณ กลับเติบโต และขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ อย่างที่ไม่มีใครคาดคิด จากห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอ ซี เอส ไอ ก็ขยายกิจการขึ้นมาเป็น บริษัท ชินวัตร คอมพิวเตอร์ จำกัด เมื่อธุรกิจได้ขยายตัวกว้างขวาง จนเป็นสาเหตุให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ซึ่งขณะนั้นมีอายุ 33 ปี ต้องลาออกจากราชการตำรวจ เมื่อปี พ.ศ. 2530 ในตำแหน่งสุดท้ายคือรองผู้กำกับการนโยบายและแผน กองบังคับการอำนวยการ และบัญชาการตำรวจนครบาล

เมื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ก้าวออกมาทำธุรกิจอย่างเต็มตัว เขามีบริษัทของตนเองที่ต้องบริหารอยู่ 6 แห่งด้วยกัน คือ บริษัท ไอ ซี เอส ไอ บริษัท อินเทอร์เน็ตชั้นนำระดับโลกเอสดี (ธุรกิจเคเบิลทีวี) บริษัทชินวัตร เทเลคอมมิวนิชั่น (บริการสื่อสารข้อมูลผ่านสายขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย) บริษัทชินวัตรคอมพิวเตอร์ เซอร์วิส-แอนด์อินเวสต์เมนท์ บริษัทดิจิทัล เพจจิง (แพคคิงค์) และบริษัท แอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส ในภายหลังจากการเริ่มก่อตั้งบริษัท พ.ต.ท.ทักษิณ ได้ก่อตั้งบริษัทต่าง ๆ ในเครืออีกมากมายจนสามารถเรียกได้ว่า เป็นบริษัทภายใต้กลุ่ม “ชิน คอร์ป”

เมื่อ พ.ศ. 2531 นับว่าเป็นปีที่ประชาชนทั่วไปเริ่มได้มีโอกาสรู้จัก พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เนื่องจากได้ตกเป็นข่าวดังในโครงการวิทยุชาวบ้าน ที่รู้จักกันในชื่อ “ซีดี คอล” โครงการนี้เป็นโครงการของการสื่อสารแห่งประเทศไทย ที่บริษัทแอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส และ เขายังได้สัมปทานโดยการอนุมัติของนายสุรพันธุ์ ชินวัตร (น้องของ พ.ต.ท.ทักษิณ) จึงได้ตกเป็นเป้าของการโจมตีจันต้องชะงักโครงการไป

กิจการของ พ.ต.ท.ทักษิณเริ่มเป็นขึ้นเป็นอันในปี พ.ศ. 2532 เมื่อได้รับอนุมัติให้ทำโครงการเคเบิลทีวี และในปี พ.ศ. 2533 ความพยายามลงทุนของเขาได้เริ่มออกงยขึ้นเมื่อได้สัมปทานให้บริการวิทยุติดตามตัว “โฟนลิงค์” ในปีเดียวกัน บริษัทแอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส ที่เดิมทำธุรกิจให้เช่าคอมพิวเตอร์ และอุปกรณ์ประมวลผลให้กับกรมตำรวจ สามารถประมูลได้สัมปทานโทรศัพท์เคลื่อนที่เครือข่าย 900 จากองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย และได้รับการผูกขาดการขายโทรศัพท์เคลื่อนที่หนึ่งปี พร้อมกับยังได้สัมปทานสร้างเครือข่ายโทรศัพท์ไร้สายคลื่น 900 อีกหนึ่งข่ายสัมปทาน 20 ปี

ต่อมาเขาได้เริ่มเข้าประมูลโครงการสำคัญ คือ โครงการลงทุนทำดาวเทียมดวงแรกของไทย จนได้รับสัมปทานในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีสมัยนั้น นับเป็นโครงการที่ทำให้เครือข่ายวิทยุระดับธุรกิจของตนเองได้อย่างมหาศาล เพราะเท่ากับเป็นการผูกขาดท้องฟ้า ให้แก่เครือข่ายวิทยุ ในระยะเวลาหนึ่ง ทำให้ในช่วงเวลานั้น เครือข่ายวิทยุกลายเป็นแม่เหล็กที่ดึงดูดกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาร่วมเป็นพันธมิตรได้ ในปี พ.ศ. 2533 และเมื่อมีการเปิดประมูลชิงโทรศัพท์หนึ่งล้านเลขหมาย อันเป็นข่ายการสื่อสารโทรคมนาคมภาคพื้นดิน ที่สำคัญข่ายหนึ่ง จนเป็นผลให้กลุ่มชินวัตรได้จึงกลายมาเป็นกลุ่มธุรกิจที่มีศักยภาพสูงสุดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นธุรกิจที่มีแนวโน้มที่ขยายตัวสูงสุด มีแนวโน้มกำไรสูงสุด และทรงอิทธิพลที่สุดในอนาคต โดยใช้เวลาเพียง 10 ปี

การที่ธุรกิจเครือข่ายวิทยุประสบความสำเร็จในระยะเวลาอันรวดเร็ว อาจมีสาเหตุมาจากธุรกิจที่เขาดำเนินกิจการอยู่เป็นรูปแบบของธุรกิจที่ได้รับสัมปทานจากรัฐ ที่ต้องอาศัยความเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจทางการเมือง ซึ่งเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการตัดสินใจว่าใครจะเป็นผู้ได้รับการพิจารณาให้เป็นผู้ดำเนินธุรกิจดังกล่าว ด้วยเหตุนี้การดำเนินธุรกิจของเขาจึงเกี่ยวพันกับการสร้างความสัมพันธ์ตลอดมาทั้งความสัมพันธ์กับนักการเมืองและข้าราชการที่มีอำนาจสูงสุดใน การตัดสินใจในองค์กร แม้ว่าเขาปฏิเสธเรื่องการไร้สายสัมพันธ์ส่วนตัวโดยตรงในการทำธุรกิจ ด้วยการอ้างว่าความสำเร็จทางธุรกิจเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่เคยอยู่ในระบบราชการทำให้เข้าใจกฎระเบียบของทางราชการก็ตาม เพราะปรากฏว่าภายหลังบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการพิจารณาอนุมัติ และทำให้บริษัทของเขาสามารถดำเนินธุรกิจสัมปทานโทรศัพท์มือถือ เมื่อเกษียณอายุราชการแล้วบุคคลเหล่านั้น เข้าทำงานในตำแหน่งบริหารของบริษัทในเครือชินวัตร เช่น ไพบูลย์ ติมลพยอม อดีตผู้อำนวยการองค์การโทรศัพท์ ปัจจุบันเป็นประธานกรรมการบริหารกลุ่มชินวัตร

บุญคลี ปลั่งศิริ อดีตผู้อำนวยการกองโทรศัพท์ระหว่างประเทศ เป็นกรรมการผู้อำนวยการกลุ่มชินวัตร เป็นต้น³⁵

ดังนั้นก่อนที่พรรคไทยรักไทยได้ก่อตั้งขึ้น พ.ต.ท.ทักษิณมีธุรกิจที่อยู่ในความดูแลภายใต้ บริษัท ชิน คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ด้วยกันทั้งหมด 23 บริษัท ดังแสดงในตารางที่ 4.1 ดังนี้

ตารางที่ 4.1
แสดงเครือข่ายธุรกิจ บริษัท ชิน คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)³⁶

สายธุรกิจ	ลักษณะธุรกิจ	ชื่อบริษัท
ธุรกิจโทรคมนาคมไร้สาย	<ul style="list-style-type: none"> - ให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่ ระบบอีเอสเอ็ม แอดวานซ์ ระบบอีเอสเอ็ม 1800 ระบบเซลลูลาร์ 900 ระบบวันทูคอล - โทรศัพท์ติดตามตัวโฟนลิงค์ - บริการสื่อสารข้อมูลผ่านสายโทรศัพท์ 	<ul style="list-style-type: none"> - บมจ.แอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส - บจ. แอดวานซ์ ไวร์เลส มาร์เก็ตติ้ง - บจ.แอดวานซ์ ดาต้าเน็ตเวิร์ค คอมมิวนิเคชั่นส์ - บจ.ดาต้าเน็ต เวอร์คไซลูชันส์ - บจ.ดิจิตอล โฟน - บจ.ชิน ดิจิตอล
ธุรกิจดาวเทียมและธุรกิจต่างประเทศ	<ul style="list-style-type: none"> - ให้บริการเช่าช่องสัญญาณดาวเทียม ไทยคมแบบ C-Band และ K-Band - บริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงทั้งในระดับบุคคลทั่วไปและระดับองค์กร - เข้าร่วมลงทุนในโครงข่ายโทรคมนาคมในกลุ่มประเทศอินโดจีน 	<ul style="list-style-type: none"> - บมจ.ชินแซท เทลโลโก้ - บจ.ชิน บรอดแบนด์ อินเทอร์เน็ต (ประเทศไทย) - บจ.ซี.เอส.คอมมิวนิเคชั่น - บจ.ซี.เอส.แซทเทลไลท์ โฟน - Shenington Investment Pte.,Ltd. - บจ.กัมพูชา ชินวัตร - บจ.ลาว โทรคมนาคม - IPSTAR Co.,Ltd.

³⁵ รุจน์ มั่นทีรา, ทักษิณ ชินวัตร (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์น้ำฝน, 2544), น. 86.

³⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน รัตพงษ์ สอนสุภาพ และประจักษ์ น้าประสานไทย, Thakino's Model ปฏิรูปความมั่งคั่งสู่ฐานอำนาจใหม่ (กรุงเทพมหานคร: ยู เอ็กซ์เพรส, 2546), น. 94-103.

สายธุรกิจ	ลักษณะธุรกิจ	ชื่อบริษัท
ธุรกิจอิเล็กทรอนิกส์	<ul style="list-style-type: none"> - ดำเนินการพิมพ์และเผยแพร่สมุดโทรศัพท์หน้าขาวและหน้าเหลือง และธุรกิจอินเทอร์เน็ตครบวงจร - ให้บริการโฮสติ้ง ให้เป็นศูนย์กลางทางการค้าและซอฟต์แวร์ผ่านอินเทอร์เน็ต 	<ul style="list-style-type: none"> - บจ.เทคโนโลยีโฟ มิเดีย - บจ.ไอ.ที.แอฟฟลิเคชั่น แอนด์ เซอร์วิส - บจ.เอดี เวนเจอร์ - บจ.ชินนี่ดอทคอม - บจ.อาร์ตไซเบอร์
ธุรกิจสื่อและโฆษณา	<ul style="list-style-type: none"> - บริการโทรทัศน์ช่องไอทีวี - บริการโฆษณาและสื่อสิ่งพิมพ์ครบวงจร 	<ul style="list-style-type: none"> - บมจ.ไอทีวี - บจ.เอสซี แมทซ์บ็อกซ์
อื่น ๆ		<ul style="list-style-type: none"> - บจ.ชินวัตร อินฟอเมชั่น เทคโนโลยี - Marry International Investment Corp

เป็นผลให้ พ.ต.ท.ทักษิณ มีทรัพย์สินที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ตอนเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี วันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 เป็นจำนวนถึง 569.1 ล้านบาท แบ่งเป็นเงินสด 1 ล้านบาท เงินฝาก 3.2 ล้านบาท หลักทรัพย์และเงินลงทุน 112.8 ล้านบาท ที่ดิน 5 แสนบาท เงินให้กู้ยืม 429.2 ล้านบาท สิทธิสัมปทาน 7.5 ล้านบาท ทรัพย์สินอื่น 14.8 ล้านบาท³⁷ และจากตารางข้างบนยังเห็นได้ว่าบริษัทหนึ่งภายใต้การดูแลของกลุ่มชินวัตร อันได้แก่บริษัท เอสซี แมทซ์บ็อกซ์ จำกัด ซึ่งดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการบริการโฆษณาและสื่อสิ่งพิมพ์ ได้เข้าไปดูแลงานกิจกรรมทางการเมืองในด้านการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ด้วยการนำกลยุทธ์ทางการตลาด (political marketing) ซึ่งเป็นวิธีการ

³⁷ คุณหญิงพจมาน ชินวัตรมีทรัพย์สินรวม 9,958.5 ล้านบาท แบ่งเป็นเงินสด 1 ล้านบาท เงินฝาก 484.7 ล้านบาท เงินลงทุน 1,542.4 ล้านบาท ที่ดิน 387.7 ล้านบาท เงินให้กู้ยืม 6,787.6 ล้านบาท บ้าน 324 ล้านบาท สิ่งปลูกสร้าง 110.3 ล้านบาท ยานพาหนะ 44 ล้านบาท สิทธิสัมปทาน 2.4 ล้านบาท ทรัพย์สินอื่น 276.3 ล้านบาท ขณะที่นางสาวพินทองทาและนางสาวแพรวทองธาร มีทรัพย์สินรวม 4,767 ล้านบาท ทั้งนี้ไม่รวมทรัพย์สินของนายพานทองแท้, อ่างถึงโน ศัลยา ประชาชาติ, “ธุรกิจของ 4 หัวหน้าพรรคและครอบครัว,” มติชนสุดสัปดาห์ 25(14-20 มกราคม 2548):13.

รณรงค์หาเสียงเลือกตั้งในรูปแบบใหม่โดยใช้กลยุทธ์ทางการตลาดของภาคเอกชนมาใช้กับพรรคการเมือง³⁸ ให้กับพรรคไทยรักไทยในเวลาต่อมาอีกด้วย โดยที่พรรคการเมืองอื่นไม่เคยทำ ซึ่งผู้เขียนจะขอแนะนำเสนอบทบาทของบริษัทนี้ในช่วงต่อไป และสำหรับอันดับการถือครองมูลค่าหุ้นสูงสุดในปี พ.ศ. 2540 และ ปี พ.ศ. 2543 ดังแสดงในตารางที่ 4.2 และ 4.3 ดังนี้

ตารางที่ 4.2

แสดงอันดับการถือครองมูลค่าหุ้นสูงสุดในปี พ.ศ. 2540 และปี พ.ศ. 2543 รายบุคคล³⁹

ปี 2540	ชื่อผู้ถือหุ้น	มูลค่าหุ้น (บาท)	ปี 2543	ชื่อผู้ถือหุ้น	มูลค่าหุ้น (บาท)
อันดับ 2	คุณหญิงพจมาน ชินวัตร	6,214,950,000	อันดับ 1	พานทองแท้ ชินวัตร*	11,482,275,000
อันดับ 3	พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร	5,892,680,000	-	-	-
อันดับ 6	ประชา มาลีนนท์	5,070,480,000	อันดับ 5	ประชา มาลีนนท์	3,362,796,000
อันดับ 12	อดิศักดิ์ โพธารามิก	2,817,992,435	อันดับ 14	อดิศักดิ์ โพธารามิก	1,017,104,199

หมายเหตุ : * ในปี พ.ศ. 2543 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และคุณหญิงพจมาน ชินวัตร ได้โอนหุ้นให้กับพานทองแท้ ชินวัตร (บุตร) เพื่อเตรียมความพร้อมในการเลือกตั้ง

ตารางที่ 4.3

แสดงอันดับการถือครองมูลค่าหุ้นสูงสุดในปี พ.ศ. 2540 และปี พ.ศ. 2543 รายตระกูล⁴⁰

ปี 2540	ตระกูล	มูลค่าหุ้น (บาท)	ปี 2543	ตระกูล	มูลค่าหุ้น (บาท)
อันดับ 1	มาลีนนท์	35,495,691,000	อันดับ 1	มาลีนนท์	24,422,964,000
อันดับ 2	ชินวัตร	12,107,630,000	อันดับ 2	ชินวัตร	11,772,275,000
อันดับ 3	โพธารามิก	5,586,754,931	อันดับ 10	โพธารามิก	1,709,393,466

³⁸ นันทนา นันทวโรภาส, ชนะเลือกตั้งด้วยพลังการตลาด (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ขอคิด ด้วยคน, 2549), น.14.

³⁹ วารสารการเงินการธนาคาร (ธันวาคม 2543):5.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

จากชีวประวัติของ พ.ต.ท.ทักษิณ ทำให้เราเห็นได้ว่าเขาเป็นนักสู้ชีวิตตั้งแต่เด็ก มีความเป็นผู้นำตั้งแต่วัยเด็กมาเป็นลำดับ โดยแสดงออกถึงภาวะผู้นำ ตามวิสัยทัศน์ในการตัดสินใจของเขาที่ว่า “ผมมีวันนี้ได้เพราะ “ความดี” นี้เอง คือที่จะคิดแตกต่าง คือที่จะเสี่ยงในสิ่งซึ่งคนรอบข้างไม่เห็นด้วย”⁴¹ รวมทั้งทักษิณยังได้ชูประเด็นให้ประชาชนทั่วประเทศเห็นถึงความรู้ความสามารถในการบริหารธุรกิจตั้งแต่อดีต ซึ่งล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอด และในที่สุดตนเองก็ประสบความสำเร็จในธุรกิจ ซึ่งไม่มีใครคาดคิดมาก่อนจนธุรกิจได้ดำเนินงานมาจนประสบความสำเร็จอย่างงดงาม และส่งผลให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีทรัพย์สินมากมายจัดเป็นนักธุรกิจแนวหน้าของประเทศ ทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นว่าผู้ที่เสนอตัวเข้ามาบริหารประเทศร่ำรวยเพียงพอแล้ว เมื่อเข้ามาบริหารประเทศก็คงจะสามารถทำงานได้เต็มที่สมกับความคาดหวังของประชาชนที่ต้องการผู้เข้ามาบริหารประเทศในลักษณะอัศวินขี่ม้าขาว อีกทั้งคาดหวังว่าจะไม่เข้ามากอบโกยหาผลประโยชน์เข้ากระเป๋าของตนเองและพวกพ้อง ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นผู้นำแบบวีรบุรุษ⁴² ประกอบกับการที่สังคมไทยเป็นสังคมที่เน้นวัตถุนิยม ชื่นชมคนรวยผู้มีอำนาจ เชื่อในเรื่องบุญวาสนา ใครก็ตามเมื่อมีอำนาจขึ้นมา ก็จะทำให้การยอมรับเคารพเชื่อฟัง และจงรักภักดี⁴³

นอกจากนี้จากการสำรวจของ MIS BUSINESS POLL ระหว่างวันที่ 20 เมษายน - 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2538 ซึ่งเป็นการนำโพลสำรวจของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ในหัวข้อเรื่อง “ศักยภาพของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในการเป็นนายกรัฐมนตรี” โดยการสุ่มตัวอย่างผู้บริหารที่ประกอบกิจการต่าง ๆ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มธนาคาร/การเงิน/ประกันภัย กลุ่มอุตสาหกรรมการผลิต/ก่อสร้าง กลุ่มคอมพิวเตอร์/โทรคมนาคม และกลุ่มธุรกิจบริการ พบว่า ความประทับใจของผู้บริหารองค์กรเหล่านี้ที่มีต่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ที่โดดเด่นที่สุดคือ ด้านความมีวิสัยทัศน์สมกับเป็นผู้นำธุรกิจสื่อสารโทรคมนาคมของประเทศ รองลงมาคือ ความทันสมัยต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน ตามด้วยความกล้าและ

⁴¹ วัลยา, เรียบเรียง, ทักษิณ ชินวัตร ตาตุตา หัวติดดิน, น.117

⁴² ทวีศักดิ์ อรรถพันธ์, บทบาทผู้นำทางการเมืองของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ระหว่างดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีปี พ.ศ. 2522 - 2546 (เอกสารหลักสูตรการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้า, 2546), น. 30.

⁴³ ทินพันธุ์ นาคาตะ, รัฐศาสตร์-ทฤษฎี แนวความคิด ปัญหาสำคัญ และแนวทางการศึกษาวิเคราะห์การเมือง (กรุงเทพมหานคร: โครงการเอกสารและตำรา สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์ นิติฯ, 2541), น. 97.

จับไว้ในการตัดสินใจทำงาน ดังนั้นในสายตาของผู้บริหารองค์กรเหล่านี้จึงเชื่อมั่นว่าหาก พ.ต.ท.ทักษิณ ได้เป็นนายกรัฐมนตรีจะส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศเติบโตก้าวไกลและทางด้านเทคโนโลยีจะเจริญก้าวหน้า⁴⁴

สัมผัสการเมือง

เมื่อมองกลับไปในชีวิตวัยเด็กของ พ.ต.ท.ทักษิณ จะเห็นได้ว่าชีวิตของเขาได้เข้าไปข้องแวะกับการเมืองแบบไม่ตั้งใจตั้งแต่ยังเด็ก เนื่องจาก นายเลิศ ชินวัตร (บิดา) เป็นผู้ที่สนใจการเมือง และชอบที่จะทำงานการเมือง โดยมักพาเขาเข้าไปสัมผัสกับการเมืองตั้งแต่วัยเด็ก โดยที่ นายเลิศ เริ่มเข้าสู่การเมืองท้องถิ่น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 ประสบความสำเร็จในการลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาจังหวัด และต่อมาได้เป็นประธานสภาจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2511 ได้ก้าวลงแข่งขันในการเมืองระดับชาติ และได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ซึ่งเป็นรุ่นเดียวกับ นายอุทัย พิมพ์ใจชน และ นายชวน หลีกภัย ระหว่างนั้น นายเลิศได้พา ทักษิณซึ่งขณะนั้น เป็นนักเรียนเตรียมทหาร เข้าร่วมการประชุม ทั้งประชุมพรรค และประชุมสภาผู้แทนราษฎร อยู่เสมอ นายเลิศเป็น ส.ส.ทำงานการเมืองอยู่จนกระทั่ง พ.ศ. 2519 จึงวางมือ และสนับสนุนน้องชาย คือ นายสุรพันธ์ ชินวัตร (อา) ลงสมัครเป็น ส.ส.แทน จนเมื่อได้รับราชการเป็นนายตำรวจแล้ว พ.ต.ท.ทักษิณ (ขณะนั้นมีตำแหน่งเป็น ร้อยตำรวจเอก) ได้มีโอกาสเข้าไปสัมผัสกับการเมืองอีกครั้ง โดยในราวปี พ.ศ. 2518 ได้เข้าไปเป็นนายตำรวจติดตามนายปรีดา พัฒนาธานุบุตร ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี

การได้เข้าไปสัมผัสกับแวดวงการเมืองมาตั้งแต่วัยเด็ก จนถึงวัยทำงาน ทำให้เขามีความสนใจการเมืองเป็นอย่างมาก แม้ว่าจะดูเหมือนความคิดในเรื่องการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ จะหยุดลงไปในช่วงที่เข้าเป็นนักธุรกิจเต็มตัว จริง ๆ แล้วไม่เป็นดังนั้น เพราะพรรคพวกเพื่อนฝูง และบุคคลมากมายที่เขาเกี่ยวข้องกับส่วนหนึ่งก็เป็นนักการเมือง ทำให้เขาตัดสินใจหักเหชีวิตอีกครั้งหนึ่งจากการเป็นนักธุรกิจก็ได้ก้าวเข้ามาสัมผัสวิถีการเมืองไทยในที่สุด และกลายเป็นข้อได้เปรียบที่ทำให้เขามีความคุ้นเคยกับบรรดานักการเมืองและในแวดวงนักธุรกิจ

⁴⁴ ผู้จัดการรายสัปดาห์ (มิถุนายน 2538):92-104.

เริ่มตั้งแต่ เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 พ.ต.ท.ทักษิณ ได้ก้าวเข้ารับตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ โดยการชักชวนจาก พล.ต.จำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคพลังธรรม ซึ่งเป็นช่วงที่นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี และรัฐบาลช่วงนั้นกำลังปรับคณะรัฐมนตรี ทุกพรรคร่วมรัฐบาลรวมทั้งพรรคพลังธรรมกำลังคัดสรรผู้เข้ามารับตำแหน่งใหม่ เพราะต้องการมืออาชีพเข้ามาทำงาน จึงได้เชิญบุคคลนอกพรรคมารับตำแหน่งสำคัญ ในช่วงการดำรงตำแหน่งนั้น พ.ต.ท.ทักษิณ ได้ดำเนินนโยบายอย่างมีกลยุทธ์โดยปรับเปลี่ยนนโยบายของกระทรวงมาเป็น “เศรษฐกิจนำการเมือง” เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสโลกดัดขั้นตอนการทำงาน เน้นการให้บริการอำนวยความสะดวก ูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ กระบวนการจัดทำหนังสือเดินทางในยุคใหม่ของกองหนังสือเดินทาง กระทรวงการต่างประเทศ ผลงานเหล่านี้ นับว่าเป็นความสำเร็จในการทำงานการเมืองครั้งแรก

ต่อมาเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2538 จึงได้ตัดสินใจเข้ารับตำแหน่งหัวหน้าพรรคพลังธรรม ชูประเด็นในการลงหาเสียงว่า “นำไทยสู่การแข่งขันของโลก” และชูนโยบายในการหาเสียงครั้งนี้ว่า จะแก้ปัญหาการจราจรให้คนกรุงเทพมหานคร และลงสมัครรับเลือกตั้งเป็น ส.ส.เขต 2 กรุงเทพมหานคร หลังจากที่รัฐบาล นายชวน หลีกภัย ยุบสภาซึ่งผลการเลือกตั้งปรากฏว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ได้รับเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียงเป็นอันดับ 1 ในเขตนั้น หลังจากการเลือกตั้งผ่านพ้นไปได้เข้ารับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา โดยรับผิดชอบงานจราจร และระบบขนส่งมวลชน พยายามประชาสัมพันธ์ในด้านการแก้ปัญหาจราจรอย่างเป็นระบบ รวมถึงประสานโครงการระบบขนส่งมวลชนให้เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเดียวกันอย่างสมบูรณ์มากขึ้น โดยได้แบ่งเป็นระยะในการแก้ปัญหาการจราจรว่ามี 3 ระยะ คือ ระยะสั้นประมาณ 6 เดือน หมายถึง การแก้ปัญหาการจัดระบบการควบคุมจราจรของตำรวจ การรณรงค์วินัยจราจร และการประสานงานของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องที่อยู่ต่างกระทรวง นั่นคือการเน้นการจัดการ สำหรับการแก้ปัญหาจราจรในระยะกลางนี้ประกอบด้วย การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการจัดระบบ ส่วนระยะยาว คือ การก่อสร้างทางด่วน การก่อสร้างรถไฟใต้ดิน

อย่างไรก็ตามด้วยเงื่อนไขอันซับซ้อนทางการเมือง ความขัดแย้งระหว่างพรรคร่วมรัฐบาล แนวทางการทำงานที่แตกต่างกัน รวมไปถึงความขัดแย้งทางแนวคิดภายในพรรคพลังธรรม ทำให้ในที่สุด พ.ต.ท.ทักษิณ ตัดสินใจลาออกจากการร่วมรัฐบาล และลาออกจากการเป็นสมาชิกพรรคพลังธรรมตามลำดับ ภายหลังจากที่พรรคพลังธรรมพ่ายแพ้การเลือกตั้งอย่างยับเยินในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539 เมื่อ สุदारัตน์ เกยุราพันธุ์ ผู้สมัครของพรรคได้รับ

การเลือกตั้งเพียงคนเดียว⁴⁵ แม้เขาจะถูกทาบทามให้กลับมารับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ อีกครั้งในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2540 แต่ก็ยังเป็นเพียงการทำงานการเมืองในระยะเวลานั้น ๆ เท่านั้น

ต่อมาหลังจากนั้น พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ลงสมัครเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาว่านรัฐธรรมนูญที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยการเลือกตั้งครั้งแรกของกลุ่มผู้สมัครด้วยกันเอง พ.ต.ท.ทักษิณได้รับคะแนนเสียงสูงสุดเป็นเอกฉันท์ถึง 500 กว่าคะแนน จากจำนวนเสียงเกือบ 600 เสียง ก่อนจะไปแพ้ไหวต์ในสภา เป็นเหตุให้เขาไร้เวทีทำงานการเมืองในระบบไปช่วงใหญ่ ก่อนที่จะตัดสินใจก่อตั้งพรรคไทยรักไทย

เห็นได้ว่าทุกจังหวะก้าวในการล้มล้างการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงคนที่ได้รับเชิญ หรือไม่ก็เป็นคนที่ต้องมาสานต่อนโยบายของผู้อื่น ทำให้เขามีความประสงค์ที่จะใช้ภาวะผู้นำในฐานะหัวหน้าพรรคกำหนดแนวทางการทำงานหรือกลยุทธ์ทางการเมืองไม่ได้ตามที่เขาต้องการ ตามคำกล่าวของเขาที่ว่า “สไตส์การทำธุรกิจแบบไม่มี fighting a lossing war คือไม่ทนต่อสู้ในสงครามที่รู้ว่าจะมีจุดจบอยู่ที่ความพ่ายแพ้ หรือที่เห็นอยู่ทนโท่ว่าอย่างไรต้องสูญเสีย”⁴⁶ จึงเป็นเหตุผลให้เขาไม่เห็นหนทางเติบโตในการดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคพลังธรรมต่อไป ซึ่ง พ.ต.ท.ทักษิณ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้หลายครั้งเช่น

“ผมยอมรับว่ามีหลายสิ่งหลายอย่างที่เรอยากจะทำให้เป็นอย่างที่เรอยากเห็น และมันก็ไม่ใช่ง่ายที่จะทำได้เพราะองค์กรที่ตั้งมากก็มีโครงสร้างของตัวเอง เมื่อมีโครงสร้างของตัวเองเรอยากเปลี่ยนโครงสร้างตรงนั้นไม่่ง่ายต้องใช้เวลา เหมือนกับว่าเราจะตั้งองค์กรอะไรขึ้นมาปรัชญาของผู้ก่อตั้งเป็นเรื่องสำคัญ...มันเป็นกรอบที่เขา มีอยู่แล้ว แล้วผมเดิมไม่ถนัด ไม่ใช่ว่ามันไม่ดี ผมกล้ายืนยันว่าพรรคพลังธรรมเป็นพรรคที่ดีพรรคหนึ่ง แต่กรอบที่เดินไว้กับกรอบของมันไม่ใช่ตัวผม”⁴⁷

⁴⁵ วัฏจักร (19 พฤศจิกายน 2539), น. 6.

⁴⁶ วัลยา, เรียบเรียง, ทักษิณ ชินวัตร ตาตุตาตา เข้าติดดิน, น. 109

⁴⁷ วีรพล จ้อยทองมูล และคณะ, ประวัติ/สุนทรพจน์ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ 23 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลุ่มเจ้าพระยา, 2544), น.169, 176.

จากจุดนี้ผสมผสานกับความพร้อมทางการเงินในฐานะนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็วเป็นผลให้ทักษิณตัดสินใจที่จะลงมาเล่นบทบาททางการเมืองตามคำกล่าวของเขาที่ว่า “ฐานะอันมั่นคงที่ผมภูมิใจว่าได้มาด้วยความยากลำบาก ด้วยความมานะอุตสาหะของผมกับภรรยา ซึ่งผมมั่นใจว่าเป็น “คุณสมบัติ” เป็น “ความพร้อม” ทางการเมือง ไม่ต้องไปเป็นภาระทางการเมือง ไม่ต้องเข้าไปโกงกินเงินชาติเพื่อหาทุน⁴⁸

จนกระทั่งในที่สุดพรรคไทยรักไทยก็ถือกำเนิดขึ้น เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2541 ในฐานะที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าพรรค โดยที่พรรคการเมืองใหม่ที่เขาได้ก่อตั้งมานี้ ได้เป็นหนทางในการกลับเข้าสู่การเมืองด้วยรูปแบบที่ พ.ต.ท.ทักษิณเป็นผู้ก่อตั้งและเป็นผู้กำหนดทุกอย่างด้วยตนเอง⁴⁹ ด้วยการมองว่าจุดอ่อนของประเทศในขณะนั้นว่าขาดหน่วยงานหรือผู้นำบริหารประเทศแบบมีกลยุทธ์ ทำให้ประเทศต้องเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจ การบริหารประเทศมักยึดกฎหมายนำในการแก้ปัญหา ขาดการมีส่วนร่วมในการปกครอง และระบบราชการมีความล่าช้า ดังนั้นพรรคไทยรักไทยจึงเสนอตัวมาบริหารประเทศแบบมีกลยุทธ์ เสนอให้ใช้หลักการบริหารประเทศนำการแก้ปัญหา โดยให้กฎหมายเป็นเพียงส่วนประกอบ และรัฐบาลต้องขอความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยไม่แบ่งพรรคพวก⁵⁰

การสั่งสมอำนาจทุนทางเศรษฐกิจ

มีเพียงแต่เฉพาะ พ.ต.ท.ทักษิณ เท่านั้นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดดจากธุรกิจสื่อสารของเขา แต่เขายังเป็นผู้มีสายสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับกลุ่มทุนอุตสาหกรรม และกลุ่มทุนสื่อสารขนาดใหญ่ของประเทศ ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มชินวัตร กลุ่มเจียรวนนท์ กลุ่มโพธารามิก กลุ่มมาลีเนนท์ กลุ่มมหากิจศิริ กลุ่มจิงรุ่งเรืองกิจ เป็นต้น (ตามตารางที่ 4.4) ซึ่งในเวลาต่อมากลุ่ม

⁴⁸ วลัยยา, เรียบเรียง, ทักษิณ ชินวัตร ตาดูดาว เท้าติดดิน, น. 144.

⁴⁹ กองบรรณาธิการมติชน, ทักษิณ อัศวินผู้ฆ่าตัวเอง (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2549),

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 44.

ทุนเหล่านี้ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในสมาชิกผู้ก่อตั้งพรรคไทยรักไทย กับ พ.ต.ท.ทักษิณ และร่วมเป็นผู้บริจาคเงินทุนให้กับพรรคด้วย⁵¹

ตารางที่ 4.4 แสดงรายละเอียดกิจการของกลุ่มนายทุนในพรรคไทยรักไทย⁵²

ตระกูล	ธุรกิจ	รายละเอียดกิจการ
ชินวัตร	ชิน คอร์ป กรุ๊ป	ธุรกิจโทรศัพท์เคลื่อนที่, ดาวเทียม “ไทยคม”, สถานีโทรทัศน์ไอทีวี, ระบบโทรคมนาคม และอื่น ๆ
เจียรนวนนท์	ซีพี กรุ๊ป	อุตสาหกรรมเกษตร และธุรกิจสื่อสารโทรคมนาคม
โพธารามิก	เครื่องจักร	ให้คำปรึกษาทางด้านวิศวกรรม และธุรกิจสื่อสารโทรคมนาคมที่มีความชำนาญในด้านวิศวกรรมแบบเบ็ดเสร็จ (Turn-Key), สายเคเบิลใยแก้วนำแสงใต้น้ำ และอื่น ๆ
มาลินนท์	บีอีซี เวิลด์ กรุ๊ป	สถานีโทรทัศน์ช่อง 3, เทปเปล่า ซีวีดี, จัดหาผลิตภัณฑ์และหาเวลาโฆษณา, วิทย์ และอื่น ๆ
มหากิจศิริ	ไทยฟิล์ม อินดัสตรี/พีเอ็ม กรุ๊ป	กาแฟสำเร็จรูป, ผลิตภัณฑ์, เหล็ก และอื่น ๆ
จิงรุ่งเรืองกิจ	ไทยซัมมิท กรุ๊ป	ชิ้นส่วนรถยนต์รายใหญ่ และอื่น ๆ

⁵¹ ดังคำกล่าวของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ที่ว่า “ทุนที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีและทุนจากหุ้น” อันเป็นกลุ่มทุนที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเมื่อปี พ.ศ. 2540 ไม่มากนัก ในช่วงปี พ.ศ. 2537 - 2540 กลุ่มทุนเหล่านี้กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ของพรรคการเมืองอื่น แต่กลับมารวมตัวกันเพื่อก่อตั้งพรรคไทยรักไทยขึ้นในปี พ.ศ. 2541 ซึ่งการดำเนินกิจการทางการเมืองของกลุ่มทุนในลักษณะรวมตัวเพื่อก่อตั้งพรรคนั้น ทำให้กลุ่มทุนกลายเป็นสภาพจากอดีตที่มักจะเป็น ผู้ให้ความสนับสนุน (supporter) พรรคการเมือง มาเป็นผู้เล่น (player) ด้วยตนเองอย่างเต็มตัวและโดยเปิดเผย ซึ่งการรวมตัวกันของกลุ่มทุนอันอุดมสมบูรณ์นี้ย่อมจะเป็นหนึ่งในแรงจูงใจที่ทำให้มือดีต้นกการเมือง และ/หรืออดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากพรรคการเมืองอื่นเข้าร่วมแนวคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองใหม่ กับพรรคไทยรักไทยเป็นจำนวนมาก, อ้างถึงใน “ชัยอนันต์ สมุทวณิช วิพากษ์สังคมไทยหลัง 14 ตุลา,” มติชน (10 สิงหาคม 2546), น. 2.

⁵² นิพนธ์ พัวพงศกร, “การผูกขาดกับระบบทุนนิยมไทย,” ใน รัฐชนทักษิณ, พิมพ์ครั้งที่ 4, เจมส์คีย์ ปับนทอง, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน, 2547), น. 106-110.

กลุ่มทุนเหล่านี้ได้สร้างความเติบโตทางธุรกิจนับตั้งแต่ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยเพื่อพุ่งเป็นอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา (ตามตารางที่ 4.5) ซึ่งเป็นผลจากการเปิดเสรีตลาดการเงิน และก่อให้เกิดมหาเศรษฐีใหม่หลายตระกูล การเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้เกิดการขาดแคลนบริการขั้นพื้นฐาน รัฐจึงเริ่มให้สัมปทานแก่เอกชน เช่น การสร้างทางด่วน ดอนเมือง โทลเวย์ โทรศัพท์มือถือ โทรศัพท์บ้าน⁵³ ฯลฯ จึงเป็นผลให้กลุ่มทุนเหล่านี้เป็นกลุ่มทุนที่รอดพ้นจากภาวะวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2540 ประกอบกับภายหลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ นโยบายการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของพรรคประชาธิปัตย์ที่เน้นการเปิดเสรีให้นักลงทุนต่างชาติ เข้ามายึดครองกิจการที่อ่อนแอของนักธุรกิจไทย นโยบายดังกล่าวได้สร้างความไม่พอใจให้แก่กลุ่มนักธุรกิจ ดังนั้น เมื่อ พ.ศ. ท. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทยประกาศนโยบายให้ความช่วยเหลือแก่ธุรกิจไทย โดยเฉพาะการจัดตั้งบรรษัทบริหารสินทรัพย์แห่งประเทศไทย เพื่อช่วยเหลือนักธุรกิจที่มีหนี้สินกับสถาบันการเงิน พรรคไทยรักไทยจึงได้รับการสนับสนุนอย่างท่วมท้นจากนักธุรกิจเหล่านั้น ดังเช่นที่ เกษียร เตชะพีระ ได้กล่าวไว้ว่าผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจได้เปลี่ยนดุลอำนาจทางการเมืองระหว่างพลัง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทุนใหญ่ของพรรคไทยรักไทย กลุ่มทุนใหญ่อื่น ๆ และเจ้าพ่อผู้มีอิทธิพลในหัวเมืองต่างจังหวัดไป กล่าวคือทรัพยากรทางการเงินที่งวดตัวน้อยลงหลังวิกฤตทำให้บรรดากลุ่มทุนใหญ่อื่น ๆ และเจ้าพ่อผู้มีอิทธิพลในหัวเมืองต่างจังหวัดทั้งหลายอ่อนแอทางเศรษฐกิจ จึงหันมาแสดงความสนับสนุนให้หรือพึ่งพิงเงินทุนและเข้าร่วมพรรคไทยรักไทยเป็นขบวน ทั้งหมดนี้ทำให้กลุ่มทุนใหญ่เจ้าของพรรคไทยรักไทยมีอำนาจต่อรองและควบคุมเหนือมั่งการเมืองต่าง ๆ ในพรรคตนเองและเหนือพรรคอื่นอย่างเข้มแข็งเด็ดขาด พรรคไทยรักไทยจึงนับเป็นพรรคการเมืองพรรคแรกของชนชั้นนายทุนใหญ่ เพื่อชนชั้นนายทุนใหญ่ไทย และโดยชนชั้นนายทุนใหญ่ไทยอย่างแท้จริง⁵⁴

⁵³ เรื่องเดียวกัน, น. 114.

⁵⁴ เกษียร เตชะพีระ, บุชกับทักษิณ (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2547), น.182-183.

ตารางที่ 4.5
แสดงตัวอย่างของกลุ่มทุนสื่อสารขนาดใหญ่
ที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์

(หน่วย : ล้านบาท)⁵⁵

บริษัท	ย่อ	ทุนจดทะเบียน	ทรัพย์สินรวม	รายได้	กำไร/ขาดทุน
1. แอนวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส	ADVANCE	5,000	113,538	60,738	3,851
2. ซินแซทเทลไลท์	SATTEL	5,500	14,377	4,817	1,563
3. ซินวัตร คอร์ปอเรชั่น	SHIN	5,000	41,356	11,020	2,820
ตระกูลชินวัตร		15,500	169,271	76,575	8,234
4. จัสมินอินเตอร์เนชั่นแนล	JASMIN	12,672	19,813	4,870	-783
5. ไทยเทเลโฟนแอนด์ เทเลคอมมิวนิเคชั่น	TT&T	70,000	45,379	6,857	-424.3
ตระกูลโพธารามิก		82,672	65,192	11,726	-1,207
6. สามารถ คอร์ปอเรชั่น	SAMART	1,000	7,761	8,791	221
7. สามารถเทเลคอม	SAMTEL	520	3,948	1,373	-43
ตระกูลเจียรวนนท์		41,942	86,472	20,636	-3,425
8. อินเตอร์เนชั่นแนลเอนจิเนียริง	INC	1,228	2,264	2,185	181
9. อินเตอร์เน็ตประเทศไทย	INET	250	319	429	73
รวม		251,760	621,265	262,780	14,452
หมายเหตุ : รายงานประจำปีของบริษัทต่าง ๆ เมื่อสิ้นงวดเดือนธันวาคม พ.ศ. 2544 ยกเว้นบริษัท จัสมินอินเตอร์เนชั่นแนล ที่เป็นปี พ.ศ. 2543					

สาเหตุจากการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของพรรคประชาธิปัตย์ต่อกลุ่มธุรกิจ จึงเป็นเหตุให้ กลุ่มสื่อสารและคมนาคม เกือบทั้งหมดซึ่งเป็นคู่แข่งทางธุรกิจกับ พ.ต.ท.ทักษิณกลับผลจากพรรคประชาธิปัตย์ โดยหยุดให้เงินสนับสนุนทางการเมืองและหันมาให้เงินสนับสนุนแก่พรรคไทยรักไทย

⁵⁵ รวบรวมจากศูนย์บริการข้อมูล ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, <<http://www.set.or.th>>, [เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2547].

เพียงพรรคเดียวอย่างเปิดเผย (ดูตารางที่ 4.6)⁵⁶ นับเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ส่งผลให้พรรคประชาธิปัตย์
ได้ทวีความอ่อนแอลง

ตารางที่ 4.6
แสดงรายชื่อบริษัทที่บริจาคเงินให้พรรคการเมือง⁵⁷

บริษัท (เครือ)	พ.ศ. 2543		พ.ศ. 2544	
	พรรค ประชาธิปัตย์	พรรค ไทยรักไทย	พรรค ประชาธิปัตย์	พรรค ไทยรักไทย
เครือจัสมิน	บริจาค	-	-	บริจาค
ทีทีแอนด์ที	บริจาค	-	-	บริจาค
ชิน คอร์ป กรุ๊ป	-	บริจาค	-	บริจาค
บีอีซี เวิลด์ กรุ๊ป	บริจาค	บริจาค	-	บริจาค
ไทยซัมมิท กรุ๊ป	บริจาค	บริจาค	-	บริจาค
พีเอ็ม กรุ๊ป	บริจาค	บริจาค	-	บริจาค

อีกทั้งในบทความของ สิริพรรณ นกสวน เรื่อง Party Elites in the Business Conglomerate Model of Thai Political Parties⁵⁸ ซึ่งถูกรวบรวมเป็นหนังสือของสถาบันพระปกเกล้าได้กล่าวว่า เมื่อ
ดูจากยอดเงินบริจาคให้พรรคการเมืองในช่วงปี พ.ศ. 2541 - 2544 พบว่า พรรคไทยรักไทยมียอดเงิน
บริจาคถึง 417,619,687 บาท ซึ่งนับได้ว่าเป็นยอดเงินบริจาคที่สูงกว่าพรรคการเมืองอื่น ๆ อย่าง
พรรคประชาธิปัตย์ 208,370,006 บาท พรรคชาติไทย 157,681,600 บาท พรรคชาติพัฒนา
139,528,000 บาท พรรคความหวังใหม่ 98,270,940 บาท และพรรคไทยรักไทยยังเป็นพรรคที่มี

⁵⁶ เกษียร เตชะพีระ, บุชกับทักษิณ, น. 114-115.

⁵⁷ ข้อมูลจาก คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.), <<http://www.ect.go.th>>, [เข้าถึงข้อมูลวันที่ 19
ตุลาคม พ.ศ. 2547].

⁵⁸ Siripan Nogsuan, "Party Elites in the Business Conglomerate Model of Thai Political Parties," in Eyes on Thai Democracy National and Local Issues, Niyom Rathamarit, editor (Bangkok: Chulalongkorn University Printing House, 2006), pp. 112-113.

นักธุรกิจเข้ามาร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารพรรคมากที่สุดอีกด้วยเมื่อเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์กับพรรคการเมืองอื่น พรรคไทยรักไทยมีนักธุรกิจเข้ามาร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารพรรคถึง 63.86% พรรคประชาธิปัตย์ 51.02% พรรคชาติไทย 45.76% พรรคชาติพัฒนา 15.55% พรรคความหวังใหม่ 6.38%⁵⁹ เห็นได้จากตัวอย่างของนักธุรกิจผู้ร่วมก่อตั้งพรรคไทยรักไทยและผันตนเองมาเล่นบทบาททางการเมืองประกอบด้วยตารางที่ 4.7 นี้ที่ผู้เขียนรวบรวมเอง ดังนี้

ตารางที่ 4.7
แสดงตำแหน่งทางการเมืองกับผลตอบแทนทางการเมือง⁶⁰

ตระกูล	ตำแหน่งในพรรคไทยรักไทย	ตำแหน่งทางการเมือง
กลุ่มชินวัตร	ผู้ก่อตั้งพรรค / หัวหน้าพรรค / คณะผู้บริหาร (พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร)	ส.ส.บัญชีรายชื่อ 01 / นายกรัฐมนตรี
กลุ่มเจียรวนนท์	ผู้ก่อตั้งพรรค / (นายวีระชัย วีระเมธีกุล* บุตรเขยของนายธนินท์ เจียรวนนท์)	ส.ส.บัญชีรายชื่อ 48
กลุ่มไพฑารามิก	รองหัวหน้าพรรค (ดร. อติชัย ไพฑารามิก)	ส.ส.บัญชีรายชื่อ 05 /รมว.ศึกษาธิการ
กลุ่มมาลีนนท์	รองหัวหน้าพรรค (นายประชา มาลีนนท์)	ส.ส.บัญชีรายชื่อ 10 /รมช.มหาดไทย
กลุ่มมหากิจศิริ	รองหัวหน้าพรรค (นายประยุทธ มหากิจศิริ)	ส.ส.บัญชีรายชื่อ 27
กลุ่มจิ้งจอกเรื่องกิจ	เลขาธิการพรรค (นายสุริยะ จิ้งจอกเรื่องกิจ)	ส.ส.บัญชีรายชื่อ 12 / รมว.คมนาคม

การที่กลุ่มธุรกิจได้ผันตนเองมาเล่นบทบาททางการเมืองเช่นนี้ เป็นลักษณะที่น่าสนใจเป็นอย่างมากทางการเมืองไทย เพราะในอดีตนักธุรกิจจะให้เพียงเงินสนับสนุนทางการเมืองแต่พรรคการเมืองเท่านั้น แต่เพราะเหตุใดกลุ่มธุรกิจการเมืองกลุ่มนี้ กลับผันตนเองเข้ามาเล่นบทบาททางการเมืองด้วยตนเอง? คงเป็นคำถามที่ต้องหาคำตอบอีกต่อไป

⁵⁹ Ibid., p. 115.

⁶⁰ ข้อมูลจาก พรรคไทยรักไทย : รายชื่อ ส.ส., รัฐมนตรี, ที่ปรึกษาพรรค, กรรมการบริหารพรรค, ที่ปรึกษาหัวหน้าพรรค, คณะผู้บริหาร และผู้ก่อตั้งพรรค, <<http://www.thairakthai.or.th>>, [เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2547].

จากที่ได้อธิบายมาในข้างต้น จึงเป็นผลให้ พ.ต.ท.ทักษิณ มีฐานอำนาจของการสั่งสมทางเศรษฐกิจที่ดีอย่างยิ่งต่อการก่อตั้งพรรคไทยรักไทย ทั้งจากฐานทางเศรษฐกิจที่มาจากคำสั่งสมทางเศรษฐกิจของตัวเองและจากผู้ร่วมก่อตั้งพรรคในภาคธุรกิจ ซึ่งการมีกลุ่มทุนที่มั่นคงนั้น ถือเป็นประโยชน์ต่อพรรคอย่างมาก นอกเหนือจากการใช้เงินไปทำกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว ยังสามารถเป็นเครื่องมือจูงใจให้คนที่มีความสามารถเข้ามาอยู่ในพรรคได้อีกด้วย รวมทั้งมีโอกาสใช้การรณรงค์หาเสียงโดยผ่านสื่อมวลชน ซึ่งต้องใช้งบเป็นจำนวนมหาศาล... ผิดกับพรรคที่มีเงินทุนน้อย โอกาสในการชนะการเลือกตั้งก็น้อยตามไปด้วย เพราะนอกจากฝ่ายแพ้ต่อกลยุทธ์การหาเสียงของพรรคใหญ่แล้ว ยังขาดเงินทุนในการสรรหาหรือรักษาคนดี ๆ ให้อยู่กับพรรค โอกาสที่จะหมดบทบาททางการเมืองก็มีสูง อันอาจนำไปสู่การยุบหรือรวมตัวกับพรรคใหญ่ได้⁶¹

การสั่งสมอำนาจจากกลุ่มอื่น ๆ

นอกจากนี้ พ.ต.ท.ทักษิณ ยังได้สั่งสมฐานอำนาจกับกลุ่มอื่น ๆ อีกพร้อมทั้งได้ดึงดูดให้พวกเขาเหล่านี้ เข้าร่วมเป็นสมาชิกผู้ก่อตั้งพรรคไทยรักไทย อันได้แก่ กลุ่มคนชนชั้นกลางที่อยู่นอวงวงการธุรกิจ และสามารถเชื่อมความสัมพันธ์กับชนชั้นล่าง หรือระดับรากหญ้าที่กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ชนบทห่างไกล ด้วยการดึง นักวิชาการ นักเคลื่อนไหวทางสังคม และผู้ทำงานอยู่ในองค์กรเอกชน (NGOs) ซึ่งในช่วงที่ผ่านมาระหว่างที่มีการร่างรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 คนกลุ่มเหล่านี้มีบทบาทสูงในการเรียกร้อง เคลื่อนไหว และผลักดันให้ร่างรัฐธรรมนูญส่งผลบังคับใช้จนเป็นผลสำเร็จ

บุคคลที่มีบทบาทสำคัญได้แก่ ภูมิธรรม เวชยชัย หนึ่งในผู้มีบทบาทสำคัญในการวางนโยบายพรรค ด้วยการประสานงานหาความร่วมมือจากเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เนื่องจากอดีตเขาเป็นผู้ก่อตั้งโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม (คอส.) ทำให้เขาเป็นที่รู้จักของคนทำงานในวงการเอ็นจีโอ ก่อนที่เขาจะเข้าทำงานให้กับพรรคไทยรักไทย เขามีสายสัมพันธ์กับ พ.ต.ท.ทักษิณ มาก่อนแล้วเมื่อเข้าไปทำงานกับกลุ่มชินวัตรในตำแหน่งผู้ช่วยกรรมการผู้อำนวยการ และในช่วง

⁶¹ อิทธิพลของกลุ่มธุรกิจกับพรรคการเมือง ศึกษาเฉพาะพรรคประชาธิปัตย์ และพรรคไทยรักไทย (รายงานวิชาการหลักสูตรพรรคการเมืองกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้า, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), น. 60.

พ.ต.ท.ทักษิณเข้าทำงานการเมืองกับพรรคพลังธรรม ในปี พ.ศ. 2537 ในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ภูมิธรรมเข้าไปทำงานในฐานะที่ปรึกษาส่วนตัว ในช่วงของการเตรียมการจัดตั้งพรรคไทยรักไทย พ.ต.ท.ทักษิณ ได้ให้ภูมิธรรมทำหน้าที่พบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ทั่วประเทศ ทั้งกลุ่มนักวิชาการมหาวิทยาลัยต่าง ๆ กลุ่มครู เอ็นจีโอ และผู้นำทางสังคมทั่วประเทศ⁶²

นพ.พรหมินทร์ เลิศสุริย์เดช เป็นแกนนำสำคัญในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และหลังจากได้ลาออกจากราชการ ได้มาร่วมงานกับกลุ่มชินวัตรในปี พ.ศ. 2536 ในตำแหน่งผู้จัดการอาวุโสพัฒนาธุรกิจ บริษัท อินเตอร์ เนชั่นแนล บรอดคาสติ้ง คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) และกรรมการผู้จัดการบริษัท ซี.เอส.คอมมิวนิเคชั่น จำกัด จากนั้นจึงลาออกมาเป็นผู้ร่วมงานกับพรรคไทยรักไทยโดยมีหน้าที่สำคัญในการร่างนโยบายสาธารณสุข นอกจากนี้ นพ.พรหมินทร์ ที่เป็นหนึ่งในคนเดือนตุลาแล้วยังมี สุธรรม แสงประทุม และเกรียงกมล เลหาไพโรจน์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับทักษิณมาตั้งแต่พลังธรรมอีกด้วย⁶³

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ ในอดีตเป็นอาจารย์ประจำคณะบริหารธุรกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) มีสายสัมพันธ์กับทักษิณ เมื่อเขาได้เข้าไปช่วยงานในกระทรวงการต่างประเทศในฐานะที่ปรึกษารัฐมนตรี อีกทั้งสมคิดยังได้มีสายสัมพันธ์กับทงก พิทยะ ในฐานะอาจารย์กับศิษย์ที่นิด้า ซึ่งทงกเป็นคนบริหารการเงินให้กับธุรกิจในเครือชินวัตร และสมคิดได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในพรรคไทยรักไทยด้วยการเป็นผู้วางแผนกลยุทธ์การตลาดทางการเมือง ในฐานะนักวิชาการที่ประสบความสำเร็จทางด้านกรวางกลยุทธ์ให้กับพรรคไทยรักไทย ซึ่งเห็นได้จากคำนิยมที่สมคิดเขียนให้กับหนังสือ “คิดใหม่ เพื่ออนาคต” ของธันว์ชัย ไชยตระกูลชัย (ผู้แปล) จาก “Rethinking the Future” ว่า “มีหนังสืออยู่เล่มหนึ่งค่อนข้างเป็นหลักสำคัญมาก ก่อให้เกิดแนวคิดของการวางแผนของพรรคไทยรักไทยขึ้น หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่นิยมมากทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยชื่อ Rethinking the Future หรือ คิดใหม่ เพื่ออนาคต”

⁶² รวบรวมจาก เนชั่นสุดสัปดาห์ (5-11 กุมภาพันธ์ 2544):18 ; เนชั่นสุดสัปดาห์ (19-25 กุมภาพันธ์ 2544):11 ; เนชั่นสุดสัปดาห์ (26 กุมภาพันธ์ - 4 มีนาคม 2544):11.

⁶³ เนชั่นสุดสัปดาห์ (4-10 กุมภาพันธ์ 2541):14.

กลุ่มคนเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นนักธุรกิจ นักวิชาการ ได้ส่งเสริมภาพลักษณ์ให้กับผู้นำพรรค และพรรคไทยรักไทยเป็นอย่างมาก อีกทั้งคนเหล่านี้ยังได้ช่วยวางกลยุทธ์ทางการเมืองให้กัน โดยเชื่อมโยงวงกรอบกำหนดทิศทางการทำงานและเชื่อมโยงกับ องค์การธุรกิจ นักวิชาการ องค์การประชาชนในระดับรากหญ้าเพื่อการเข้าถึงประชาชนในพื้นที่ชนบท ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดที่ส่งผลกระทบต่อจำนวนที่นั่งในการเลือกตั้งอีกด้วย

ปัจจัยที่สาม : นโยบายพรรคการเมืองของพรรคไทยรักไทย⁶⁴

พรรคไทยรักไทยได้วางแนวนโยบายหลักของพรรคโดยมีนโยบายที่เน้นการปฏิรูปในทุกมิติ มีแนวความคิดใหม่ทั้งในด้านเป้าหมาย และวิธีการพัฒนาประเทศแบบ "เน้นการบริหารเชิงกลยุทธ์ในระดับชาติ" โดยเสนอแนวนโยบายหลักที่ครอบคลุม นโยบายการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างครอบคลุม ได้แก่

นโยบายทางเศรษฐกิจ : ปรับเปลี่ยนโครงสร้างในการดำเนินนโยบายการเงิน การคลัง ที่ถูกกำหนดจากปัจจัยภายนอกประเทศ โดยพรรคเชื่อว่าที่ผ่านมาเกิดจากความผิดพลาดเชิงนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับโครงสร้างการผลิตและวัฒนธรรมไทย พรรคจึงสนับสนุนให้เกิดนโยบายเศรษฐกิจ โดยยึดเอกราชทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานที่สำคัญทางด้านการเงินการคลังและต้องมีการจัดตั้งสถาบันการเงินเฉพาะด้าน อีกทั้งมาตรการส่งเสริมการลงทุน เร่งบรรเทาปัญหาคนว่างงานอันเป็นผลจากวิกฤตทางเศรษฐกิจด้วย

นโยบายทางด้านการเมือง : พัฒนาโครงสร้างส่วนกลางทางการเมืองโดยพัฒนาสถาบันการเมืองที่ทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างโครงสร้างพื้นฐานทางการเมืองกับโครงสร้างส่วนบนทางการเมืองคือสถาบันพรรคการเมืองและสถาบันข้าราชการ ควบคู่กับการสนับสนุนบทบาทของสถาบันสื่อมวลชน ให้เป็นสถาบันที่เข้มแข็ง

นโยบายทางการบริหาร : มุ่งจะปฏิรูประบบราชการ ปรับเปลี่ยนแนวคิดการบริหาร ในลักษณะของการปกครองมาเป็นการบริหารราชการในเชิงของการพัฒนา เพื่อให้ระบบราชการมีขนาดเล็กลง โปร่งใสเปิดเผยมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น

⁶⁴ "กรอบนโยบายหลักพรรคไทยรักไทย," สารพรรคไทยรักไทย (พฤศจิกายน 2541):2.

นอกจากพรรคไทยรักไทยมีกลุ่มของนโยบายหลักในการดำเนินการทางเมืองแล้ว พรรคไทยรักไทยยังมีจุดเด่นของนโยบายที่แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ก็คือ มีการนำเสนอ นโยบายเร่งด่วน 11 ประการ หรือ “วาระแห่งชาติ 11 ประการ” ได้แก่

วาระแห่งชาติที่ 1 : พัฒนาตลาดเงิน ตลาดทุน และตลาดตราสารหนี้

- ลดภาษี จูงใจให้บริษัทเอกชนเข้าจดทะเบียนกับตลาดหลักทรัพย์ โดยใน 5 ปีแรก จะลดภาษีเงินได้นิติบุคคล เหลือร้อยละ 25 จากร้อยละ 30
- เพิ่มความหลากหลายในตลาดทุน โดยการกระตุ้นและเพิ่มสิทธิประโยชน์ เพื่อนำ รัฐวิสาหกิจเข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ฯ ทดแทนการขายราคาถูกให้กับต่างชาติ
- สนับสนุนกิจการขนาดเล็ก โดยเฉพาะกิจการในระบบเศรษฐกิจใหม่ (new economy) ที่ใช้ความรู้และไอทีเป็นพื้นฐาน ให้มีโอกาสระดมทุนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย
- สนับสนุนให้ธนาคารพาณิชย์ไทยพัฒนาองค์กร เพื่อแข่งขันได้ในตลาดการเงินของโลก และเป็นที่ยิ่งของธุรกิจในประเทศ
- ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตลาดตราสาร เพื่อรองรับการขยายตัวของตราสารหนี้ โดย จัดให้มีระบบประเมินความน่าเชื่อถือที่มีประสิทธิภาพ และพัฒนาตลาดพันธบัตรรัฐบาล เพื่อให้เกิดอัตราดอกเบี้ยอ้างอิง

วาระแห่งชาติที่ 2 : ปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจควบคู่กับปรับโครงสร้างหนี้

- ตั้งสถาบันบริหารสินทรัพย์แห่งชาติเพื่อจัดการซื้อหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หรือ NPL ออกจากธนาคารพาณิชย์อย่างเด็ดขาด ในระดับราคาที่เหมาะสมเพื่อให้ธนาคารพาณิชย์กลับสู่ ภาวะปกติ สามารถปล่อยกู้ เพื่อสนับสนุนภาคการผลิตที่เข้มแข็งของประเทศได้อย่างต่อเนื่อง
- แบ่งกลุ่มธุรกิจที่เป็น NPL ตามประเภท และศักยภาพของการสร้างรายได้ให้ประเทศ ชาติในอนาคต อาทิ กลุ่มอุตสาหกรรมหมดศักยภาพ (dog) กลุ่มที่เป็นพื้นฐานการสร้างงาน สร้าง รายได้ปัจจุบัน (cash cow) กลุ่มอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพสูง (star) และกลุ่มอุตสาหกรรมใน เศรษฐกิจใหม่ (new economy) เพื่อจัดวางนโยบายการปรับโครงสร้างหนี้และการปรับโครงสร้าง ธุรกิจ (corporate restructuring) ให้สอดคล้องกับศักยภาพของแต่ละกลุ่ม
- บริหาร จัดการ เพื่อฟื้นฟูหนี้ แต่ละกลุ่มด้วยนักบริหารมืออาชีพให้สอดคล้องกับ แนวทางปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ และศักยภาพของแต่ละธุรกิจแต่ละกลุ่มอุตสาหกรรม พร้อมทั้ง ป้องกันไม่ให้คนที่ทำผิดได้ประโยชน์ และคนทำดีได้รับโทษ (moral hazard)

วาระแห่งชาติที่ 3 : สร้างรายได้ แก้ปัญหาคนตกงาน

- ปรับทิศทางของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนหรือบีโอไอ ให้เน้นการสนับสนุนธุรกิจขนาดเล็ก
- ปรับปรุงกฎหมาย เพื่อเพิ่มโอกาส และเกื้อกูลการเกิด และการอยู่รอดของผู้ประกอบการใหม่
- ปรับปรุงกฎหมายล้มละลาย เพื่อให้โอกาสผู้ประกอบการที่ล้ม สามารถฟื้นฟูกิจการโดยเริ่มต้นธุรกิจใหม่ได้อีกครั้ง
- เก็บภาษีธุรกิจขนาดเล็กในช่วงเริ่มแรกในอัตราพิเศษ เพื่อให้โอกาสผู้ประกอบการรายใหม่เติบโต
- ตั้งกองทุนร่วมทุนแห่งชาติ และตั้งธนาคาร SME Bank เพื่อสนับสนุนการเติบโตของผู้ประกอบการใหม่
- ตั้งธนาคารเพื่อธุรกิจรายย่อย หรือ people bank เพื่อสนับสนุนทุนก้อนแรกในการเริ่มธุรกิจ โดยไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน
- พัฒนาทักษะวิชาชีพให้แก่คนตกงาน และยกระดับความสามารถของผู้ประกอบการไทย
- ตั้งกระทรวงพัฒนาผู้ประกอบการ เพื่อขยายบทบาทของรัฐบาลในการส่งเสริมพัฒนาผู้ประกอบการอย่างจริงจัง

วาระแห่งชาติที่ 4 : ฟันฟูชีวิตเกษตรกรไทย

- พักการชำระหนี้ให้กับเกษตรกรรายย่อยเป็นเวลา 3 ปี เพื่อใช้เวลาดังกล่าวฟื้นฟูและปรับโครงสร้างการผลิต
- เร่งรัดการแก้ปัญหาที่ดินทำกินของประชาชน โดยนำเทคโนโลยีภาพถ่ายดาวเทียมมาใช้ในการสำรวจพื้นที่
- จัดมาตรการสนับสนุนการแปรรูป เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลผลิตของเกษตรกร แหล่งผลิตในชุมชน ให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับของตลาดโลก
- ขยายโอกาสเพิ่มรายได้ครัวเรือน สร้างความเข้มแข็งชุมชนโดยส่งเสริมให้เกิด “วิสาหกิจชุมชน” โดยจัดให้มีกองทุนให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนและหมู่บ้าน เพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง

- จัดโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งสินค้า” หรือ “one village one product” พร้อมทั้งพัฒนาทักษะในการผลิต เพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างรายได้และพึ่งตนเอง เป็นชุมชนที่เข้มแข็งอย่างแท้จริง
- ปรับทิศทางการผลิตในภาคเกษตรใหม่ ให้สอดคล้องสถานการณ์โลกโดยมุ่งส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ (organic farming) การผลิตแปรรูปอาหาร คุณภาพสูง ปลอดภัยตัดแต่งพันธุกรรม หรือ GMO
- ให้ BOI แก่เอกชนที่ลงทุนวิจัยและพัฒนา เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ใหม่โดยใช้วิธีการธรรมชาติ
- จัดโครงสร้างฟื้นฟูคุณภาพดิน ลดการใช้สารเคมี โดยนำปุ๋ยอินทรีย์และกลวิธีทางชีวภาพมาใช้อย่างจริงจัง
- ดึงชุมชนร่วมฟื้นฟูและปรับปรุงพื้นที่ 25 กลุ่มน้ำหลัก พร้อมทั้งพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก เพื่อเก็บไว้ในชุมชน
- ฟื้นฟูทรัพยากรและระบบนิเวศทางทะเลไทย
- จัดระบบเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ เพื่อการเกษตร e-agriculture พร้อมทั้งติดตั้งคอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต เชื่อมเครือข่ายในทุกตำบล
- ปฏิรูปการทำงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตรสู่การเกษตร เพื่อการพาณิชย์

วาระแห่งชาติที่ 5 : การศึกษาสร้างคนสร้างชาติ

- วางแผนในการ “สร้างคน” ให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและเศรษฐกิจ
- ส่งเสริมให้มีการปฏิรูปการเรียนรู้อย่างจริงจัง เพื่อ “สร้างคน” ให้มีความพร้อมทั้งทักษะ ปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ และจริยธรรมให้สังคมไทย มีความสมดุล มีคุณภาพและเป็นสุข
- สร้างปัจจัยเพื่อความเป็นเลิศในสถานศึกษาทุกระดับ คือสภาพแวดล้อมปลอดภัย ปลอดภัยเสถียร อุปกรณ์ทันสมัย การบริหารจัดการเข้มแข็งมีประสิทธิภาพ และครูดีมีคุณภาพ
- รวมพลังครอบครัว ชุมชน องค์กรศาสนา และองค์กรอื่น ๆ ให้ร่วมสนับสนุนการศึกษา เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- นักเรียนที่จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ม.6) ทุกคนจะต้องมีความสามารถพื้นฐานในการใช้ภาษาอังกฤษ และใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

- ผลักดัน “พ.ร.บ.การอาชีวศึกษาและการฝึกอบรมแห่งชาติ” ให้เกิด “การศึกษอาชีวภาคประชาชน” ที่เป็นระบบต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อให้เด็กและเยาวชนทำงานเป็นและมีอาชีพ เพิ่มทักษะแก่ผู้อยู่ในวัยแรงงาน และให้โอกาสผู้เกษียณงานแล้วหาความรู้และทักษะใหม่

- ส่งเสริมให้อุดมศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ เพื่อสร้างผลงานวิจัยสร้างบัณฑิตคุณภาพ และเป็นแกนนำในการพัฒนาประเทศ

- สร้างการลงทุนเพื่อการศึกษา ปรับปรุงระเบียบราชการ และเพิ่มแรงจูงใจให้เอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและฝึกอบรมอย่างเต็มที่

วาระแห่งชาติที่ 6 : ต่อสู้ ขจัดภัยยาเสพติด

- ร่วมมือหน่วยทหารเสนารักษ์ เพื่อจัดค่ายบำบัดผู้ป่วยที่ติดยาเสพติดให้มืออย่างกว้างขวาง

- ร่วมมือกับบีไอไอ ส่งเสริมการนำเข้าเครื่องมือและลดหย่อนภาษีให้กับโรงพยาบาลเอกชนที่ตั้งศูนย์ฟื้นฟูเด็กที่ติดยาเสพติด

- ส่งเสริมการลงทุนในโครงการพื้นที่ สร้างกิจกรรมสำหรับเด็ก อาทิ พิพิธภัณฑสถาน ศูนย์กีฬา และศูนย์เยาวชน เพื่อให้เด็กมีกิจกรรมพัฒนาสุขภาพกายใจ และห่างไกลยาเสพติด

- ให้มีการร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อร่วมมือปราบปรามยาเสพติดบริเวณชายแดนอย่างต่อเนื่อง

- ให้มีการกำหนดบทลงโทษอย่างรุนแรง รวมทั้งดำเนินการจัดตั้งศาลพิเศษ เพื่อเร่งรัดการพิจารณาคดียาเสพติด

วาระแห่งชาติที่ 7 : ประกาศสงครามกับคอร์รัปชัน

- ดำเนินการอย่างเฉียบขาดกับผู้บริหารภาครัฐทุกระดับที่คอร์รัปชัน พร้อมปรับปรุงกระบวนการยุติธรรม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้สามารถดำเนินการเอาผิดได้อย่างรวดเร็ว เพื่อให้เห็นผลทันตา

- เพิ่มความเข้มแข็งของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) โดยจัดสรรงบประมาณ และให้อิสระอย่างแท้จริง

- ปฏิรูปพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดงบประมาณ เพื่อปิดกั้นโอกาสในการคอร์รัปชัน

- จัดตั้ง ป.ป.ช.ภาคประชาชน เพิ่มการให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน

- จัดทำเว็บไซต์ เพื่อให้ประชาชนสามารถแจ้งข้อมูลทุจริตคอร์รัปชันที่เกิดขึ้น ทั้งในวงราชการและเอกชนได้

วาระแห่งชาติที่ 8 : พลิกโฉมบริการสาธารณสุข

- จัดให้มีการประกันสุขภาพสำหรับคนไทยทั้ง 62 ล้านคน โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบสุขภาพของตนเองและครอบครัวตามศักยภาพของทุกครัวเรือน

- ประชาชนสามารถเลือกลงทะเบียนใช้บริการสถานพยาบาลทั้งของรัฐและเอกชนได้ตามที่ตนเองพอใจ โดยระบบประกันสุขภาพที่สร้างขึ้นจะจัดสรรเงินงบประมาณจากกองทุนให้กับสถานพยาบาลเหล่านั้นอย่างเพียงพอ ตามสัดส่วนของประชาชนที่ลงทะเบียน ซึ่งหมายถึงการคืนอำนาจในการจัดการบริการสุขภาพกลับสู่ประชาชน

- ให้ประชาชนได้มีโอกาสรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลที่มีคุณภาพและใกล้บ้าน

- ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมสุขภาพสำหรับเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ

- จัดระบบป้องกันโรค โดยการให้ความรู้ด้านสุขภาพและการฉีดวัคซีนป้องกันโรคอย่างทั่วถึง

- เสริมมาตรการทางแพทย์ มาตรการทางสังคม และมาตรการทางศีลธรรม เพื่อลดจำนวนผู้ป่วยโรคเอดส์

- จัดให้มีแผนอุบัติเหตุและอุบัติภัยแห่งชาติ เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนเสริมความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชน ให้การป้องกันและการจัดการ เมื่อเกิดอุบัติเหตุ และอุบัติภัย

- ระดมเครื่องมือทางสื่อสารมวลชนทุกรูปแบบ เพื่อให้ความรู้และทักษะแก่ประชาชนด้านสุขภาพและด้านโรคภัยไข้เจ็บ

วาระแห่งชาติที่ 9 : สร้างครอบครัวเข้มแข็ง เพิ่มบทบาทสตรีทางการเมือง

- พัฒนาบทบาทสตรีในการเป็นเสาหลักของครอบครัวที่เข้มแข็ง

- ส่งเสริมบทบาทของผู้หญิงในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นหลักให้กับครอบครัว

- ส่งเสริมบทบาทสตรีในด้านการเมือง การฟื้นฟูเศรษฐกิจและการร่วมพัฒนาชุมชนให้ทัดเทียมเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชาย

วาระแห่งชาติที่ 10 : แปรรูปรัฐวิสาหกิจ เพื่อประโยชน์สูงสุดของชาติ

- ไม่เร่งขายรัฐวิสาหกิจโดยไร้ทิศทาง และปราศจากการคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาว

- เร่งปรับปรุงการบริหารจัดการรัฐวิสาหกิจให้เป็นมืออาชีพ ให้มีระบบตรวจสอบที่เป็นอิสระและโปร่งใส

- นำรัฐวิสาหกิจที่พัฒนาเป็นองค์กรมืออาชีพแล้ว ให้เข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ฯ ทั้งภายในและต่างประเทศ

- เอาจริงเมืองออกจากรัฐวิสาหกิจ โดยการสร้างกลไกป้องกันไม่ให้ฝ่ายการเมืองหาผลประโยชน์จากรัฐวิสาหกิจได้

วาระแห่งชาติที่ 11 : วางยุทธศาสตร์ภูมิภาคใหม่

- กระจายความสำคัญของเมืองออกสู่เมืองหลักในภูมิภาคทั่วประเทศ
- กำหนดเป้าหมายให้เมืองหลักในภูมิภาคเป็นศูนย์กลางเฉพาะเรื่อง เช่น เมืองท่องเที่ยว เมืองอุตสาหกรรม เมืองอิเล็กทรอนิกส์ เมืองแห่งนวัตกรรม เมืองสมุนไพร เมืองเกษตรกรรม ฯลฯ
- สร้างระบบเครือข่ายระหว่างเมืองหลักและเมืองใกล้เคียงในภูมิภาคเพื่อให้สามารถเกื้อกูล พัฒนาระดับความสามารถทั้งในเชิงการผลิต การบริหาร การท่องเที่ยว และความสามารถในการแข่งขันร่วมกัน

การนำเสนอวาระแห่งชาตินี้มีเพื่อแสดงให้เห็นว่าพรรคมีความพร้อมที่จะเข้ามาบริหารประเทศ ดังคำกล่าวของ ภูมิธรรม เวชยชัย ที่กล่าวว่า “...เพื่อแสดงความพร้อมหากได้รับการเลือกตั้ง ด้วยคะแนนเสียงที่มากพอจัดตั้งรัฐบาล ก็สามารที่จะแปรเปลี่ยนนโยบายหรือวาระ ทั้ง 11 ประการ นั้นเป็นนโยบายของรัฐบาลได้โดยตรง ซึ่งในมุมมองหนึ่งมองได้ว่านโยบายของพรรคไทยรักไทยนั้นครอบคลุมแทบทุกส่วนของสังคม ถูกปรับให้ง่ายต่อการทำการประชาสัมพันธ์และการสร้างจุดขายของพรรคต่อสาธารณะ โดยเรียกชื่อว่า “วาระแห่งชาติ 11 ประการ” ครอบคลุมทั้งเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม”⁶⁵ ตามแนวความคิดรัฐบาลพรรคเดียวที่พรรคเดียวครอบงำที่พร้อมจะแปลงนโยบายของพรรคสู่การเป็นนโยบายแห่งชาติ

นอกจากนี้ถึงแม้ว่า ในช่วงก่อนการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 จะมีนักวิชาการออกมาแสดงความไม่เห็นด้วยกับนโยบายของพรรค อย่างเช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายของพรรคไทยรักไทยเพราะพรรคไม่เปิดทางเลือกให้ประชาชนเลือกพรรคเข้าไปบริหารงานในฐานะ

⁶⁵ ภูมิธรรม เวชยชัย, จากจังหวัดคิดทักษิณ ชินวัตร สู่อำนาจพรรคไทยรักไทย (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, 2547), น. 51-59. พรรคไทยรักไทยประกาศวาระแห่งชาติ 11 ประการ ในการประชุมใหญ่สามัญประจำปี พ.ศ. 2543 เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2543 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รัังสิต.

พรรคร่วมรัฐบาลหรือพรรคฝ่ายค้านเลย แต่มุ่งที่จะเสนอนโยบายเพื่อให้ได้รับการเลือกตั้งเป็นการนำรัฐบาลแต่เพียงอย่างเดียว แต่เขาก็ยังได้กล่าวชื่นชมนโยบายของพรรคไทยรักไทยว่า “แม้นโยบายของคุณทักษิณจะฟังไม่ขึ้นเท่าไร แต่พรรคไทยรักไทยอาจเป็นพรรคการเมืองแรกที่พยายามเสนอทางเลือกเชิงนโยบายแก่สังคม **แม้เป็นทางเลือกที่เราอาจไม่เห็นด้วย แต่การที่จะพยายามเสนอทางเลือกเชิงนโยบายนี้แหละ ที่ต้องถือว่าเป็นความก้าวหน้าในการเมืองไทย**”⁶⁶

ดังนั้นเมื่อปัจจัยด้านสภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงในฐานะที่เป็นปัจจัยชนวนเปิดช่องให้ต่อการเติบโตของผู้นำการเมือง อย่าง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เมื่อผสมผสานเข้ากับปัจจัยด้านผู้นำการเมือง ที่มีวิสัยทัศน์ต่อการบริหารประเทศที่ดี มีฐานอำนาจทางเศรษฐกิจที่มั่นคง ผนวกเข้ากันกับนโยบายของพรรคที่ตอบสนองครอบคลุมต่อความต้องการของคนทุกกลุ่มในสังคม ปัจจัยเหล่านั้นได้ส่งผลเป็นทวีคูณต่อพรรคการเมืองคู่แข่งให้ในวันได้ทวีความอ่อนแอลงเรื่อย ๆ จนมีอาจเป็นพลังต่อกรกับพรรคไทยรักไทยในการชิงชัยที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544 ได้เลย

ปัจจัยที่สี่ : ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ. 2544

พรรคการเมืองคู่แข่งตามทัศนะของผู้เขียนในบริบทนี้นั้นคงจะหมายถึงพรรคการเมืองที่หัวหน้าพรรคเคยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หรือรวมทั้งเป็นพรรคที่มีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจทางนโยบายในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของประเทศ ในช่วงที่ประเทศเกิดวิกฤต ในช่วงปี พ.ศ. 2531 จนถึง พ.ศ. 2543 ซึ่งเป็นผลให้พรรคการเมืองคู่แข่งของพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 มีด้วยกัน 4 พรรคการเมือง อันประกอบไปด้วย พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย พรรคความหวังใหม่ และพรรคชาติพัฒนา

ความอ่อนแอของพรรคการเมืองฝ่ายคู่แข่งนับว่าเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งเหนือพรรคอื่น ๆ และสำหรับสาเหตุที่เป็นผลให้พรรคการเมืองคู่แข่งเหล่านี้ทวีความอ่อนแอลงไปทุกขณะนั้น เกิดได้ทั้งจากความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งโดยตรงซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการที่รัฐบาลภายใต้การนำของพรรคคู่แข่งเหล่านี้ในอดีต ไม่อาจแก้ไข

⁶⁶ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ทางเลือกเชิงนโยบายของ ทพท.” มติชนรายวัน (2 มิถุนายน 2543), น. 6.

(ตัวหนาเน้นจากต้นฉบับ)

ปัญหาที่เกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจ ผู้นำมีการตัดสินใจดำเนินการบริหารประเทศที่ผิดพลาด ส่งผลให้ไทยต้องเสียเอกราชทางเศรษฐกิจให้กับต่างชาติ จนเป็นผลให้ประชาชนในประเทศต่างต้องมาแบกรับหนี้สินจำนวนมหาศาล รวมทั้งประชาชนยังเกิดการเบื่อหน่ายการคอร์รัปชันของนักการเมืองอีกด้วย จึงเป็นเหตุให้ พ.ต.ท.ทักษิณเป็นที่จับตามองของประชาชนในฐานะนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จที่อาสาตัวเข้ามาบริหารประเทศ ตามที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น

เห็นได้จากคะแนนนิยมทางการเมืองของการสำรวจของสถาบันการศึกษาหลายสถาบันบ่งชี้ว่ายิ่งเข้าใกล้วันเลือกตั้ง คะแนนนิยมของ พ.ต.ท.ทักษิณ เริ่มดีขึ้นและทำคะแนนคู่คี่มากับ นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งแน่นอนว่าย่อมเป็นผลดีต่อพรรคไทยรักไทยไปด้วย และเมื่อสภาวะทางการเมืองเริ่มเข้าใกล้วันเลือกตั้ง การทำแบบสำรวจคะแนนนิยมก็เป็นไปอย่างคึกคัก ดังนี้⁶⁷

“กรุงเทพโพลล์” ของมหาวิทยาลัยกรุงเทพ แถลงผลการสำรวจคะแนนนิยม นายกรัฐมนตรีในดวงใจของคนกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2542 ปรากฏว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้รับความนิยมร้อยละ 37.2 นายชวน หลีกภัย ได้รับความนิยมร้อยละ 32.0 นายกร ทักษะรังสี ได้รับความนิยมร้อยละ 32.0 และในปี พ.ศ. 2543 ศูนย์วิจัยกรุงเทพโพลล์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ทำการสำรวจความคิดเห็นประชาชนในเขต กทม. และปริมณฑล จำนวน 1,985 คน ระหว่างวันที่ 26 -28 สิงหาคม พ.ศ. 2543 ในหัวข้อ “โค้งสุดท้ายรัฐบาล ชวน หลีกภัย” ผลสำรวจพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่พอใจในการทำงานของนายกรัฐมนตรี แต่ในหัวข้อที่ว่าผู้ที่เหมาะสมจะเป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อไป พบว่า 39.2% เห็นว่าควรเป็น พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย รองลงมาคือ นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ได้รับความนิยมร้อยละ 11.1 และนายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรคชาติไทย ได้รับความนิยมร้อยละ 3.2⁶⁸

นอกจากนี้ในการแสดงความความคิดเห็นทางการเมืองในที่สาธารณะพร้อมกัน เช่น ในการจัดงานปราศรัยแสดงวิสัยทัศน์ของผู้นำพรรคการเมืองที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2543 หลังการปราศรัย สวนดุสิตโพลล์ ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน

⁶⁷ “คะแนนนิยมการเมืองของ ‘ทักษิณ ชินวัตร’ ไล่ ‘ชวน หลีกภัย’ มาติด ๆ,” มติชนสุดสัปดาห์ (26 มกราคม 2542):11.

⁶⁸ “โพลล์-ชวน คะแนนตก,” เนชั่นสุดสัปดาห์ (4-10 กันยายน 2543):9.

ที่เข้าฟังและรับชมการถ่ายทอดการตอบคำถามของหัวหน้าพรรคทั้ง 4 คน ทางสถานีโทรทัศน์ คือ ชวน ผู้นำพรรคประชาธิปัตย์ พ.ต.ท.ทักษิณ ผู้นำพรรคไทยรักไทย กร ทักษะรังสี ผู้นำพรรคชาติพัฒนา และนายบรรหาร ศิลปอาชา ผู้นำพรรคชาติไทย จำนวน 1,384 คน พบว่า จากคำถามที่มีทั้งหมด 6 คำถาม ผู้นำพรรคไทยรักไทยได้รับคะแนนสูงสุดเหนือผู้นำพรรคการเมืองอื่น ๆ ทุกข้อ กล่าวคือ 1. แกลงนโยบายของพรรคที่น่าสนใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้ อันดับ 1 พ.ต.ท.ทักษิณ 54.39% 2. หัวหน้าพรรคที่สามารถตอบคำถามได้ชัดเจนที่สุด พ.ต.ท.ทักษิณ 46.47% 3. การตอบคำถามที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ พ.ต.ท.ทักษิณ 43.68% 4. หัวหน้าพรรคที่ตอบคำถามได้น่าเชื่อถือ / น่าไว้วางใจ พ.ต.ท.ทักษิณ 41.97% 5. ภาพรวมในการพูดของหัวหน้าพรรคที่ประชาชนพอใจ พ.ต.ท.ทักษิณ 49.68% ถ้าคะแนนเต็ม 10 คะแนน ประชาชนให้คะแนนหัวหน้าพรรคแต่ละคนอย่างไร พ.ต.ท.ทักษิณ 8.17 คะแนน⁶⁹

จากการทำโพลล์สำรวจจากสำนักต่าง ๆ เห็นได้ว่าคะแนนนิยมในตัวของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีมากขึ้นเหนือหัวหน้าพรรคการเมืองคู่แข่งอย่างพรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย พรรคความหวังใหม่ และ พรรคชาติพัฒนา จึงเป็นเหตุให้ผู้เขียนเกิดความสงสัยว่าเหตุอันใดหัวหน้าพรรคการเมืองคู่แข่งเหล่านี้ ที่เคยดำรงตำแหน่งเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลและนายกรัฐมนตรีประชาชนถึงเริ่มหมดความนิยมลงและกลับหันมาเทคะแนนนิยมให้กับ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร?

ดังนั้นในตอนนี้จะเป็นการศึกษาวิเคราะห์ถึงความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่ง ใน 2 ลักษณะคือ (1) ความอ่อนแอโดยตัวเองของพรรคการเมืองคู่แข่ง และ (2) ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งจากการที่สมาชิกพรรคได้ย้ายเข้ากับพรรคไทยรักไทยก่อนการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544 ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าความอ่อนแอของพรรคคู่แข่ง ลักษณะที่สองนี้เป็นการทำลายพลังทางการเมืองของพรรคการเมืองไทยเสมอมาตั้งแต่อดีตที่พรรคการเมืองเริ่มก่อตั้งเป็นครั้งแรกจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นความไร้เสถียรภาพของอุดมการณ์ของนักการเมืองที่มีต่อพรรค ความต่อเนื่องในทางการเมืองในฐานะที่เป็นสถาบันการเมืองรูปแบบหนึ่ง เป็นต้น

⁶⁹ มติชนรายวัน (21 ธันวาคม 2543), น. 32.

ความอ่อนแอโดยตัวเองของพรรคการเมืองคู่แข่ง

พรรคประชาธิปัตย์ ถึงแม้ว่าจะเป็นพรรคการเมืองที่เก่าแก่ จนได้รับการยกย่องว่าเป็นพรรคการเมืองที่มีความเป็นสถาบันการเมืองมากที่สุดก็ตาม แต่ในช่วงการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งในช่วงปี พ.ศ. 2544 ภาพลักษณ์ของพรรคประชาธิปัตย์กลับมีผลภาพลักษณ์ทางด้านลบมากกว่า ที่เกิดจากความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 ในฐานะที่เป็นพรรคแกนนำรัฐบาลชุดที่ผ่านมา ที่ประชาชนส่วนใหญ่ต่างคาดหวังและได้ให้โอกาสกับทีมเศรษฐกิจเพื่อให้เข้ามาแก้ไขปัญหา แต่ประชาชนก็พบกับความผิดหวังอีกครั้งจากการบริหารงานของพรรคประชาธิปัตย์ ดังเช่นที่นักหนังสือพิมพ์ได้กล่าวถึงปัญหาด้านคะแนนนิยมในตัวพรรคประชาธิปัตย์ไว้ว่า “ปัญหาเศรษฐกิจที่เรื้อรัง ส่งผลให้คะแนนนิยมในพรรคประชาธิปัตย์ลดต่ำลงเนื่องจากประชาชนเคยฝากความหวังไว้กับพรรคประชาธิปัตย์ว่า พรรคการเมืองนี้จะเข้ามาแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้ ทว่า 3 ปี แห่งการพิสูจน์ฝีมือ พอเพียงแล้วที่จะตัดสินว่า พรรคประชาธิปัตย์ประสบความสำเร็จมากน้อยแค่ไหน”⁷⁰

นอกจากนี้พรรคยังเกิดปัญหาการเมืองภายในจากปัญหา “เกาเหลา” ที่เกิดขึ้นจากทีมเศรษฐกิจของพรรคประชาธิปัตย์เอง ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นจากความขัดแย้งในการทำงานที่เป็นไปคนละทิศละทาง ระหว่าง นายศุภชัย พานิชภักดิ์ กับ นายธานินทร์ นิมมานเหมินทร์ และทำให้ นายศุภชัย ได้ประกาศวางมือทางการเมือง โดยชี้แจงว่าแนวทางแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจไม่สอดคล้องกับนายธานินทร์และต้องการไปดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการองค์การการค้าโลก จนเป็นผลให้พรรคประชาธิปัตย์ขาดบุคลากรชั้นนำของพรรคไป นอกจากนี้ยังเกิดรอยร้าวระหว่างกลุ่มนายชวน หลีกภัย กับ พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ อันเนื่องมาจาก พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ ถูกศาลรัฐธรรมนูญตัดสินว่าจงใจปกปิดบัญชีทรัพย์สินจนต้องเว้นวรรคทางการเมือง 5 ปี⁷¹ จนเป็นผลให้ พล.ต.สนั่น จำต้องลาออกจากการเป็นเลขาธิการพรรค จุดแตกหักของร้อยร้าวก็ได้มาถึงเมื่อ พล.ต.สนั่น ต้องการให้นายประดิษฐ์ ภัทรประสิทธิ์ ขึ้นเป็นเลขาธิการพรรค แต่นายชวนต้องการให้นายอนันต์ อนันตกุลเป็นเลขาธิการพรรค และเมื่อถึงวันประชุมพรรค นายชวนให้ถอนนายประดิษฐ์

⁷⁰ “พลังดูดดูด ‘ภาคนิยม’ ทักษิณ กวาด (อดีต) ส.ส.เขต ชี ‘ชวน’ ขึ้นนายกฯ,” มติชนรายวัน (21 พฤศจิกายน 2543), น. 13.

⁷¹ กองบรรณาธิการมติชน, ทักษิณ อัศวินผู้ฆ่าตัวเอง, น. 55.

ออกจากการเป็นเลขาธิการพรรคไปและเสนอชื่อนายอนันต์เป็นเลขาธิการพรรค ทำให้ พล.ต.สนั่น ไปพอใจเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุการณ์ดังกล่าวนี้เอง เอนก เหล่าธรรมทัศน์ อดีตรองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ถึงกับกล่าวว่า “เหตุการณ์นี้เองที่ทำให้ผมตระหนักว่า ภายในพรรคประชาธิปัตย์มีความขัดแย้งกันอย่างหนักระหว่างสายคุณชวน กับสาย เสธ. แต่พรรคประชาธิปัตย์ก็ดำรงอยู่และเติบโตบนความขัดแย้งนี้ได้เพราะทั้งสองสายต่างคานอำนาจกันอยู่ ครั้งเมื่อ เสธ. อ่อนกำลังลงเนื่องจากไปได้กุมตำแหน่งเลขาธิการพรรค อำนาจในพรรคก็เริ่มเสียสมดุล”⁷²

อีกทั้งผลจากความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจในครั้งนี้อย่างได้กระทบต่อภาพลักษณ์ของผู้นำพรรค อย่างชวน หลีกภัย อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่ตัดสินใจซ้ำ ไม่ทันต่อการแก้ไขปัญหา จนกล่าวได้ว่า “เมื่อไหร่ก็ตามที่ประเทศอยู่ในช่วงวิกฤตไม่ว่าจะเป็นด้านความมั่นคงหรือพิษจากระบบเศรษฐกิจ ชวน หลีกภัย อาจจะไม่เหมาะกับสถานการณ์บ้านเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงสูงลักษณะนี้”⁷³ ทั้งนี้ ธีรยุทธ บุญมี อาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยังได้เปรียบเทียบความแตกต่างอันสะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์และศักยภาพโดยรวมของนายชวน หลีกภัย และ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ไว้ค่อนข้างน่าฟังว่า “...พ.ต.ท.ทักษิณ มีวิสัยทัศน์ กกล้าคิด กล้าพูด กล้าตัดสินใจ ผิดกับนายชวนที่ซ้ำเน้นคำพูดเป็นสูตรที่ว่างเปล่า ไม่มีเนื้อหา คือมักพูดว่าต้องเน้นให้เป็นไปตามกฎหมาย ตามหลักการ”⁷⁴

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ เป็นผลให้พรรคประชาธิปัตย์ได้สร้างความทรงจำในด้าน “ลบ” ให้กับประชาชนและเป็นตราประทับที่เกิดขึ้นในใจประชาชนว่าพรรคประชาธิปัตย์ “บริหารงานไม่เป็น” มาจนถึงทุกวันนี้⁷⁵

พรรคชาติไทย

ภาพลักษณ์ของพรรคชาติไทยได้ถูกมองไปได้ทางด้านลบเช่นเดียวกับพรรคประชาธิปัตย์ แต่เกิดจาก ภาพลักษณ์ของคณะรัฐมนตรีของรัฐบาลบรรหารที่ได้สร้างคำอวดตะหางการเมือง “ยี่” ที่ประชาชนและสื่อมวลชนพร้อมใจกันขนานนามให้รัฐบาลบรรหาร เพราะรวบรวม

⁷² เอนก เหล่าธรรมทัศน์, พิศการเมือง (กรุงเทพมหานคร: openbook, 2548), น. 55.

⁷³ กาลัญ วรพิฑุต, RE-BRANDING พรรคประชาธิปัตย์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2548), น. 51.

⁷⁴ เดลินิวส์ (24 มิถุนายน 2544), น. 15.

⁷⁵ กาลัญ วรพิฑุต, RE-BRANDING พรรคประชาธิปัตย์, น. 48-49.

นักการเมืองที่มีประวัติคอร์รัปชันมากที่สุด รวมทั้ง “ภาพลักษณ์” ของนายกฯ บรรหารในสายตาของ คนกรุงเทพมหานครค่อนข้างเป็นลบ จึงขาดกระแสสังคมช่วยกันสนับสนุน⁷⁶ เพราะมองว่าเป็น นักการเมืองที่ขาดวิสัยทัศน์ในการบริหารประเทศ ตามที่ได้กล่าวไว้ในตอนที่ว่าด้วยเรื่องสภาวะ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์แล้ว

อีกทั้งพรรคชาติไทย ยังได้เจอกระแส “ดูด” นักการเมืองของพรรคไทยรักไทย และ สูญเสียกำลังพลของพรรคไปถึง 11 คน โดยเฉพาะกลุ่มของนายปองพล อติเรกสาร

พรรคความหวังใหม่

นับว่าเป็นพรรคการเมืองที่มีความอ่อนแอมากที่สุดในช่วงก่อนการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 เพราะเป็นพรรคที่โดนกระแส “ดูด” จากพรรคไทยรักไทยมากที่สุด ตั้งแต่การดูด กลุ่มวังน้ำเย็นของ นายเสนาะ เทียนทอง ที่ได้รับฉายาว่า “นักปั้นนายกฯ” ไม่ว่าจะป็นนายบรรหาร ศิลปอาชา และ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ หรือแม้แต่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร⁷⁷ โดยเขาได้นำสมาชิกพรรคไทยรักไทย ออกไปเกือบ 50 คน เช่น นายวิทยา เทียนทอง ส.ส.สระแก้ว นายฐานิสร์ เทียนทอง ส.ส.สระแก้ว นายพิเชษฐ สุทธิสวัสดิ์ ส.ส.เพชรบุรี นายชูชีพ หาญสวัสดิ์ ส.ส.ปทุมธานี นางพิมพ์ภา จันทระประสงค์ ส.ส.นนทบุรี นายสรอรรถ กลิ่นปทุม ส.ส.ราชบุรี นายสัมพันธ์ เลิศนุวัฒน์ ส.ส.เชียงใหม่ นายวีระกร คำประกอบ ส.ส.นครสวรรค์ ฯลฯ⁷⁸ โดยตัวนายเสนาะได้ให้เหตุผลว่า “เพราะผมเป็นเพื่อนกับอา เขา เลยชวนให้มาอยู่พรรคใหม่ ที่สำคัญผมอยากให้ทักษิณ เป็นนายกฯ โดยผมบอกกับทักษิณ ก่อนจับมือร่วมพรรคกันว่า ถ้าน้องเล่น (การเมือง) ต้องเล่นเป็นนายกฯ นะ”⁷⁹

อีกทั้งยังมีความขัดแย้งภายในพรรคระหว่าง ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง รองหัวหน้าพรรค กับนายจาตุรนต์ ฉายแสง เลขาธิการพรรค จนในที่สุด นายจาตุรนต์ตัดสินใจย้ายไปอยู่ได้ชายคา พรรคไทยรักไทย⁸⁰

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 54.

⁷⁷ ทีมข่าวการเมืองมติชน, ฉะ แฉ ฉาว นักการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2549), น. 121.

⁷⁸ กองบรรณาธิการมติชน, ทักษิณ อัศวินผู้ฆ่าตัวเอง, น. 54.

⁷⁹ ทีมข่าวการเมืองมติชน, ฉะ แฉ ฉาว นักการเมืองไทย, น. 129.

⁸⁰ กองบรรณาธิการมติชน, ทักษิณ อัศวินผู้ฆ่าตัวเอง, น. 55.

รวมทั้งความอ่อนแอของผู้นำพรรค พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ที่ไม่สามารถนำพาประเทศให้รอดพ้นจากกระแสวิกฤตเศรษฐกิจได้ จนปล่อยให้ประเทศสูญเสียเอกราชทางเศรษฐกิจเป็นครั้งแรก อันเนื่องมาจากการบริหารงานที่ขาดวิสัยทัศน์ ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น

พรรคชาติพัฒนา

หากกล่าวถึงพรรคชาติพัฒนา คงต้องกล่าวถึง พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ผู้ก่อตั้งพรรค ผู้ซึ่งในอดีตเคยดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าพรรคชาติไทย และยังคงดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 17 ของไทย ด้วยภาพลักษณ์ของผู้นำประเทศที่มีความคิดทันสมัย ในช่วงที่พลเอกชาติชายดำรงตำแหน่งเศรษฐกิจของประเทศมีอัตราการเจริญเติบโตที่สูง แต่ขณะเดียวกันก็เป็นช่วงที่การเมืองมีการทุจริตคอร์รัปชันมากมาย⁸¹ จนได้รับฉายา “ยี้” ไปเฉกเช่นเดียวกับรัฐบาลของนายบรรหาร

ต่อมาจึงได้ให้ นายกร ทัพพะรังสี หลายชายเป็นผู้สืบทอดดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าพรรคชาติพัฒนาแทน แต่ยังคงถือได้ว่าเป็นพรรคการเมืองขนาดเล็กที่ไม่สามารถเข้าต่อกรกับพรรคไทยรักไทยได้เลย อีกทั้งพรรคยังได้เจอกระแส “ดูด” นักการเมืองจากพรรคไทยรักไทย และสูญเสียกำลังพลของพรรคไปถึง 16 คน โดยเฉพาะกลุ่มของนายอดิศักดิ์ โพธารามิก และนายประชา มาลีนนท์

ความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งจากการควมรวมเข้ากับพรรคไทยรักไทย

แม้ว่าพรรคไทยรักไทยจะเป็นพรรคการเมืองที่ได้รับการก่อตั้งขึ้นใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2541 แต่ก็ยังเป็นพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวที่สามารถส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 ครบทั้ง 500 รายชื่อ ทั้งผู้สมัครที่มาจากระบบบัญชีรายชื่อ และผู้สมัครที่มาจากระบบแบ่งเขตเลือกตั้ง ตามกฎกติกาทางเมืองใหม่ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540⁸²

เหตุที่พรรคสามารถส่งผู้สมัครลงได้ครบทุกเขตเลือกตั้งนั้น เพราะไทยรักไทยมีการรวมตัวของกลุ่มคนหลากหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มนักธุรกิจ กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มองค์กรเอกชน ตามที่

⁸¹ กาลัญญ วรพิทยุต, RE-BRANDING พรรคประชาธิปไตย, น. 44.

⁸² รัตพงษ์ สอนสุภาพ และประจักษ์ น้าประสานไทย, Thaksino's Model ปฏิรูปความมั่นคงสู่ฐานอำนาจใหม่, น. 141.

ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น แต่อีกกลุ่มหนึ่งที่นับว่าเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งนั้น คงจะปฏิเสธไม่ได้ว่าพรรคไทยรักไทยมีการรวม ส.ส.เก่าจากพรรคการเมืองอื่นมาเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคไทยรักไทยด้วย เพราะ “พรรคไทยรักไทยต้องการ “ดิ่ง” นักการเมืองและกลุ่มการเมืองเพื่อขยายฐานทางการเมือง เพราะหากฐานทางการเมืองมั่นคงและแข็งแกร่ง พรรคไทยรักไทยจะสามารถอ้างอำนาจทางการเมืองได้ยืนยาว โดยเลือกตั้งนักการเมืองและกลุ่มการเมืองที่ช่วยเพิ่มพูนมูลค่าเพิ่มทางการเมือง โดยดิ่งอดีต ส.ส.ที่มีฐานเสียงในเขตพื้นที่ของตนเอง และอดีต ส.ส. ผู้เป็นที่นิยมของประชาชนเป็นหลัก เพื่อมาลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในการดิ่งนักการเมืองพรรคการเมืองอาจเลือกจ่ายราคาในรูปแบบเงินสดเช่น โอนเป็นก้อน ค่าใช้จ่ายในการรณรงค์ทางการเมืองและเงินเดือนประจำ หรือจ่ายราคาในรูปแบบตำแหน่งทางการเมือง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภาระต่อระหว่างพรรคการเมืองกับนักการเมืองที่ต้องการย้ายพรรค”⁸³ จนอาจกล่าวได้ว่า “พ.ต.ท.ทักษิณ เป็นนายทุนคนแรก ที่สามารถประสานพลังกลุ่มทุนและกวาดต้อนนักการเมืองกลุ่มต่าง ๆ ให้เข้ามาสนับสนุนตนให้ก้าวขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองได้มากที่สุด ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย...เลือกเส้นทางการเติบโตด้วยการ “ดูด”⁸⁴ นักการเมืองกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาร่วมพรรค”⁸⁵

ยิ่งเข้าใกล้การเลือกตั้งเท่าใดการดิ่งนักการเมืองจากพรรคคู่แข่งก็ปรากฏมากขึ้นทุกขณะ จนส่งผลให้เกิดการกระทบกระทั่งระหว่างหัวหน้าพรรคการเมืองคู่แข่งกับพรรคไทยรักไทย

⁸³ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, *ค่านิยมบอบทักษิณ* (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ชัคเซส มีเดีย, 2549), น.7.

⁸⁴ **ดูด** ในความหมายการเมืองไทย คือ พฤติกรรมที่พรรคการเมืองโน้มน้าว ชักจูงใจให้สมาชิกพรรคการเมืองย้ายสังกัดพรรคหนึ่งไปอยู่อีกพรรคหนึ่ง โดยมีการยื่นเงื่อนไขและผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้ เช่น เงินทรัพย์สินมีค่าอื่น ๆ หรือตำแหน่งทางการเมือง เช่น รัฐมนตรี หรือ กรรมการบริหารพรรค สำหรับวัตถุประสงค์ของการดูดที่สำคัญคือ ความต้องการให้ได้มาซึ่งจำนวนสมาชิกที่มีโอกาสจะได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุด และคาดหวังว่าภายหลังการเลือกตั้งจะได้เป็นรัฐบาล โดยปกติ “การดูด” มักจะทำในช่วงที่ใกล้เลือกตั้งหรือภายหลังการประกาศพระราชกฤษฎีกายุบสภา, อ้างถึงใน สมคิด เลิศไพฑูรย์, *สารานุกรมการเมืองไทย, นรนิติ เศรษฐบุตร, บรรณาธิการ* (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2547), น. 82.

⁸⁵ รัตพงษ์ สอนสุภาพ และประจักษ์ น้าประสานไทย, *Thaksino's Model ปฏิรูปความมั่นคงสู่ฐานอำนาจใหม่*, น. 139.

เห็นได้จากกรณีการซื้อตัวของ นพ.จาดุรงค์ เพ็งนรพัฒน์ ส.ส.พรรคชาติไทย จนทำให้นายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรค แสดงความไม่พอใจเป็นอย่างยิ่งโดยกล่าวว่า “พอมีข่าวหนาหูผมได้เรียก นพ.จาดุรงค์ มาพบคุยเรื่องปัญหาในพื้นที่ก็ยืนยันว่า ถ้าหมอเต็มใจจะสู้จริง ๆ ก็จะช่วยให้สุดความสามารถขอให้มั่นใจ...ผมไม่เคยเจอ ไม่เคยพบการเมืองเป็นแบบนี้ การให้เงินล่วงหน้าโดยที่ยังไม่ได้มีการเลือกตั้งนั้นไม่เคยพบ เพราะส่วนใหญ่เราจะให้เงินกันเป็นครั้ง ๆ ไป... เรื่อง ส.ส.ย้ายพรรคต่อหน้าก็บอกว่า จะไม่ย้ายพรรค แต่อยู่ ๆ ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ทุกอย่างจะแน่นอนคือ วันเลือกตั้งเพราะวันนี้อาจจะอยู่กับพรรคแต่พอวันประกาศรับสมัครเลือกตั้งก็ย้ายไปอยู่กับพรรคอื่น ผมอยู่เวทีการเมืองมาหลายสมัยแล้วพอจะเห็นพฤติกรรมนี้อยู่ แต่ถือได้ว่าครั้งนี้รุนแรงที่สุด”⁸⁶

กลุ่มอดีต ส.ส.และนักการเมืองที่ย้ายเข้ามาสู่พรรคไทยรักไทย และนำไปให้พรรคได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 ทั้งในระบบการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งและระบบการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ ซึ่งหากจำแนกตามแต่ละพรรคการเมือง จะมีพรรคการเมืองที่มาจากกลุ่มอดีต ส.ส.เก่าจากพรรคการเมืองอื่นที่ย้ายมาสังกัดพรรคไทยรักไทย รวมทั้งสิ้น 87 คน จาก 7 พรรคการเมือง ดังนี้ (1) พรรคประชาธิปัตย์ 8 คน (2) พรรคชาติไทย 11 คน (3) พรรคความหวังใหม่ 37 คน (4) พรรคชาติพัฒนา 16 คน (5) พรรคกิจสังคม 9 คน (6) พรรคเอกภาพ 4 คน และ (7) พรรคประชากรไทย 2 คน (ดู ตารางที่ 4.8)

⁸⁶ ผู้จัดการรายวัน (7 กรกฎาคม 2543), น. 14.

ตารางที่ 4.8
แสดงรายชื่ออดีต ส.ส. ปี พ.ศ. 2539 ที่ย้ายมาสังกัดพรรคไทยรักไทยและได้รับ
การเลือกตั้งในระบบแบ่งเขตเลือกตั้งและระบบบัญชีรายชื่อ
ในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2544⁸⁷

ลำดับ ที่	พรรคการเมือง (เดิม)	ชื่อ	ลำดับใน บัญชีรายชื่อ	พื้นที่เลือกตั้ง
1	ประชาธิปัตย์	ลัดดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์	ลำดับที่ 29	
2	ประชาธิปัตย์	ชรินทร์น พุทธิปาน	ลำดับที่ 36	
3	ประชาธิปัตย์	เสริมศักดิ์ การุญ	ลำดับที่ 39	
4	ประชาธิปัตย์	วิสาร เตชะธีราวัฒน์		เชียงใหม่ เขต 4
5	ประชาธิปัตย์	ยงยุทธ ตียะไพรัช		เชียงใหม่ เขต 6
6	ประชาธิปัตย์	พ.ต.ท.สมชาย เพศประเสริฐ		นครราชสีมา เขต 12
7	ประชาธิปัตย์	พิษณุ พลไวย์		พิษณุโลก เขต 2
8	ประชาธิปัตย์	สมชาย สุนทรวัฒน์		สระบุรี เขต 3
9	ชาติไทย	ปองพล อติเรกสาร	ลำดับที่ 9	
10	ชาติไทย	บุญชู ตีรทอง	ลำดับที่ 24	
11	ชาติไทย	น.ท.เดชา สุขารมณ		กาญจนบุรี เขต 1
12	ชาติไทย	ชาญชัย ปทุมารักษ์		นครปฐม เขต 2
13	ชาติไทย	น.ท.ทศพร เสรีรักษ์		แพร่ เขต 1
14	ชาติไทย	วรวัจน์ เอื้ออภิญญกุล		แพร่ เขต 3
15	ชาติไทย	นิยม วรปัญญา		ลพบุรี เขต 5
16	ชาติไทย	วาสิต พยัคฆบุตร		ลำปาง เขต 3
17	ชาติไทย	นพ.จตุรงค์ เพ็งนรพัฒน์		ศรีสะเกษ เขต 4
18	ชาติไทย	วีระพล อติเรกสาร		สระบุรี เขต 4
19	ชาติไทย	ชาติรี พิริยะกิจไพบูลย์		อุบลราชธานี เขต 11
20	ความหวังใหม่	สรอรรถ กลิ่นประทุม	ลำดับที่ 13	
21	ความหวังใหม่	จาตุรนต์ ฉายแสง	ลำดับที่ 15	
22	ความหวังใหม่	เสนาะ เทียนทอง	ลำดับที่ 18	

⁸⁷ รวบรวมโดยผู้เขียนเองจาก ข้อมูลสถิติและผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2539 (กรุงเทพมหานคร: เอส ทู อาร์ กรุ๊ป, 2539) และ ข้อมูลสถิติและผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2544 (กรุงเทพมหานคร: เอส ทู อาร์ กรุ๊ป, 2544).

ลำดับ ที่	พรรคการเมือง (เดิม)	ชื่อ	ลำดับใน บัญชีรายชื่อ	พื้นที่เลือกตั้ง
23	ความหวังใหม่	วราเทพ รัตนากร	ลำดับที่ 28	
24	ความหวังใหม่	อดิศร เพียงเกษ	ลำดับที่ 30	
25	ความหวังใหม่	ปิยะณัฐ วัชรภรณ์	ลำดับที่ 33	
26	ความหวังใหม่	สุขุม เลาวัดย์ศิริ	ลำดับที่ 37	
27	ความหวังใหม่	วิเศษ ใจใหญ่	ลำดับที่ 38	
28	ความหวังใหม่	ภูมินทร์ ลีธีระประเสริฐ	ลำดับที่ 40	
29	ความหวังใหม่	พิชาญ เจริญประเสริฐ	ลำดับที่ 41	
30	ความหวังใหม่	วิทยา ภูมิเหล่าแจ้ง		กาฬสินธุ์ เขต 1
31	ความหวังใหม่	พ.ต.ท.ไวพจน์ อารมณ์โรจน์		กำแพงเพชร เขต 3
32	ความหวังใหม่	ภูมิ สาระผล		ขอนแก่น เขต 5
33	ความหวังใหม่	กำชุง ประภากรแก้วรัตน์		ชัยภูมิ เขต 3
34	ความหวังใหม่	เจริญ จวบภิโกล		ชัยภูมิ เขต 6
35	ความหวังใหม่	ถาวร ตริรัตน์ณรงค์		เชียงราย เขต 3
36	ความหวังใหม่	สมบูรณ์ วันไชยธนวงศ์		เชียงราย เขต 5
37	ความหวังใหม่	สันติ ต้นสุทษ์		เชียงใหม่ เขต 10
38	ความหวังใหม่	พิมพ์า จันทรประสงค์		นนทบุรี เขต 3
39	ความหวังใหม่	ประจักษ์ พลเดช		บุรีรัมย์ เขต 7
40	ความหวังใหม่	ทรงศักดิ์ ทองศรี		บุรีรัมย์ เขต 10
41	ความหวังใหม่	สุนทร วิลาวัลย์		ปราจีนบุรี เขต 1
42	ความหวังใหม่	แก้ว บัวสุวรรณ		เพชรบูรณ์ เขต 6
43	ความหวังใหม่	ไพศาล จันทระภักดี		เพชรบูรณ์ เขต 7
44	ความหวังใหม่	กรีซ กงเพชร		มหาสารคาม เขต 6
45	ความหวังใหม่	นิรันทร นาเมืองรักษ์		ร้อยเอ็ด เขต 5
46	ความหวังใหม่	ศักดิ์ดา คงเพชร		ร้อยเอ็ด เขต 8
47	ความหวังใหม่	อำนาจ คลังผา		ลพบุรี เขต 4
48	ความหวังใหม่	ธนเทพ ทิมสุวรรณ		เลย เขต 2
49	ความหวังใหม่	दनัยฤทธิ์ วัชรภรณ์		ศรีสะเกษ เขต 5
50	ความหวังใหม่	มานพ จรัสดำรงนิตย์		ศรีสะเกษ เขต 8

ลำดับ ที่	พรรคการเมือง (เดิม)	ชื่อ	ลำดับใน บัญชีรายชื่อ	พื้นที่เลือกตั้ง
51	ความหวังใหม่	วิทยา เทียนทอง		สระแก้ว เขต 3
52	ความหวังใหม่	เงิน บุญสุภา		สระบุรี เขต 1
53	ความหวังใหม่	กิตติศักดิ์ หัตถสงเคราะห์		หนองบัวลำภู เขต 1
54	ความหวังใหม่	เกรียง กัลป์ตินันท์		อุบลราชธานี เขต 1
55	ความหวังใหม่	สุพล ฟองงาม		อุบลราชธานี เขต 4
56	ความหวังใหม่	ชูวิทย์ พิทักษ์พรพลลภ		อุบลราชธานี เขต 5
57	ชาติพัฒนา	อดิศักดิ์ โพธารามิก	ลำดับที่ 5	
58	ชาติพัฒนา	พิทักษ์ อินทรวินัยนันท์	ลำดับที่ 8	
59	ชาติพัฒนา	ประชา มาลีนนท์	ลำดับที่ 10	
60	ชาติพัฒนา	จำลอง ครุฑขุนทด	ลำดับที่ 14	
61	ชาติพัฒนา	ปรีชา เลหาพงศ์ชนะ	ลำดับที่ 31	
62	ชาติพัฒนา	วิเศษรัฐ เกษมทองศรี	ลำดับที่ 32	
63	ชาติพัฒนา	พรรคศักดิ์ เจริญประเสริฐ	ลำดับที่ 42	
64	ชาติพัฒนา	ถวิล ฤกษ์ห่วย		กำแพงเพชร เขต 3
65	ชาติพัฒนา	วัลลภ สุปรียศิลป์		บุรีรัมย์ เขต 7
66	ชาติพัฒนา	โสภณ เพชรสว่าง		บุรีรัมย์ เขต 8
67	ชาติพัฒนา	สุชน ชมพูนุช		พิษณุโลก เขต 4
68	ชาติพัฒนา	วีระ ปัทมสิริวัฒน์		พิษณุโลก เขต 6
69	ชาติพัฒนา	ไพโรจน์ ไฉ่สุนทร		ลำปาง เขต 1
70	ชาติพัฒนา	พินิจ จันทรสุนทร		ลำปาง เขต 4
71	ชาติพัฒนา	ประทวน เขียวฤทธิ์		สุโขทัย เขต 4
72	ชาติพัฒนา	สิทธิชัย ไควสุรัตน์		อุบลราชธานี เขต 6
73	กิจสังคม	สุวิทย์ คุณกิตติ	ลำดับที่ 7	
74	กิจสังคม	สุริยะ จิ้งรุ่งเรืองกิจ	ลำดับที่ 12	
75	กิจสังคม	สมศักดิ์ เทพสุทิน	ลำดับที่ 21	
76	กิจสังคม	พลกฤษณ์ หงส์ทอง	ลำดับที่ 23	
77	กิจสังคม	ระวี หิรัญโชติ	ลำดับที่ 35	
78	กิจสังคม	มุกดา พงษ์สมบัติ		ขอนแก่น เขต 4
79	กิจสังคม	สมศักดิ์ เกียรติสุรนนท์		ขอนแก่น เขต 6
80	กิจสังคม	บุญพันธ์ุ แซ่วัฒนะ		พระนครศรีอยุธยา เขต 5

ลำดับ ที่	พรรคการเมือง (เดิม)	ชื่อ	ลำดับใน บัญชีรายชื่อ	พื้นที่เลือกตั้ง
81	กิจสังคม	สุรศักดิ์ อนรรฆพันธ์		เพชรบูรณ์ เขต 2
82	เอกภาพ	ไชยยศ สะสมทรัพย์	ลำดับที่ 26	
83	เอกภาพ	ไชยา สะสมทรัพย์		นครปฐม เขต 2
84	เอกภาพ	เผด็จชัย สะสมทรัพย์		นครปฐม เขต 5
85	เอกภาพ	เสกสรร แสณภูมิ		สุรินทร์ เขต 8
86	ประชากรไทย	สุชาติ บรรดาศักดิ์		นนทบุรี เขต 5
87	ประชากรไทย	ทนุศักดิ์ เล็กอุทัย		อุดรดิตถ์ เขต 1

ผลจากการย้ายพรรคของนักการเมืองอย่างล้นหลามเข้าสู่พรรคไทยรักไทย ทำให้ประชาชนอดที่จะตั้งข้อกังขาเกี่ยวกับปรัชญา “คิดใหม่ ทำใหม่” ของพรรคไทยรักไทยมิได้ ในเมื่อพรรคอาศัยฐานานุภาพในการดึงดูดนักการเมืองเหล่านี้เข้าพรรค⁸⁸ ถึงแม้ว่า พ.ต.ท.ทักษิณ จะออกมาอ้างต่อสื่อมวลชนว่า “หลักการของผมคือพรรคเราเปิดกว้าง คนที่คิดว่ารับแนวการทำงานกับพรรคได้แล้วคนนั้นไม่มีอะไรที่ข้อเท็จจริงแล้วไม่เสียหาย แต่ใครที่ทาสีมาแล้วไม่เป็นไร เรามีทีนเนอร์ให้ มีไว้ให้อยู่กับสีของความเป็นจริง กติกาของพรรคคือว่า 1. คนที่จะเข้ามาอยู่มาอยู่ที่พรรคต้องไม่มีการต่อรอง 2. ต้องไม่คิดว่าจะมากันเป็นมุ้งแล้วเอามุ้งต่อรอง เพราะพรรคจะตั้งคนตามศักยภาพที่จะเป็นประโยชน์ต่อพรรคและประโยชน์ต่อการทำงานรับใช้บ้านเมือง”⁸⁹

นอกจากนั้นการย้ายพรรคจากกลุ่มการเมืองอื่นยังเป็นผลให้พรรคการเมืองอื่น ๆ จำต้องวางกลยุทธ์ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งอย่างยากลำบาก เพราะพรรคได้ขาดผู้สมัครที่มีฐานเสียงและเป็นที่ยอมรับกับประชาชนในพื้นที่อย่างกะทันหัน ซึ่งการย้ายพรรคของผู้สมัครจากพรรคการเมืองอื่น ได้ตอกย้ำถึงกระแสของความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งได้อีกทางหนึ่ง ที่ยอมปล่อยให้ผู้สมัครออกไปสังกัดพรรคการเมืองอื่นได้ ดังคำกล่าวของ ยศ สันตสมบัติ ที่กล่าวไว้ว่า “นักการเมืองไทยมีอิสระเสรีในการเลือกตั้งสูง สามารถเปลี่ยนกลุ่มหรือพรรคการเมืองต้นสังกัด เปลี่ยนผู้นำของตนหรือจัดตั้งกลุ่มของตนขึ้นมาใหม่ได้ทุกเมื่อ กลุ่มการเมืองในสังคมไทยจึงไม่มี

⁸⁸ รั้งสรรค์ ณะพรพันธุ์, *Thaksinomics* ภายใต้ทักษิณาธิปไตย (ปาฐกถาในโอกาสรับตำแหน่ง กิตติยาจารย์สาขาสังคมศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี พ.ศ. 2546, 12 มกราคม 2548), น. 3.

⁸⁹ “ทักษิณ ชินวัตร ได้กระแส ไทยรักไทย ‘ตัวดูด’ ‘ถ้าจะใหญ่ก็ให้เป็นไปตามธรรมชาติ’, *มติชนรายวัน* (26 สิงหาคม 2542), น. 3.

โครงสร้างที่แน่นอนชัดเจน กลุ่มดำรงอยู่ด้วยแบบแผนที่ยืดหยุ่น เคลื่อนไหว และเป็นผลมาจากการตัดสินใจบนทางเลือกหลากหลายที่ทำให้แบบแผนของความสัมพันธ์ภายในกลุ่มแปรปรวนเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ทางเลือกอันมีอยู่มากมายและโอกาสในการตัดสินใจของนักรบการเมืองแต่ละคน มิได้สะท้อนให้เห็นแต่เพียงความแตกต่างในด้านเป้าหมายและความทะเยอทะยานส่วนตัวเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึง สภาวะกำกวมในบรรทัดฐานทางสังคมที่กำหนดความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและเปิดโอกาสให้สมาชิกของกลุ่มมีพฤติกรรมที่ยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา⁹⁰

แต่อย่างไรก็ตามผู้เขียนคิดว่า ผลจากการย้ายพรรคของผู้สมัครจากพรรคการเมืองคู่แข่งมีผลต่อชัยชนะของพรรคไทยรักไทยอยู่บ้างในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2544 แต่ก็มิใช่เป็นปัจจัยเดียวที่ส่งผลให้พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะถึง 248 ที่นั่ง เพราะเมื่อลบบ 87 ที่นั่งอันเป็นคะแนนที่ได้จากการย้ายพรรคของพรรคคู่แข่งออกไป ไทยรักไทยก็มีคะแนนเสียง 197 ที่นั่ง ซึ่งก็นับว่าเป็นจำนวนที่มากกว่าพรรคประชาธิปัตย์ในฐานะพรรคคู่แข่งอันดับ 2 ที่ได้คะแนนเสียงเพียง 128 ที่นั่งเท่านั้น ดังนั้นในทัศนะของผู้เขียน เห็นว่าเหตุที่พรรคไทยรักไทยได้รับคะแนนเสียงถึง 197 เสียง จึงน่าจะมาจากชัยชนะของพรรคไทยรักไทยเองด้วยประการหนึ่ง และรวมกับที่ได้รับการส่งเสริมจากกระแสของประชาชนที่ต้องการผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ในการที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหามันเมืองที่ประสบกับภาวะทางเศรษฐกิจในขณะนั้นอันเป็นปัจจัยสำคัญต่อชัยชนะของพรรคไทยรักไทย เพราะสภาวะวิกฤตนั้นได้ส่งผลให้พรรคการเมืองคู่แข่งที่หัวหน้าพรรคการเมืองเหล่านั้นได้เคยดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี แต่กลับถูกลดทอนคุณค่าในตัวเองลง จากลักษณะหรือสไตล์การบริหารงานแบบเก่า ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการบริหารประเทศ และผนวกกับสมาชิกพรรคในสังกัดต่างได้พากันโยกย้ายออกจากพรรคด้วยพลังดูดของไทยรักไทยเสียมากกว่า หากแต่ที่พรรคไทยรักไทย “ดูด” สมาชิกพรรคการเมืองอื่นเข้าสังกัดนั้นก็เพราะพรรคต้องการได้รับชัยชนะในรูปแบบเสียงข้างแบบเบ็ดเสร็จ โดยมีอำนาจในสภาผู้แทนราษฎรเหนือกว่าพรรคการเมืองคู่แข่งอื่นเท่านั้น

หากพรรคการเมืองคู่แข่งไม่อ่อนแอทั้งที่อ่อนแอโดยตัวของพรรคการเมืองคู่แข่งเอง และทั้งที่อ่อนแอจากการควมรวบจากพรรคไทยรักไทยแล้ว ผู้เขียนเชื่อว่า ในสถานการณ์การเลือกตั้งใน ปี พ.ศ. 2544 พรรคการเมืองอื่น ๆ คงสามารถเข้าร่วมต่อกรกับพรรคไทยรักไทยได้อย่างเท่าเทียมกัน

⁹⁰ ยศ สันตสมบัติ, อำนาจ บุคลิกภาพ และผู้นำการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), น. 238.

ตามวิถีทางในระบอบประชาธิปไตย และไม่ส่งผลให้พรรคได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียงถึง 248 ที่นั่ง เช่นนี้ เจกเซนเดียวกับทัศนะของ นิชาภา ศิริวัฒน์ ผู้เขียนหนังสือเรื่อง Banding ไทยรักไทย ได้กล่าวไว้ว่า “พรรคไทยรักไทยเป็นพรรคที่เกิดจากภาวะความตกต่ำของพรรคประชาธิปัตย์มากกว่าเกิดจากความสามารถของพรรคไทยรักไทยอย่างแท้จริง” และ ชวนะ ภวภานันท์ ได้กล่าวอีกว่า “ถ้าพรรคประชาธิปัตย์ไม่ได้เหลวแหลก ต่อให้ไทยรักไทยใช้สื่อสารการตลาดแบบเต็มรูปแบบ ผมก็เชื่อว่า พรรคไทยรักไทยไม่ประสบความสำเร็จ”⁹¹

ดังนั้นต่อไปผู้เขียนขอเสนอการอธิบายถึงกำเนิดของพรรคไทยรักไทยตั้งแต่การก่อตั้งพรรคในปี พ.ศ. 2544 ตั้งแต่คณะกรรมการบริหารพรรคและสมาชิกพรรค โครงสร้างการบริหารงาน นโยบายพรรค กลยุทธ์การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง และคะแนนเสียงในการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544 ที่ส่งผลเป็นแรงเสริมให้พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง จนได้เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลในที่สุด

โครงสร้างการบริหารพรรคกับการความร่วมมือในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2544

พรรคไทยรักไทย (ทรท.) ถูกก่อตั้งโดย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งได้ก่อตั้งพรรคอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2541 และมีชื่อภาษาอังกฤษว่า Thai Rak Thai Party (TRTP) นับว่าเป็นพรรคการเมืองแรกที่ก่อตั้งขึ้นภายใต้กติกาทางการเมืองใหม่ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในระยะแรกของการสร้างพรรคไทยรักไทยนั้น พ.ต.ท.ทักษิณ ได้มุ่งหมายสร้างพรรคที่สมบูรณ์แบบทั้งด้านอุดมการณ์ และการบริหารเพื่อให้เป็นพรรคมหาชนของคนรุ่นใหม่ เห็นได้จากกรณีที่พรรคไทยรักไทยมี สโลแกนว่า “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน”⁹² พร้อมทั้งพรรคไทยรักไทยยังได้ประกาศถึงแนวคิด (platform) หลักของพรรคชัดเจนที่ด้วยว่า

⁹¹ นิชาภา ศิริวัฒน์, *Banding ไทยรักไทย* (กรุงเทพมหานคร: เลิฟ แอนด์ เลิฟ, 2546), น. 38-39.

⁹² คำขวัญ “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน” จึงกลายเป็นสโลแกนที่ติดหูประชาชนชาวไทยตลอดจนการรับรู้สำหรับพรรคการเมืองใหม่ที่นำจับตาอย่างยิ่ง และการกลับมาสู่ถนนการเมืองในฐานะของ “หัวหน้าพรรคการเมือง” ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อีกคำรบหนึ่ง, อมร ลือพร้อมชัย, “ไทยรักไทยกับการก้าวเข้าสู่อำนาจในการเลือกตั้ง 6 มกราคม 2544,” (ภาคนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547), น. 35.

1. เพราะจุดอ่อนของชาติ คือ ขาดหน่วยงานหรือผู้นำที่บริหารประเทศแบบมีกลยุทธ์ จนพาประเทศหลงทางสู่วิกฤตเศรษฐกิจ พรรคไทยรักไทยจึงขอเสนอตัวมาบริหารประเทศแบบมีกลยุทธ์นำทาง

2. เพราะจุดอ่อนของชาติ คือ การมกัยึดกฎหมายนำในการแก้ปัญหาพรรคไทยรักไทย จึงขอเสนอให้ใช้หลักการบริหารนำการแก้ปัญหา โดยใช้กฎหมายเป็นเพียงส่วนประกอบ และรัฐบาลจะต้องขอความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก เพราะเราต้องรวมพลังคนไทยด้วยกันเพื่อคนไทยด้วยกัน

3. เพราะจุดอ่อนของชาติ คือ ขาดการมีส่วนร่วมในการปกครอง พรรคไทยรักไทยจึงขอเสนอให้สร้างคนมีความสามารถ ที่คิด และมีอิสระในการทำงานสูง ทำงานเป็นทีม และบริหารแบบผสมผสาน ประนีประนอมแต่กล้าตัดสินใจที่เด็ดขาดโดยยึดประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นหลัก

4. เพราะจุดอ่อนของชาติ คือ ความล่าช้าของระบบราชการ พรรคไทยรักไทยจึงขอเสนอให้คิดแบบนอกรอบของระบบราชการ และลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็นเพื่อประสิทธิภาพ และความฉับไว⁹³

พรรคไทยรักไทยในช่วงแรกมีผู้ร่วมก่อตั้งพรรคร่วมกับ พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร เป็นจำนวนมากที่ล้วนเป็นบุคคลหน้าใหม่ในวงการเมือง เช่น ดร. คณิต ณ นคร, ร.ต.อ.ดร. ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์, นายพันธ์เลิศ ไบหยก, ดร. สิริกร สีนุตพงษ์ มณีรินทร์, ดร. กันตธีร์ ศุภมงคล, นางสาวปัทมา ตังคนีนาค, ดร. สุวรรณ วลัยเสถียร, ดร. กฤษฎา จันทรางศุ, ดร. กิตติ ลิ้มสกุล, นายณรงค์ ปัทมเสวี, ดร. ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์

ดร. สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, พลเอกธรรมรักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา, นพ.ประจวบ อึ้งภากรณ์, ดร. ประชา คุณเกษม, นายประสิทธิ์ มะหะหมัด, นายพันศักดิ์ วัลญรัตน์, นางสาวภูวนิดา คุณผลิน, รศ. วิริยะ นามศิริพงศ์พันธุ์, ดร. วีระชัย วีระเมธีกุล, นายสุธรรม แสงประทุม และ ดร. สำราญ ภูอนันตานนท์⁹⁴ เป็นต้น รวมทั้งยังมีนักวิชาการและอดีตข้าราชการมากมายหลายคน

⁹³ พรรคไทยรักไทย, <<http://www.thairakthai.or.th>>, [เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 16 มีนาคม พ.ศ. 2550].

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน.

ร่วมกันเข้ามาเป็นสมาชิกพรรค ซึ่งทางพรรคได้มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อคัดเลือกบุคคลที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) อย่างเข้มงวด พร้อมกับเร่งขยายสาขา และสมาชิกพรรค เพื่อเป็นฐานทางการเมือง

แต่ในช่วงเวลาต่อมา พ.ต.ท.ทักษิณ ได้เลือกแนวทางที่จะขึ้นสู่การเมืองอย่างรวดเร็ว ด้วยการเปิดกว้างสำหรับนักการเมืองทั้งเก่าและใหม่ โดยมีการดึงกลุ่มการเมืองต่างๆ หลายกลุ่มจากพรรคการเมืองอื่น เข้าไปสังกัดพรรคไทยรักไทย กลุ่มการเมืองต่าง ๆ นั้นประกอบไปด้วย กลุ่มวังน้ำเย็น นำโดย นายเสนาะ เทียนทอง กลุ่มที่สอง คือ นายสมศักดิ์ เทพสุทิน จากการดูแลของ นายสุริยะ จรุงเรืองกิจ ประกอบด้วย ส.ส.ระบบบัญชีรายชื่อ 4 คน และ ส.ส.เขตรวมแล้ว 25-30 คน, กลุ่มนายสุวิทย์ คุณกิตติ ซึ่งสละตำแหน่งหัวหน้าพรรคกิจสังคม และยอมแยกตัวจากพรรค มีสมาชิกในกลุ่มประมาณ 15 คน, กลุ่มนางสุดารัตน์ เกยุราพันธุ์ ซึ่งส่วนใหญ่ เป็น ส.ส.ในเขตกรุงเทพมหานคร, กลุ่มอดีต ส.ส.ที่ไม่สังกัดกลุ่มใด ที่กระจัดกระจายมาจากพรรคอื่น ๆ รวม 20 คน และจำนวนที่เหลือ เป็นกลุ่มของ พ.ต.ท.ทักษิณ ซึ่งมีจำนวน ส.ส.มากที่สุด ประกอบด้วยสมาชิกผู้ก่อตั้ง, นักวิชาการ, อดีตข้าราชการ (สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร), ส.ส.เขตกรุงเทพมหานคร และภาคต่าง ๆ อีกประมาณ 130 คน⁹⁵ เข้ามาเป็นสมาชิกพรรคไทยรักไทย ตามที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น

คณะกรรมการบริหารและสมาชิกพรรคไทยรักไทย

สำหรับคณะกรรมการบริหารพรรค ตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 ในมาตรา 18 ได้ระบุว่า “ให้นายทะเบียนต้องจัดแจ้งการจัดตั้งพรรคการเมืองในทะเบียนพรรคการเมือง และประกาศการจัดตั้งพรรคการเมืองในราชกิจจานุเบกษา โดยระบุถึงการจัดตั้งพรรครวมไปถึงโครงสร้างพรรค และให้พรรคที่จัดตั้งนั้นระบุ ชื่อพรรคการเมือง ชื่อหัวหน้าพรรค รองหัวหน้าพรรค เลขานุการพรรค รองเลขานุการพรรค เหรัญญิก โฆษกพรรค และกรรมการบริหารอื่นของพรรคการเมือง”⁹⁶ โดยมีรายนามตามตารางที่ 4.9 ดังนี้

⁹⁵ สมชาย ภคภาสนีวิวัฒน์, “พรรคการเมืองไทย,” ใน พรรคการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: ศึกษาเฉพาะประเทศอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย และมาเลเซีย, สีด้า สอนศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), น. 257.

⁹⁶ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541, มาตรา 18.

ตารางที่ 4.9

แสดงคณะกรรมการบริหารพรรคไทยรักไทยก่อนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
6 มกราคม พ.ศ. 2544⁹⁷

หัวหน้าพรรค	นายทักษิณ ชินวัตร	
รองหัวหน้าพรรค	นางสุดารัตน์ เกตุราพันธ์	นายพิทักษ์ อินทวิทยานันท์
	นายสุธรรม แสงประทุม	นายจำลอง ครุฑขุนทด
	นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์	นายสุรเกียรติ์ เสถียรไทย
	นายสรอรรถ กลิ่นประทุม	นายประมวล รุจนเสรี
	นายอดิศักดิ์ โพธารามิก	นายสุวิทย์ คุณกิตติ
	นายปองพล อดิเรกสาร	นายสุริยະ จิ่งรุ่งเรืองกิจ
	นายจาตุรนต์ ฉายแสง	นายไชยยศ สะสมทรัพย์
เลขาธิการพรรค	นายประชัย เปี่ยมสมบูรณ์	
รองเลขาธิการพรรค	นายพงศ์เทพ เทพกาญจนา	นางลดาวัลลิ์ วงศ์ศรีวงศ์
	นายพันธ์เลิศ ไบหยก	นายวิเชษฐุ์ เกษมทองศรี
เหรัญญิกพรรค	นางสิริกร มณีรินทร์	
โฆษกพรรค	นายกันตธีร์ ศุภมงคล	
กรรมการบริหารพรรค	จำนวน 32 คน	

โครงสร้างการบริหารพรรคไทยรักไทย

โครงสร้างทางการตามข้อบังคับพรรคไทยรักไทย พ.ศ. 2541⁹⁸ ได้ระบุให้พรรคมีสำนักงานใหญ่ตั้งในเขตกรุงเทพมหานคร สำนักงานใหญ่ของพรรคได้มีการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ถึง 2 ครั้งด้วยกัน คือ เมื่อเริ่มแรกก่อตั้งพรรค ตั้งอยู่ที่ 237/2 ซอย 24 ถนนราชวิถี แขวงจตุจักร เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร และต่อมาได้มีการขยายไปตั้งอยู่ที่ สาขานางเลิ้ง เลขที่ 444/1 ถนนนครสวรรค์ แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

⁹⁷ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง 2544, ข้อมูลสรุปรวม พรรคการเมืองและสาขาพรรคการเมือง 2544, น. 13-14.

⁹⁸ ข้อบังคับพรรคไทยรักไทย พ.ศ. 2541 (ฉบับเปลี่ยนแปลงแก้ไขครั้งที่ 1 พ.ศ. 2541), โครงสร้างพรรค, <www.thairakthai.or.th>, [เข้าถึงข้อมูลเมื่อ วันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2550].

ส่วนงานต่าง ๆ ในสำนักงานใหญ่ของพรรค ประกอบไปด้วย 5 ส่วนสำนักงาน ดังนี้ สำนักงานเลขานุการหัวหน้าพรรค, สำนักงานเลขาธิการพรรค, สำนักงานนโยบายและแผน, สำนักงานบัญชีและการเงิน และสำนักงานอื่นที่คณะกรรมการบริหารมติให้จัดตั้งขึ้น

รวมทั้งโครงสร้างการบริหารงานของพรรคไทยรักไทย ยังประกอบไปด้วย สาขาพรรค อีก 10 สาขา ที่จัดตั้งตามเขตเลือกตั้งตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา ในโครงสร้างของสาขาพรรค จะมีคณะกรรมการภาค และคณะกรรมการสาขาพรรคร่วมอยู่ด้วย สำหรับโครงสร้างการบริหารงานของพรรค จะประกอบไปด้วย ที่ประชุมใหญ่, คณะกรรมการบริหาร, คณะผู้บริหาร, ผู้บริหาร, ที่ประชุมร่วมของคณะกรรมการบริหาร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและรัฐมนตรี, ที่ประชุมรัฐมนตรี และที่ประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

โครงสร้างองค์กรนับได้ว่าเป็นตัวสะท้อนโครงสร้างอำนาจภายในพรรคของไทยรักไทย ได้อีกทางหนึ่ง เพราะจะทำให้เราได้เห็นว่าการรวบอำนาจอยู่ในมือของผู้ใดเพียงคนเดียว หรือแกนนำพรรคระดับสูงเพียงไม่กี่คน หรือเป็นพรรคที่มีโครงสร้างการกระจายตัวสูง ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างของพรรคไทยรักไทยตามแผนภาพที่ 4.1 จะพบว่า โครงสร้างของพรรคมีศูนย์รวมอยู่ที่หัวหน้าพรรค นั่นคือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เพราะจะเห็นว่าฝ่ายต่าง ๆ ในท้ายที่สุดแล้วขึ้นตรงกับหัวหน้าพรรคทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการกลั่นกรองของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ที่แม้ว่าจะผ่านขั้นตอนการสรรหาและพิจารณาจากคณะกรรมการที่แบ่งออกเป็นภาคต่าง ๆ แล้วส่งต่อมายังคณะกรรมการกลั่นกรองของผู้สมัครรับเลือกตั้ง แต่ในท้ายที่สุดอำนาจการตัดสินใจสุดท้ายอยู่ที่หัวหน้าพรรคที่คณะกรรมการกลั่นกรองของผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องขึ้นตรง แม้กระทั่งคณะกรรมการการเมืองที่ควบคุมดูแลกิจกรรมทางการเมืองในด้านต่าง ๆ ทั่วทั้งประเทศ ในท้ายที่สุดก็ต้องขึ้นตรงและการตัดสินใจอยู่ที่หัวหน้าพรรคเช่นเดียวกัน ขณะที่ตำแหน่งเลขาธิการพรรคนั้นทำหน้าที่ในด้านงานธุรการเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ที่บทบาทและความสำคัญของเลขาธิการพรรคไม่ได้ด้อยไปกว่าหัวหน้าพรรคเท่าใดนัก

นอกจากนั้นลักษณะของโครงสร้างนี้ยังได้เห็นถึงบทบาทของการรวมศูนย์ของหัวหน้าพรรคได้อีกประการหนึ่งคือหัวหน้าพรรคมีสำนักงานหัวหน้าพรรคที่ขึ้นตรงต่อหัวหน้าพรรคแต่เพียงผู้เดียวอันมีฝ่ายต่าง ๆ ทำหน้าที่เพื่อนำไปเห็นถึงความสำคัญ โดดเด่นของผู้บริหารพรรคเป็นพิเศษ เช่น ฝ่ายกิจกรรมการเมือง ฝ่ายปฏิบัติการภาคสนาม ฝ่ายสื่อมวลชน ทั้ง ๆ ที่งานด้านโฆษณาประชาสัมพันธ์และงานโฆษณามีอยู่แล้วในความรับผิดชอบของเลขาธิการพรรค

มิเพียงเท่านั้นอำนาจที่รวมศูนย์ของหัวหน้าพรรคยังได้สะท้อนอย่างเด่นชัดอีก เมื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ ได้ตัดสินใจดึงเอาอดีต ส.ส.จากกลุ่มวังน้ำเย็น จากพรรคความหวังใหม่ซึ่งมีนายเสนาะ เทียนทอง เป็นแกนนำกลุ่มมาเข้าร่วมพรรค แม้จะมีกระแสต่อต้านจากสมาชิกผู้ร่วมก่อตั้งพรรคเป็นจำนวนมากเนื่องมาจากการเข้ามาของนักการเมืองเก่าได้ขัดกับภาพลักษณ์ “คิดใหม่ ทำใหม่” ของพรรค ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความนิยมของประชาชนที่มีต่อพรรค จนเป็นผลให้ ดร. คณิต ญ นคร หนึ่งในคณะผู้ก่อตั้งพรรคได้ตัดสินใจลาออกจากพรรค หลังจากร่วมงานกับพรรคได้ไม่นาน ทั้ง ๆ ที่ตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะเห็นพรรคการเมืองใหม่เกิดขึ้นในเวทีการเมืองไทย ซึ่ง คณิต ญ นคร ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “...ผมเป็นประธานในการคัดเลือกคนเข้าพรรค ซึ่งหวังว่าจะเอาเลือดใหม่ทางการเมืองเข้ามาให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่เมื่อไม่เป็นอย่างนั้นผมก็ต้องลาออกมา...พรรคมีลักษณะที่ดีคือการชูนโยบาย แต่ขาดการชูคู่กับบุคคล คนที่เข้าไปทำตามนโยบายดังกล่าวมันไม่ใช่อย่างที่คิด ยังเป็นนักการเมืองหน้าเก่าอยู่มาก”⁹⁹

ดังนั้นการจัดโครงสร้างพรรคในลักษณะที่ชูผู้นำพรรคเป็นหลักเช่นนี้ เป็นลักษณะของการจัดโครงสร้างพรรคเพื่อลงชิงชัยในการเลือกตั้ง เนื่องจากพรรคไทยรักไทยเกิดขึ้นจากความต้องการมีอำนาจทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งเป็นนักธุรกิจที่มีฐานะเงินพูนหลักในการใช้จ่ายกิจการต่าง ๆ ของพรรคจึงมาจากหัวหน้าพรรค อีกทั้งหัวหน้าพรรคยังเป็นผู้รวบรวมกลุ่มนักธุรกิจทั้งหลายให้เข้ามาร่วมเป็นสมาชิกพรรค คณะกรรมการบริหารพรรคและคณะผู้บริหารพรรคก็ล้วนมาจากการแต่งตั้งของหัวหน้าพรรคแทบทั้งสิ้น¹⁰⁰

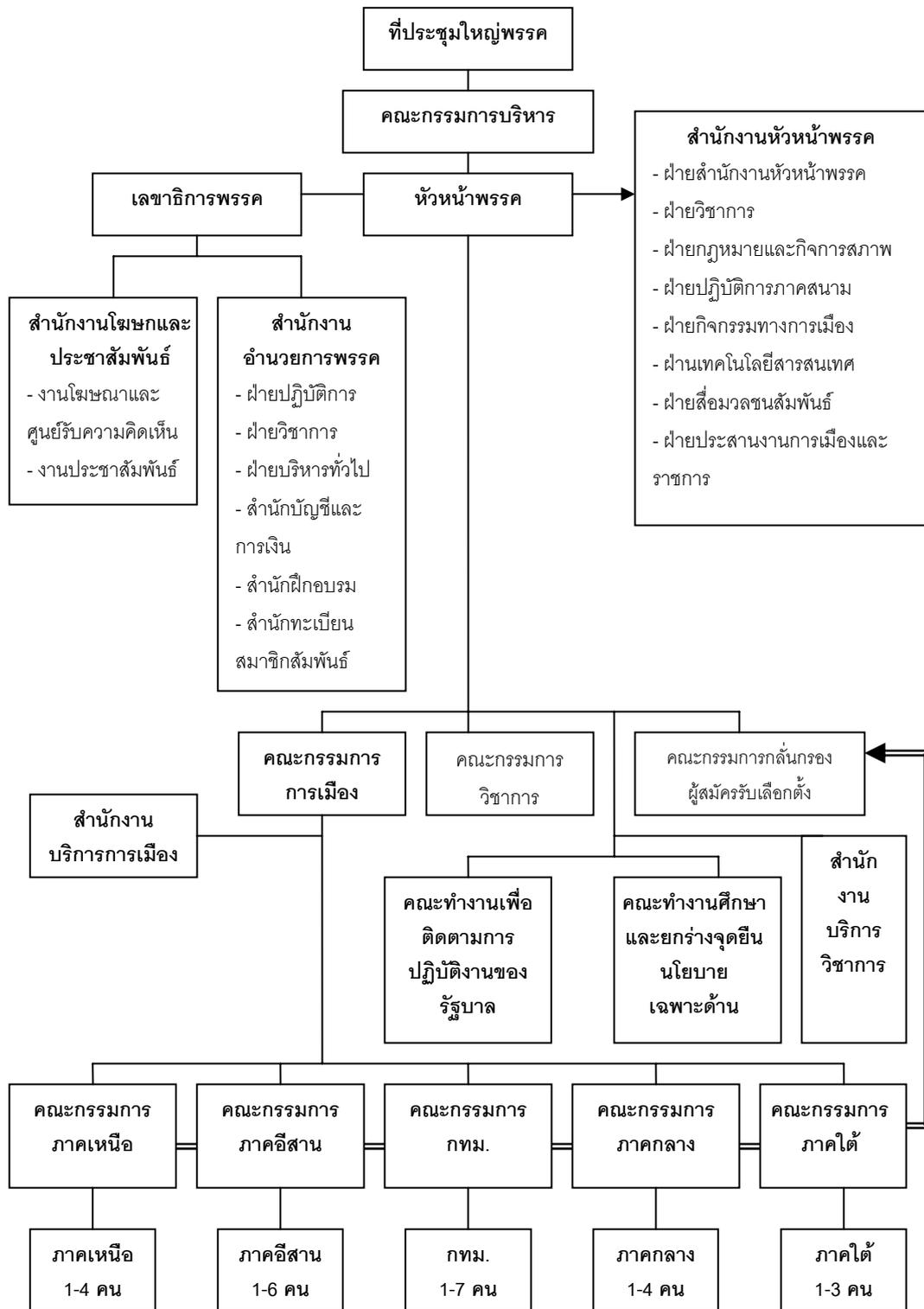
อีกทั้งการตัดสินใจ อุดมการณ์ นโยบาย กลยุทธ์การรณรงค์หาเสียงของพรรคที่มาจากผู้นำพรรคเพียงผู้เดียวนั้นง่ายต่อการจัดสรรให้พรรคที่เกิดจากวิกฤตทางเศรษฐกิจ และกระแสปฏิรูปการเมืองมีเอกภาพค่อนข้างสูงตามที่ผู้นำพึงประสงค์ต่อการสั่งการไปยังสมาชิกพรรคในระดับ

⁹⁹ พจน์ เลิศพรเจริญ, “การเลือกสรรและจัดลำดับผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองไทย: ศึกษากรณีพรรคประชาธิปัตย์ พรรคไทยรักไทย พรรคชาติพัฒนา และพรรคความหวังใหม่,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), น. 254.

¹⁰⁰ สิงห์ทอง บัวชุม, “การบริหารพรรคการเมืองไทย ตามแนวทางการปฏิรูปการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540,” (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2549), น. 206.

ล่างต่อ ๆ กันไปได้ง่าย รวดเร็ว เมื่อเปรียบเทียบกับการจัดโครงสร้างของพรรคการเมืองแบบกระจายอำนาจ เมื่อเป็นเช่นนี้ ในกรณีของพรรคไทยรักไทยจึงพบว่า โครงสร้างอำนาจภายในพรรคความศุนย์ และกระจุกตัวอยู่ที่ผู้นำพรรคเป็นหลัก ที่พร้อมไปด้วยทรัพยากรทางอำนาจทั้งทางด้าน ความรู้ ความสามารถ ความนิยม รวมทั้งเงินทุน

แผนภาพที่ 4.1
แสดงโครงสร้างพรรคไทยรักไทยก่อนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
6 มกราคม พ.ศ. 2544

กลยุทธ์การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง

พรรคไทยรักไทยใช้กลยุทธ์ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งโดยใช้รูปแบบการตลาด นำหน้าการเมืองมาใช้ เท่าที่มีการเผยแพร่ข้อมูล ในช่วงเดือนมกราคม - ตุลาคม พ.ศ. 2543 พรรคไทยรักไทยได้ใช้ทีมประชาสัมพันธ์ ที่มีนายทรงศักดิ์ เปรมสุข กรรมการผู้จัดการ บริษัท เอสซี แมทซ์บ็อกซ์ จำกัด พร้อมด้วยทีมงานของ บริษัท เอสซี แมทซ์บ็อกซ์ จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทโฆษณาในเครือชิน คอร์ปอเรชั่น ทำการโฆษณาประชาสัมพันธ์พรรค ผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ¹⁰¹ ด้วยมูลค่ากว่า 50 ล้านบาท¹⁰² สูงสุดในบรรดาพรรคการเมืองด้วยกัน

โดยทีมประชาสัมพันธ์มียุทธศาสตร์ในการสร้างภาพลักษณ์ให้กับคนสำคัญของพรรค และตัวพรรคไทยรักไทย และได้กล่าวถึงความสำคัญของยุทธศาสตร์ดังกล่าวว่า พรรคการเมืองมีความจำเป็นต้องสื่อสารกับคนทั่วประเทศ โดยเป็นการสื่อสารเพื่อขยายแนวความคิดซึ่งสามารถแปรความคิดเหล่านั้นเป็นรูปธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยหน้าที่ของทีม คือเผยแพร่ความคิดให้ประชาชนเข้าใจอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะถ้าไม่มีประสิทธิภาพจริงเมื่อนำเสนอออกไปสู่สาธารณชน จะกลายเป็นโฆษณาชวนเชื่อไปในที่สุด และการเผยแพร่ความคิดไปสู่สาธารณชนจะเป็นพันธสัญญาผูกมัดพรรคการเมือง ด้วยเหตุดังนั้นพรรคการเมืองต้องคิดวางแผน ไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนนำเสนอออกไป มิฉะนั้นหากทำไม่ได้ตามที่เสนอแนวคิดออกไปก็จะกลายเป็นการหลอกลวงประชาชน และทรงศักดิ์ ยังมองอีกว่า การนำเสนอความคิดผ่านการโฆษณาประชาสัมพันธ์เป็นการสร้างภาพลักษณ์ให้กับพรรคการเมืองอีกทางหนึ่ง¹⁰³

กลยุทธ์ในการสร้างภาพลักษณ์ให้กับพรรคไทยรักไทยนี้ ที่ผู้เขียนได้ประมวลมาจากตำราทางวิชาการต่าง ๆ และนำมาคัดแยกเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ตามบริบทของงานวิทยานิพนธ์นี้มีด้วยกัน 3 กลยุทธ์หลักดังนี้คือ

¹⁰¹ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, *ค่านระบอบทักษิณ*, น. 100.

¹⁰² พรรคไทยรักไทยใช้สื่อโฆษณาระหว่างเดือนมกราคม - ตุลาคม พ.ศ. 2543 ทั้งจากโทรทัศน์วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร สื่อกลางแจ้ง และโรงภาพยนตร์ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 49,234,000 บาท พรรคชาติพัฒนา 14,961,000 บาท พรรคชาติไทย 14,250,000 บาท พรรคความหวังใหม่ 14,021,000 บาท, อ้างถึงใน *สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์* (16 พฤศจิกายน - 2 ธันวาคม 2543):13.

¹⁰³ สอนิต เสดสุวรรณ, "ทัศนคติประชากรในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อภาพลักษณ์พรรคไทยรักไทย," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), น. 33.

1) กลยุทธ์ผู้นำทางการเมืองเป็นจุดขาย : พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

จากที่ได้กล่าวมาแล้วถึงชีวประวัติของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรในช่วงต้นนั้น พบว่า พ.ต.ท.ทักษิณ มีชีวประวัติและบุคลิกภาพที่น่าสนใจอยู่หลายประการที่เอื้อต่อการสร้างภาพลักษณ์ โดย สอนิต เสตสุวรรณ กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่องทัศนคติประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อภาพลักษณ์พรรคไทยรักไทยว่า “ภาพลักษณ์ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นั้นด้วยบุคลิกของ พ.ต.ท.ทักษิณผนวกกับการวางแผนของทีมงานฝ่ายกลยุทธ์ในการสร้างภาพลักษณ์ของพรรคไทยรักไทย ทำให้ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ มีบุคลิกความเป็นผู้นำที่โดดเด่น มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาของประเทศ โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจ...และผลจากการตอบแบบสอบถาม พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 47 คิดว่าภาพลักษณ์ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เหมาะสมที่จะบริหารประเทศ ทั้งนี้ เพราะมีความรอบรู้ มีวิสัยทัศน์ และประสบความสำเร็จในการบริหารธุรกิจ ซึ่งสามารถนำประสบการณ์เหล่านั้นมาใช้ในการพัฒนาประเทศได้”¹⁰⁴ เห็นได้จากที่ พ.ต.ท.ทักษิณ แสดงความมั่นใจสัญญาให้กับประชาชนในช่วงก่อนการเลือกตั้งไว้ว่า “ผมจะทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นภายใน 6 เดือน” “เมื่อครบ 6 เดือน ที่รัฐบาลของผมมาบริหารประเทศ ขอให้พี่น้องประชาชนลองเอามือตบในกระเป๋าดูว่า จะมีเงินมากขึ้นหรือไม่” “ประเทศของเรา...จะไม่ยากจนอีกต่อไป ภายใต้การบริหารของพรรคไทยรักไทย” “ผมจะเป็นหัวหน้าทีมเศรษฐกิจด้วยตนเอง”¹⁰⁵

ในทางกลับกันที่มกลยุทธ์ก็ได้ชูประเด็นที่ พ.ต.ท.ทักษิณประสบความสำเร็จเป็นมหาเศรษฐีอันดับโลกมากเกินไป เพราะได้เกรงว่าจะทำให้กระทบต่อความรู้สึกของประชาชนได้ ทำให้เกิดระยะห่างที่ประชาชนจะเข้าใจ หรือเข้าถึงตัวผู้นำได้ยากลำบาก (space) ดังนั้นที่มกลยุทธ์จึงต้องเสนอภาพของ พ.ต.ท.ทักษิณทั้งในด้านนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จไปพร้อมกับภาพลักษณ์ของ “เด็กบ้านนอก” จากต่างจังหวัดที่มาหาโอกาสในชีวิตที่เมืองหลวงไม่แตกต่างจากชีวิตคนธรรมดาทั่ว ๆ ไป ของสังคมไทย เพียงแต่มีความพยายาม ต่อสู้ อดทนต่อความยากลำบาก จึงทำให้ประสบความสำเร็จเช่นทุกวันนี้ เห็นได้จากที่ พ.ต.ท.ทักษิณ มักจะให้สัมภาษณ์กับสื่อมวลชนทุกครั้งว่า “ผมมาจากดิน ชีวิตผมเป็นคนที่ยืดหยุ่น เมื่อยผมเป็นลูกตำราจที่โตในบ้านพัก

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 122.

¹⁰⁵ ตีพิมพ์ เจาะจิตต์, วิพากษ์ 1 ปี รัฐบาลทักษิณ คิดใหม่ ทำใหม่ (กรุงเทพมหานคร: พี.เอ.ลีฟวิ่ง, 2545), น. 31.

ตำรวจ เคยอยู่บ้านพักข้าราชการ เคยอยู่ในสภาพซึ่งบ้านน้ำไหลบ่างไม่ไหลบ่าง ความรู้สึกเช่นนี้มีอยู่เต็มหัวใจ เรายังเห็นใจเพื่อน ๆ เราที่ตอนนี้อย่างตกทุกข์ได้ยาก ผมมีเพื่อนที่เรียนอยู่ประชาบาลด้วยกันตอนอยู่บ้านนอก ตอนนี้เป็นคนขับรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง บางคนก็เป็นคนฆ่าหมูในตลาด ในขณะที่เดียวกันเพื่อนผมในต่างประเทศก็เป็นถึงประธานาธิบดี ซึ่งมันเป็นชีวิตที่มีความกว้างของประสบการณ์ จากล่างสุดยันยอดบนสูงสุดในหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเรื่องการศึกษา จากอนุบาลโรงเรียนวัดมาสู่ปริญญาเอกอเมริกา และก็เรื่องเพื่อนจากมอเตอร์ไซด์รับจ้างจนถึงประธานาธิบดี เรื่องชีวิตติดต่อดังแต่ช่วยพ่อแม่ล้างแก้วชากาแฟ ล้างกระป๋องนมใส่กาแฟก็ไปทำสวนทำอะไรมา จนถึงวันนี้กลายเป็นนักธุรกิจที่มีดาวเทียมอยู่บนท้องฟ้า 3 ดวง ซึ่งแถบชีวิตมันกว้างมาก”¹⁰⁶

การที่ทักษิณได้ชูประเด็นว่าเขารู้จักกับผู้นำระดับสูงของประเทศต่าง ๆ อาทิเช่น “ผมเคยพบมาร์กาเร็ต แทตเชอร์” อดีตผู้นำสตรีของอังกฤษตอนที่ท่านมาเมืองไทย”¹⁰⁷ เพื่อนเก่าผม วิลเลียม โคเฮน อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ของประเทศสหรัฐอเมริกาในสมัยของประธานาธิบดี บิลล์ คลินตัน¹⁰⁸ นี้เอง ยิ่งเป็นกลยุทธ์ที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ด้านบวกให้ต่อเขาเป็นอย่างมาก ต่อการที่เป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ใกล้ชิดกับผู้นำระดับสูงของโลก

ประกอบกับหนังสือ “ตาดูดาว เท้าติดดิน” ซึ่งเป็นหนังสือลักษณะชีวประวัติที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และนำมาเรียบเรียงโดยวัลยา ก็เป็นก้าวแรกที่ส่งผลเปิดตัวภาพลักษณ์ทักษิณอย่างงดงาม ภาพลักษณ์ “ตาดูดาว เท้าติดดิน” จึงออกมาได้ในระยะเวลาที่เหมาะสมอย่างยิ่ง และมีส่วนส่งเสริมให้ภาพลักษณ์ของผู้นำพรรคไทยรักไทยเป็นด้าน “บวก” แสดงให้เห็นถึงสิ่งที่ได้พยายามย้ำในทุกครั้งที่มีโอกาสคือ การเป็น “ลูกชาวบ้านคนหนึ่ง” ที่สร้างตัวเองจนประสบความสำเร็จและอยากจะทำตอบแทนคุณแผ่นดิน เนื่องจากประสบความสำเร็จในชีวิตมามากพอแล้ว จึงไม่ต้องการผลประโยชน์ใดจากการเมือง¹⁰⁹

¹⁰⁶ HI-CLASS (ธันวาคม 2543):42.

¹⁰⁷ วัลยา, เรียบเรียง, ทักษิณ ชินวัตร ตาดูดาว เท้าติดดิน, น. 96.

¹⁰⁸ ทักษิณ ชินวัตร, “การบรรยายพิเศษ “ประเทศไทยในบริบทใหม่ของการแข่งขันในเวทีโลก”,” สรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาผู้นำการบริหารการเปลี่ยนแปลง วันที่ 16-17 สิงหาคม 2546 เล่ม 1 (2546), น. 45.

¹⁰⁹ กาลัญ วรพิทยุต, RE-BRANDING พรรคประชาธิปัตย์, น. 94-95.

นอกจากนี้ตั้งแต่ตีพิมพ์ออกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 จนถึงช่วงก่อนการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 พบว่าหนังสือเล่มนี้ได้รับการตอบรับจากผู้อ่านเป็นอย่างมาก โดยมีการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้มาแล้วถึง 20 ครั้งด้วยกัน โดย พ.ต.ท.ทักษิณได้สัมภาษณ์ทิ้งท้ายด้วยการให้กำลังใจประชาชนไทยว่า “ประเทศไทยของเราจะร่วมมือร่วมแรงกันฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ พัฒนาตัวเองในทุกด้านเพื่อไปยืนหยัดบนเวทีโลกอย่างสง่างามได้หรือไม่เท่านั้น ซึ่งผมเชื่อมั่นว่าประชาชนไทยจะกล้าเงยหน้ามองคูดาว แม้เท่าเราจะติดดินก็ตาม”¹¹⁰

อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ บุคลิกภาพของ พ.ต.ท.ทักษิณ ที่ไม่เหมือนกันผู้นำคนอื่น คือ การนำเสนอภาพลักษณ์ไปที่ครอบครัวในแบบ family man ให้ครอบครัวฐานะที่เป็นกำลังใจ ส่งเสริมให้ตนประสบความสำเร็จทั้งในทางธุรกิจและการเมือง ดังคำกล่าวของ พ.ต.ท.ทักษิณที่ว่า “เพราะครอบครัวคือพลังที่ยิ่งใหญ่ของเรา เราสุข เราทุกข์ อยู่ที่ครอบครัว เราสุขก็มีคนอยากจะสุขด้วย แต่เวลาทุกข์ไม่มีใครอยากจะทุกข์ด้วย มีครอบครัวต้องทั้งสุขและทุกข์อยู่ด้วยกัน ฉะนั้นครอบครัวจึงเป็นพลังแห่งชีวิตที่ยิ่งใหญ่ที่สุด...ถ้าเรารักษาพลังให้ดีแน่นอนครอบครัวจะทำให้เรามีชีวิตที่มีกำลังใจ มีความอดทนตลอดเวลา”¹¹¹

อีกทั้งยังได้ยกย่องภรรยาในฐานะข้างเท้าหลังที่คอยช่วยเหลืออุดหนุนให้ก้าวหน้าจากการทำงานของตน อาทิ “ผมทำงานสไตล์แม็คโคร หรือเน้นภาพรวมกว้าง คุณอ้อก็ใช้ความละเอียดลออของเธอมากกว่าเด็บไมโครหรือส่วนย่อยเสียจนเรียบร้อย อุดหนุนไม่ให้มีอะไรขาดตกบกพร่องหรือรั่วไหล ถ้าผมทำโครงสร้างไว้เสร็จเธอก็มาบริหารโครงสร้างนั้นจนสำเร็จได้อย่างสบาย ด้วยบุคลิกผู้นำของเธอที่ทั้งเมตตาเลี้ยงคนและเด็ดขาดในตัวเอง”¹¹²

ประกอบกับคุณหญิงได้บริจาคเงินสนับสนุนพรรคไทยรักไทยในปี พ.ศ. 2543 จำนวน 240 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2544 อีก 120 ล้านบาท “ด้วยเงินสนับสนุนอย่างมากภายในนามคุณหญิงเองนี้ “ทำให้คุณหญิงมีบารมีเหนืออำนาจพรรคไทยรักไทย..ต้องยอมรับว่าบารมีของคุณหญิงเปล่งปลั่งอยู่เบื้องหลังดังเป็นเงาติดตามตัวของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อยู่เสมอและมักจะ

¹¹⁰ วัลยา, เรียบเรียง, ทักษิณ ชินวัตร ตาคูดาว เท้าติดดิน, น. 234.

¹¹¹ ณัฐนันท์ ศิริเจริญ, อบอู่ไอรัก กับครอบครัว “ชินวัตร” (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2548), น. 12.

¹¹² วัลยา, เรียบเรียง, ทักษิณ ชินวัตร ตาคูดาว เท้าติดดิน, น. 78.

ถูกเอ่ยถึงและเกี่ยวข้องกับ การเข้าไปแก้ไขปัญหา อยู่เสมอ เช่น การจัดชุดพลเลือกตั้ง การปรับ
 ปรุง การสนับสนุนน้ำเลี้ยงให้กับ ส.ส.ในพรรค พ.ต.ท.ทักษิณเองก็ยอมรับกับสื่อมวลชนว่า
 ความสำเร็จของการทำงานการเมืองในวันนี้ มาจากภรรยาอย่างคุณหญิงพจมานที่คอยสนับสนุน
 เข้าทำนองภาษิตฝรั่งที่ว่า “behind every successman is a woman”¹¹³

ตารางที่ 4.10

แสดงการบริจาคเงินให้แก่พรรคไทยรักไทยของคุณหญิงพจมาน ชินวัตร¹¹⁴

วันที่บริจาค	จำนวน (หน่วย:ล้านบาท)
29 พฤษภาคม 2543	10
10 กรกฎาคม 2543	15
16 ตุลาคม 2543	50
4 ธันวาคม 2543	5
18 ธันวาคม 2543	100
25 ธันวาคม 2543	60
29 มกราคม 2544	60
8 มีนาคม 2546	6.4
13 กรกฎาคม 2546	5

จนต่อมาคุณหญิงอ้อนนับว่าเป็นตัวแปรที่สำคัญในการจัดทัพไทยรักไทย จนได้รับเสียง
 วิพากษ์วิจารณ์ว่าพรรคไทยรักไทยเป็นธุรกิจพรรคการเมืองในครอบครัวเพราะเงินบริจาคหลักนั้น
 มาจากการสนับสนุนของภริยาหัวหน้าพรรคไทยรักไทยนั่นเอง

เห็นได้ว่าภาพลักษณ์ของพรรคไทยรักไทยนั้นแนบแน่น เป็นเนื้อเดียวกับภาพของ
 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในฐานะผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และหัวหน้าพรรค ดังนั้นการกล่าวถึงพรรคไทยรักไทย
 จึงหมายถึง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และทีมงานในพรรค เมื่อกล่าวถึง พ.ต.ท.ทักษิณ จึงหมายถึง

¹¹³ ณัฐนันท์ ศิริเจริญ, อบอูนไอรัก กับครอบครัว “ชินวัตร”, น. 161-162.

¹¹⁴ มติชนสุดสัปดาห์ (19-25 กันยายน 2546):16.

หัวหน้าพรรค ซึ่งกำหนดทุกสิ่งทุกอย่างในพรรคไทยรักไทย การกล่าวถึงภาพลักษณ์ของพรรคไทยรักไทย และภาพลักษณ์ของหัวหน้าพรรค จึงสามารถกล่าวรวมกันได้โดยสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน

2) การขายนโยบาย

ทีมกลยุทธ์ได้ใช้นโยบายของพรรคเป็นเครื่องมือในการที่พรรคไทยรักไทยใช้การสื่อสารเพื่อขายแนวความคิดสู่ประชาชนจากนโยบายที่เข้าใจยากแปลงให้เป็นนโยบายที่มีเนื้อหาสั้น กระชับ เข้าใจได้ง่าย อย่างเป็นรูปธรรมนั้น ซึ่งแตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ที่ไม่เคยใช้วิธีการนี้มาก่อน อาทิ เช่น กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งละ 1 ล้านบาท, 30 บาท รักษาทุกโรค, 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์, พักหนี้เกษตรกรรายย่อย 3 ปี

จนกระทั่ง กาลัญ วรพิทยุต ผู้เขียนหนังสือเรื่อง RE-BRANDING พรรคประชาธิปไตยต่างออกมายอมรับว่า การนำ “ตัวเลข” มาใช้ก็เป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งทางการตลาดที่ใครก็คาดคิดไม่ถึง ประชาชนในขณะนั้นเกิดความรู้สึกอยากลองเลือกพรรคไทยรักไทยจากชื่อนโยบายที่คุ้นหู และอยากรู้ว่า “30 บาท” จะสามารถรักษาได้ทุกโรคจริงหรือไม่¹¹⁵

นอกจากนี้ทีมงานยังได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายไปตามลักษณะอาชีพ และสถานภาพทางเศรษฐกิจ เพื่อให้พรรคไทยรักไทยได้ฐานที่มั่นทางการเมืองจากทุกกลุ่มในสังคมให้ได้มากที่สุด โดยการใช้นโยบายเป็นเครื่องมือในการนำเสนอผลประโยชน์ต่างๆ ที่แต่ละกลุ่มจะได้รับ ตามแนวคิดรัฐบาลพรรคเดียวที่ต้องมีฐานสนับสนุนพรรคจากหลายชนชั้นในสังคม ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มธุรกิจ เกษตรกร หรือแรงงาน โดยมีการแปรผันความต้องการของกลุ่มต่าง ๆ เป็นนโยบายของพรรคเพื่อคนทุกกลุ่ม จนกระทั่งรัฐบาลพรรคเดียวนั้นถูกเรียกได้ว่าเป็นพรรคมวลชน (mass party) โดยงานของนันทนา นันทวโรภาส ในหนังสือเรื่อง ชนะเลือกตั้งด้วยพลังการตลาด กล่าวว่าไทยรักไทยได้แบ่งฐานทางการเมืองของพรรคออกเป็น 2 ฐาน คือ ฐานบน กับ ฐานล่าง **ฐานบน** ได้แก่ กลุ่มการเมือง กลุ่มข้าราชการ กลุ่มนักธุรกิจ กลุ่มสื่อมวลชน กับ **ฐานล่าง** ได้แก่ ชาวนา ชาวไร่ เกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน กลุ่มอาชีพอิสระ กลุ่มคนกินเงินเดือน ซึ่ง มานิต รัตนสุวรรณ ที่ปรึกษาการรณรงค์หาเสียงของพรรคไทยรักไทย อธิบายว่า “เราเรียกว่าสี่บนสามล่าง” ซึ่งในช่วงแรกเราจึงใจให้พวกข้างบนมา

¹¹⁵ กาลัญ วรพิทยุต, RE-BRANDING พรรคประชาธิปไตย, น.16.

เป็นพวก แต่ว่านโยบายเศรษฐกิจส่วนใหญ่มุ่งเป้าไปที่ฐานล่างแนวทางของพรรค คือ จับกลุ่มบนให้ได้ ชวนมาเป็นพวกแล้วนโยบายก็ให้ถึงกลุ่มล่าง”¹¹⁶

ตารางที่ 4.11
แสดงการจำแนกกลุ่มผู้เลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544

กลุ่มเป้าหมาย	นโยบายที่นำเสนอ
เกษตรกร ชาวนา ชาวไร่	<ul style="list-style-type: none"> - พักหนี้เกษตรกรรายย่อย 3 ปี - จัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน ๆ ละ 1 ล้านบาท - อาชีพเสริม หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ - 30 บาทรักษาทุกโรค - ปรับทิศทางการผลิตในภาคเกษตรกรรมใหม่
ผู้มีรายได้น้อย ค้าขายเบ็ดเตล็ด คนจนในเมือง	<ul style="list-style-type: none"> - ธนาคารคนจน (People Bank) - พัฒนาศักยภาพวิชาชีพให้คนตกงาน - โครงการเอื้ออาทรต่าง ๆ เช่น บ้านเอื้ออาทร - ทำสงครามกับยาเสพติด “ผู้เสพคือผู้ป่วย ผู้ค้าคืออาชญากร” - 30 บาทรักษาทุกโรค
ชนชั้นกลางในเมือง ผู้ประกอบการรายย่อย	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาตลาดเงิน ตลาดทุน (ลดภาษีเงินได้นิติบุคคลลงเหลือร้อยละ 25) - ตั้งธนาคารวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม - ตั้งกระทรวงพัฒนาผู้ประกอบการ - ปฏิรูปการศึกษา - ประกาศสงครามคอร์รัปชันแปรรูปรัฐวิสาหกิจ - สร้างครอบครัวเข้มแข็ง เพิ่มบทบาทสตรีทางการเมือง

¹¹⁶ นันทนา นันทวโรภาส, ชนะเลือกตั้งด้วยพลังการตลาด (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยตน, 2549), น. 60-62.

การวางกลยุทธ์โดยใช้นโยบายเป็นเครื่องมือในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย ซึ่งตั้งเป้าหมายให้นโยบายเอื้อต่อประชาชนทุกกลุ่ม ทุกชนชั้น นับเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่เสริมให้พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง หากแต่นโยบายดังกล่าวนี้จะสามารถครองใจประชาชนจนสามารถส่งให้พรรคเป็นพรรคมวลชน (mass party) หรือไม่นั้น คงต้องติดตามกันต่อไป

3) ชื่อพรรค สโลแกน สัญลักษณ์พรรค ป้ายหาเสียง

ชื่อพรรค : เนื่องมาจากพรรคไทยรักไทยเป็นพรรคที่ถือกำเนิดมาจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ พรรคจึงได้เล็งเห็นความสำคัญต่อการเปลี่ยนวิกฤตนี้ให้เป็นโอกาสของพรรคด้วยการจูงใจให้ประชาชนช่วยกันตั้งชื่อพรรค อาทิ มหาชน รัฐประชา พลังไทย และไทยรักไทย¹¹⁷ ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่ปลุกกระแสการมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของพรรคแก่ประชาชนทั่วไป และการใช้ชื่อว่าไทยรักไทยได้สะท้อนโดยนัยให้ประชาชนเห็นว่า พรรคจะเข้ามาร่วมแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเมื่อคนรักในคนไทยด้วยกัน

สโลแกน : “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน” ทีมงานพรรคใช้สโลแกนนี้เพื่อให้พรรคเป็นทางเลือกใหม่ให้ประชาชนในการที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ว่าพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่จะบริหารประเทศในทิศทางที่ใหม่ที่แตกต่างจากพรรคการเมืองในอดีตซึ่งก่อวิกฤตขึ้นและไม่อาจสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เนื่องจากยังคงใช้แนวทางในการบริหารและแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการเดิม

สัญลักษณ์พรรค : ในลักษณะอักษรตัว “ท” อาจสะท้อนการเสนอขายผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้ 2 ความหมายคือ 1) หมายถึงการเสนอขายที่พรรคไทยรักไทยผ่านทางนโยบายพรรค 2) หมายถึงทัศนคติที่มีวิสัยทัศน์ในการแก้ไขปัญหาและนำพาประเทศไปให้หลุดพ้นจากวิกฤตที่เกิดขึ้น

ป้ายหาเสียง : สุรนนท์ เวชชาชีวะ กล่าวถึง ลักษณะของโปสเตอร์ แผ่นพับ ใบปลิวว่า “สำหรับสื่อสิ่งพิมพ์ส่วนใหญ่แล้วเราจะชูท่านหัวหน้าพรรคเป็นหลัก ในระยะแรกพรรคก็เหมือนกับหัวหน้าพรรค เราจึงเน้นที่รูปของท่าน และเนื้อหาคำกล่าวของท่าน...มีคำกล่าวสั้น ๆ ที่หัวหน้าพรรคต้องการสื่อสาร ซึ่งเป็นข้อความสั้น ๆ และสามารถเข้าใจง่าย กินใจหรือโดนใจที่สุด¹¹⁸

¹¹⁷ เนชั่นสุดสัปดาห์ (4-10 มิถุนายน 2541):11.

¹¹⁸ ปานหทัย ตันติเตชา, “การตลาดทางการเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณีการใช้สื่อในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย ในเขตกรุงเทพมหานคร,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), น. 95 ; สัมภาษณ์, สุรนนท์ เวชชาชีวะ, โฆษกพรรคไทยรักไทย, วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2547.

คะแนนเสียงในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2544

ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 พรรคไทยรักไทย จัปฉลากได้หมายเลข 7 พร้อมทั้งยังได้จัดเตรียมผลการเลือกตั้งโดยมอบหมายให้นายพงษ์พล อติเรกสารเป็นผู้อำนวยความสะดวกเลือกตั้งของพรรค ซึ่งมีการเตรียมการอย่างเป็นระบบเพื่อให้การจัดการเลือกตั้งของพรรคเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยโครงสร้างการบริหารจัดการ ประกอบด้วย คณะกรรมการชุดใหญ่ ที่เรียกว่า คณะกรรมการอำนวยความสะดวกเลือกตั้งมี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็น ประธานกรรมการ นายเสนาะ เทียนทอง เป็นรองประธานกรรมการ รวมทั้งคณะกรรมการ อันประกอบด้วย ดร. ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ พล.อ.เชษฐา ฐานะจาโร พล.อ.ถวัลย์ แสงพรรค พล.ต.อ.ประสาน วงศ์ใหญ่ นายสุวิทย์ คุณกิตติ

ภายในกองอำนวยความสะดวกเลือกตั้งพรรคไทยรักไทยยังได้แบ่งคณะทำงานออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ดังนี้ คณะทำงานด้านวิชาการได้ให้ ดร. สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ เป็นประธาน และให้นายแพทย์ สุรพงษ์ สืบวงศ์ลี เป็นเลขานุการ คณะทำงานการเมืองมี นางสุดารัตน์ เกยุราพันธุ์ เป็นประธาน และนายภูมิธรรม เวชยชัย เป็นเลขานุการ ฝ่ายนโยบายและสื่อสาร นายพิทักษ์ อินทรวินัยนันท์ เป็นประธาน ทางด้านฝ่ายสมาชิกและเครือข่ายองค์กรสัมพันธ์ ได้ให้ นายจาตุรนต์ ฉายแสง เป็นประธาน ฝ่ายจัดหาทุนให้ ดร. ประชา คุณะเกษม เป็นประธาน และฝ่ายสนับสนุนการปฏิบัติงานให้นายประมวล รุจนเสรี เป็นประธาน

นอกจากโครงสร้างดังกล่าวแล้ว ยังมีการตั้งผู้อำนวยความสะดวกตั้งแต่ระดับภาคและคณะทำงานขึ้นมารับผิดชอบการเลือกตั้ง ประกอบด้วย นางสุดารัตน์ เกยุราพันธุ์ เป็นผู้อำนวยความสะดวกเลือกตั้งกรุงเทพมหานคร นายสรอรรถ กลิ่นประทุม เป็นผู้อำนวยความสะดวกกลาง นายเสนาะ เทียนทอง เป็นผู้อำนวยความสะดวกตะวันออกเฉียงเหนือ นางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์ เป็นผู้อำนวยความสะดวกเหนือ และนายสุธรรม แสงประทุม เป็นผู้อำนวยความสะดวกใต้

ภายหลังจากผลการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 ได้ถูกประกาศออกเป็นทางการแล้วพบว่า พรรคไทยรักไทยได้รับคะแนนเสียงอย่างท่วมท้นและเป็นพรรคการเมืองพรรคแรกที่ก่อตั้งขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ในขณะที่เพิ่งเริ่มก่อตั้งมาได้เพียง 2 ปีเศษเท่านั้น โดยได้คะแนนเสียง 247 ที่นั่ง จากจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด 500 ที่นั่ง และเมื่อรวมตัวเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลผสมร่วมกับพรรคชาติไทยที่มีคะแนนเสียง 40 ที่นั่ง พรรคความหวังใหม่ 36 ที่นั่ง และพรรคเสรีธรรม 14 ที่นั่ง เป็นผลให้รัฐบาลผสมชุดนี้มีคะแนนเสียงรวมทั้งสิ้น 337 ที่นั่ง และเป็นผลให้พรรคฝ่ายค้านมีจำนวนที่นั่งในสภาเหลือเพียง 163 ที่นั่ง นั่นคือพรรคประชาธิปัตย์จำนวน 128 ที่นั่ง

พรรคชาติพัฒนา 31 ที่นั่ง พรรคราษฎร 2 ที่นั่ง พรรคถิ่นไทย 1 ที่นั่ง และพรรคกิจสังคม 1 ที่นั่ง
เท่านั้น

ตารางที่ 4.12
แสดงจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคการเมือง
ในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2544¹¹⁹

พรรคการเมือง	จำนวน ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อ (คน)	จำนวน ส.ส.แบบแบ่งเขต (คน)	รวมจำนวน ส.ส.
พรรคไทยรักไทย	48	200	247
พรรคประชาธิปัตย์	31	97	128
พรรคชาติไทย	6	35	40
พรรคความหวังใหม่	8	28	36
พรรคชาติพัฒนา	7	22	31
พรรคเสรีธรรม	0	14	14
พรรคราษฎร	0	2	2
พรรคกิจสังคม	0	1	1
พรรคถิ่นไทย	0	1	1
รวม	100	400	500

สรุป

พรรคไทยรักไทยได้ถูกก่อตั้งขึ้นท่ามกลางสภาวะที่ประเทศไทยเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และกระแสการปฏิรูปทางการเมืองในปี พ.ศ. 2540 เป็นผลให้ปัจจัยด้านสภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เป็นปัจจัยหลักสำคัญที่สุดที่โดดเด่นกว่าปัจจัยตัวอื่น ๆ ต่อการก่อเกิดรัฐบาลผสมในรูปแบบรัฐบาลพรรคเดียวแบบซึ่งนำในการที่เป็นปัจจัยจุดชนวนสำคัญที่เปิดโอกาส

¹¹⁹ ข้อมูลจาก สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, <<http://www.ect.go.th>>, [เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2548].

ส่งให้ ผู้นำทางการเมืองอย่าง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สามารถก้าวเข้ามาเพื่อเป็นทางเลือกใหม่ให้กับประชาชน ที่จะฝากความหวังในการเข้ามาแก้ไขปัญหา โดยเล็งเห็นว่า เขาเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ในการแก้ปัญหา มีภาพลักษณ์ที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ของประเทศ มีการสั่งสมทางเศรษฐกิจที่มาจากกลุ่มทุนที่มีความพร้อมเพื่อนำพาประเทศให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ดังกล่าว ผนวกกับการที่เขาเป็นนโยบายที่เป็นรูปธรรมเป็นเครื่องมือในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง จนประชาชนต่างเห็นว่าพรรคไทยรักไทยเป็นทางเลือกเดียวที่ดีที่สุดขณะนั้น

อีกทั้งจากปัจจัยหลักสำคัญทางด้านสภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อีกเช่นกันที่เป็นตัวผลักดันให้พรรคการเมืองคู่แข่งที่ความอ่อนแอลงไปอย่างมาก ทั้งที่เกิดจากความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่งเอง และที่เกิดจากความอ่อนแอที่พรรคการเมืองคู่แข่งได้ถูก “ดูด” สมาชิกของพรรคไปเข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทย อันเนื่องมาจาก ผู้นำของพรรคที่เคยดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี และพรรคแกนนำรัฐบาลไม่สามารถบริหารประเทศให้รอดพ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจได้ มีหน้าซำยังทำให้สภาวะการณ์ต่าง ๆ แย่ลงไปอีก จนเป็นผลให้ธุรกิจหลายบริษัทต้องปิดตัวลง ประชาชนจำนวนมากตกงาน ข้าราชการแพง จนเกิดปัญหาสังคมอันเนื่องมาจากภาวะความเครียด ประกอบกับนักการเมืองที่เคยสังกัดพรรคตน ต่างย้ายพรรคเข้าร่วมสังกัดกับพรรคไทยรักไทย จนเป็นผลให้พรรคการเมืองต่าง ๆ ไม่สามารถเข้ามาต่อกรทางการเมืองเพื่อจะยื้อแย่งคะแนนเสียงกับพรรคไทยรักไทยได้ในที่สุด

นอกจากนี้เหตุปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ อันได้แก่ ปัจจัยด้านสภาวะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยด้านผู้นำพรรค อย่าง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ปัจจัยด้านนโยบายพรรค ปัจจัยด้านความอ่อนแอของพรรคการเมืองคู่แข่ง ก็ได้ส่งผลเสริมต่อกันและกันจนทำให้พรรคไทยรักไทยสามารถได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2544 ด้วยคะแนนเสียง 248 ที่นั่ง ทั้งห่างพรรคการเมืองคู่แข่ง และสามารถเข้าไปเป็นพรรคแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลผสม และบริหารประเทศสืบเนื่องครบวาระ 4 ปีเต็ม จนกล่าวได้ว่าสภาวะการณ์ทางการเมืองช่วงนี้นั้นตกอยู่ภายใต้การบริหารงานในรูปแบบ “รัฐสภาเสียงข้างมากแบบเบ็ดเสร็จ” จนนำไปสู่การก่อเกิดรัฐบาลพรรคเดียวแบบพรรคเด่นพรรคเดียว ตามที่จะได้กล่าวในบทต่อไป